

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Науково-навчальний центр прикладної інформатики

ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ

ТРАДИЦІЇ ТА НОВІ НАУКОВІ СТРАТЕГІЇ У ЦЕНТРАЛЬНІЙ ТА СХІДНІЙ ЄВРОПІ

МАТЕРІАЛИ
VII Міжнародної науково-практичної конференції

*28–29 червня 2024 р.
м. Київ*

Київ – Запоріжжя
Інститут інноваційної освіти
2024

УДК 001(063):378.4 (Укр)
Т65

До збірника увійшли матеріали наукових робіт (тези доповідей, статті), надані згідно з вимогами, що були заявлені на конференцію.

*Роботи друкуються в авторській редакції, мовою оригіналу.
Автори беруть на себе всю відповідальність за зміст поданих матеріалів.
Претензії до організаторів не приймаються.
При передруку матеріалів посилання обов'язкове.*

ISBN 978-966-488-295-5

Т65   **Традиції та нові наукові стратегії у Центральній та Східній Європі :**
Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 28–29 червня 2024 р.) / ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. – Запоріжжя : АА Тандем, 2024. – 112 с.

Матеріали конференції рекомендуються освітянам, науковцям, викладачам, здобувачам вищої освіти, аспірантам, докторантам, студентам вищих навчальних закладів тощо¹.

Відповідальний редактор: Бурма С.К.
Коректор: Нємкова П.А.

Матеріали видано в авторській редакції.

УДК 001(063):378.4 (Укр)

ISBN 978-966-488-295-5

© Усі права авторів застережені, 2024
© Інститут інноваційної освіти, 2024
© АА Тандем, 2024

---

¹ Відповідає п. 8 Порядку присудження (позбавлення) наукових ступенів Затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197; п. 28 Постанови Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності»; п. 13 Постанови Кабінету Міністрів України від 12 липня 2004 р. № 882 «Про питання стипендіального забезпечення»

ОСВІТА. ПЕДАГОГІКА EDUCATION. PEDAGOGY

Ivanchenko I.A.,

Senior lecturer at the Foreign Languages Department
Dnipro University of Technology, Ukraine

APPLICATION OF CLIL AND ESP IN TECHNICAL UNIVERSITIES: PROS AND CONS

The process of globalization, creating international working environment made most higher institutions refocus by implementing new ESP courses designed to prepare students for the world labor market.

Nowadays ESP is firmly established as an important area of applied linguistics and English language studies, and research in this area has a strong following among educationalists, linguists, and language teachers worldwide [1].

With the expansion of the European Union, increased contacts between countries, the need for communication in a second or third language raised, and the European Commission got the idea of multilingual Europe in which people can use two or three languages [2].

All the above, led to the expanding of CLIL approach that can be broadly defined as “any learning context in which content and language are integrated to respond to specific educational objectives” [3, p. 1]. It should be noted that this approach is gaining popularity in Europe and all over the world.

The aim of paper is to make comparative analysis of ESP and CLIL as methodological approaches, consider their advantages and challenges they pose for educators and learners, compare their didactics, peculiarities of their applications, discuss the reasons for choosing this or that approach.

To start with, ESP as a methodology includes three issues-teaching specific English (specialized discourse) to learners (adults) who will use it in a particular setting (engineering, business, medicine, science, etc.) to achieve a practical purpose. Accordingly, ESP teachers have to satisfy the students' needs for the language used in different professional fields in order to apply the language linguistically correct verbally and on paper [4].

ESP absolute characteristics include the following: 1. ESP is defined to meet specific learners' needs. 2. ESP makes use of the underlying methodology and activities of the discipline it serves. 3. ESP is centered on the language appropriate to these activities in terms of grammar, lexis, register, study skills, discourse and genre.

ESP variable characteristics are as follows: 1. ESP may be related to or designed for specific disciplines. 2. ESP may use, in specific teaching situations, a different methodology from that of General English. 3. ESP is likely to be designed for adult learners, either at a tertiary level institution or in a professional work situation. 4. ESP is generally designed for intermediate or advanced students. 5. Most ESP courses assume some basic knowledge of the language systems [5, p. 16].

Strong points of ESP may be considered such as lifelong learning, professional development, creativity, variety of teaching methods.

So, what challenges are university lecturers facing currently? They can be divided into 3 main categories. Firstly, it is a lack of teaching materials to provide a ready-made guide. The matter is that, during the ESP course students learn subjects related to their field of study, acquiring specific knowledge and skills and are expected to cover specific terminology through extensive reading. ESP textbooks available at the market actually do not contain any new information; the texts are too generic for students' field of study what undermines enthusiasm to engage in language learning, thus, do not often meet students' needs. Consequently, teachers must spend a lot of time on elaborating their own materials.

Next comes a problem of adapting of available resources. To better match students' needs, adapting should be conducted after identifying needs of learners. Then, there may possibly be a mismatch between learning objectives and stakeholders' actual needs. One should take into account that different stakeholders with different expectations and views can make identifying target needs challenging. Conducting a detailed needs analysis can help avoid this mismatch.

The second category of challenges is related to dealing with technical vocabulary: ESP teacher is not a subject specialist and often lacks content knowledge. While designing the course as well as getting feedback on the results, collaboration with subject teachers and learners is of great importance [6] but it remains scarce.

Another emerging issue is increasing workload of ESP teachers as they need to compile and design course materials according to each student group and their needs. In some cases, due to the small number of students and budgetary concerns, amalgamation of students from different, seemingly related fields in the same ESP group become a hurdle and, therefore, adapting the course materials with the consideration of the peculiarities of each group can make the work of ESP teachers stressful and slowdown professional development. HEI

representatives (authorities) can help create conditions for collaboration between ESP practitioners and subject experts [7].

Now let's consider the essence of CLIL approach. It is based on several methodological principles, namely: 1) the dual focus on content and language, emphasizing the use of language to learn a content; 2) scaffolding of learning experiences that means gradual gaining knowledge of subject and linguistic abilities. [8].

Let's pay our attention to advantages of CLIL approach. First, it can foster enhanced language proficiency. Being immersed into subject content expressed in their target language, they are encouraged into meaningful and natural language production, and actively apply language skills within real-world academic contexts that not only improves students' communicative language skills but also develops their critical thinking and cognitive engagement. Exploring the link between the use of language and richness of vocabulary, accuracy, and complexity of syntax when expressing concepts and ideas related to specific subjects, students develop language competence. Thus, both content knowledge and higher-order thinking skills are the twin benefits offered by CLIL.

In addition, CLIL raises learners' engagement and motivation. Students show increased confidence and are ready to take linguistic risks.

All this above, lead to intercultural communication and developing valued global competences.

There also can be pointed out some peculiarities of CLIL technology that makes it similar to the previous methods of language learning :1)its naturalistic and implicit style when incoming data a learner takes from the outer environment 2) cooperative style of learning with autonomy of learners, interaction with a team member what improves communicative skills 3) authenticity while selecting learning materials 4) flexibility: CLIL can be implemented into different curricula with different content of subject researches [9].

As far as it concerns potential challenges that CLIL poses for learners, the most obvious one is difficulty of learning a subject through a target (non-native) language. Complexity of syntax and some language peculiarities without teacher's support can result in cognitive overload and, therefore, slowdown language acquisition for students.

Next, to have a successful implementation of CLIL, teachers must be equipped with necessary skills of scaffolding, differentiation, formative assessment, and here continuous professional development is a must for all CLIL teachers.

And, finally, giving too much attention to subject content while neglecting language learning is dangerous. That's why teachers need to implement a balanced approach to master both content knowledge and language skills [10].

So, we have considered ESP and CLIL approaches, their pros and cons, and we can conclude the following. ESP has been the leading approach in many

universities all over Europe for a long time and it proved to be very efficient but, due to the global changes, universities need to reform their language policy, take some necessary steps. It may seem useless to debate which approach, ESP or CLIL, takes supremacy and suits the most for teaching professionally oriented subjects at technical departments of Universities. Here can help the idea of integrating both approaches in the process of professional trainings of non-language specialties. The research proved that “integration of CLIL and ESP promotes the formation of learners’ relevant interpersonal skills, cultural awareness and enhancement of language and communication skills that are urgent nowadays in Ukraine” [11, p. 305].

References

1. Bolton, K., Jenks, Ch. World Englishes and English for specific purposes (ESP), 27 November, 2022, <https://doi.org/10.1111/weng.12604>
2. Darn, S. Content and Language integrated Learning, available at <https://www.teachingenglish.org.uk/professional-development/teachers/educational-policies-practices/articles/content-and-language>
3. Marsh, D. 2002. Content and Language Integrated Learning: The European Dimension – Actions, Trends and Foresight Potential. Available at <http://europa.eu.int/comm/education/languages/index.html>
4. Gatehouse, K. (2001) Key Issues in English for Specific Purposes (ESP) Curriculum Development. The Internet TESL Journal. VII (10). [Online] Available from: <http://iteslj.org/>
5. Mišić-Ilić, B., Dorđević, J. ESP and Internationalization of Higher Education, *Folia linguistica et litteraria (Journal of Language and Literary Studies)*, January 2023, pp 13-30, DOI: 10.31902/fl.42.2022.2
6. Anthony, Laurence. 2018. *Introducing English for specific purposes*. Routledge
7. Meristo, M., Francisco Javier López Arias Challenges in teaching English for Specific Purposes in Estonian Universities *THE JOURNAL OF TEACHING ENGLISH FOR SPECIFIC AND ACADEMIC PURPOSES* Vol. 8, No 3, 2020, pp. 249–263 <https://doi.org/10.22190/JTESAP2003249M>
8. CLIL: A Dual Path to Knowledge and Language Mastery, available at <https://eflcafe.net/clil-a-dual-path-to-knowledge-and-language-mastery>
9. Shevchenko, I.V., Kordyuk, O.M. Advantages of using CLIL methodology in the process of future English language teachers’ study in contemporary higher educational establishments of Ukraine. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, VI (70), Issue: 170, 2018 www.seanewdim.com <https://doi.org/10.31174/SEND-PP2018-170VI70-12>
10. Eder, S. Content and Language Integrated Learning: The Good, the Bad, The Ugly and the Best, 31 January available at <https://www.tieonline.com/article/3658/content-and-language-integrated-learning-the-good-the-bad-the-ugly-and-the-best>
11. Myronenko, T., Dobrovolska, L., Shevchenko, I., & Kordyuk, O. (2023). Theoretical and methodological principles of integrating CLIL and ESP in educational establishments in Ukraine. *Amazonia Investiga*, 12 (65), pp 296-306. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.65.05.28>

Іванченко І.А.,

Застосування підходів CLIL та ESP в технічних університетах, переваги та недоліки.

Анотація. Робота присвячена розкриттю сутності підходів CLIL (предметно-мовного інтегрованого навчання) та ESP (англійської мови для спеціальних цілей), вказано на їх переваги та недоліки. Проаналізовано дидактичні можливості їх застосування до формування професійно-орієнтованих мовленнєвих навичок у студентів.

Ключові слова: ESP, CLIL, language learning, language competence.

Марченко Н.О.,

викладач кафедри ділової іноземної мови та перекладу факультету іноземних мов
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

ЗНАЧЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ НАДВЕРБАЛЬНИХ КОМУНІКАТИВНИХ КОМПОНЕНТІВ СТУДЕНТАМИ ФАКУЛЬТЕТУ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН ТА ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ В РАМКАХ КУРСУ «ДІЛОВА ІНОЗЕМНА МОВА»

У комунікативному процесі здійснюється обмін інформацією. У ньому використовуються певні семіотичні кодекси, першочерговою цеглиною яких є саме знак. Перш за все, процес спілкування представлений системою вербальних знаків, які беруть на себе основне інформаційне навантаження. Крім того, процес спілкування доповнюється використанням одиниць невербальної комунікації.

Розглядаючи спілкування як процес, часто нехтують роллю невербальної системи знаків та забувають, що невербальні компоненти комунікації несуть не менш цінну інформацію. Вони підкреслюють характер процесу комунікації, надають вербальному повідомленню комунікативної значущості, а також допомагають вивчити співрозмовника краще.

Успіх процесу комунікації залежить від грамотного використання всіх комунікативних елементів, як вербальних, так і невербальних. Варто звернутися до класифікації компонентів невербальної комунікації Л.В. Солощук. Враховуючи їх основні характеристики, вони представлені трьома класами: кінетичні, просодичні і проксемічні комунікативні компоненти [5, с. 36].

Кінетика включає дослідження жестів, особливо жестів рук. З іншого боку, міміка, рухи тіла, пози, а також манери відносяться до кінетичних невербальних компонентів [3, с. 68].

Клас просодичних засобів спілкування відрізняється аудіальним сприйняттям. Вони включають компоненти інтонаційного забарвлення мовлення: реєстр, гучність, тон та темп голосу. Просодичні засоби

спілкування допомагають розпізнати фізичний, психологічний та емоційний стан комуніканта [3, с. 59].

Проксемічні невербальні компоненти включають зміни розташування комунікантів у просторі. Вони представлені відстанню до співрозмовника, кутом повороту до нього, персональний простір тощо [3, с. 172].

Окрім вище названих функціонально-динамічних невербальних засобів, варто виділити оптичну групу, яка включає одяг, зовнішній вигляд, взуття, аксесуари тощо [1, с. 33]. Науковці визначають цю групу як периферійну [1, с. 32], або як надвербальну групу комунікативних компонентів [5, с. 34]. Саме для надвербальних компонентів комунікації характерна статичність. Мета комунікації, а також уявлення про норму використання впливають на вибір тих чи інших надвербальних засобів комунікації.

Майбутньому професіоналу в області міжнародних відносин та туристичного бізнесу варто звернути увагу на прагматичний аспект вивчення невербальних засобів комунікації. Невербальний прояв у спілкуванні визначає ставлення учасників один до одного, до ситуації та предмета спілкування [7, с. 161]. Надвербальні комунікативні компоненти знаходять прояв у стратегіях репрезентації особи, які є суттєво важливими у середі міжнародних відносин та туристичного бізнесу. Залежно від комунікативної мети ці стратегії поділяємо на: стратегію соціальної ідентифікації особи, стратегію формування позитивного іміджу публічної особи та стратегію формування негативного іміджу публічної особи.

Адресант вдається до стратегії соціальної ідентифікації особи для надання соціально-референційної характеристики особі, висвітлюючи її у публіцистичному повідомленні. Ця стратегія сприяє розвитку кооперативних комунікативних відносин з адресатом, який теж належить до певної соціальної групи. Отже, на прикладі одягу, дана стратегія втілюється в життя із застосуванням тактик, які визначають особу за віком, суспільним статусом, професією та національністю [4, с. 15].

Надвербальні комунікативні компоненти реалізують стратегії формування іміджу публічної людини апелюючи до функціонально-семантичних категорій оцінки (тактика «ікона стилю», тактика позитивної/негативної соціальної оцінки), дейксису (тактика інклюзивності, тактика дистанціювання публічної особи) та модальності (тактика тривіалізації, тактика фасцинації) [2, с. 83].

Стратегія формування негативного іміджу публічної особи реалізується комунікантом у тактиках руйнації образу «ікона стилю», негативної соціальної оцінки, тривіалізації й дистанціювання публічної особи. Вище наведені тактики допомагають публічній особі презентувати особистісні, кваліфікаційні, естетичні характеристики, які суперечать очікуванням масової аудиторії [4, с. 16].

Дрес-код передбачає сукупність елементів одягу, прийнятої за загальноприйнятими нормами у певному середовищі. Таким чином, він може набувати формального чи неформального характеру. Дослідження вчених Колумбійського університету виявило вплив дрес-коду на поведінку співробітника компанії, вирішуючи різні задачі та підтримуючи міжнародну комунікацію. Наприклад, було доведено, що під час ділових переговорів їх учасники в одязі формального стилю сприяють налаштуванню комунікантів до більш відповідального ставлення до даної зустрічі [6].

Таким чином, невербальні комунікативні компоненти об'єднуються у систему, доповнюючи, підсилюючи та інколи замінюючи вербальні компоненти комунікації – слова.

Одяг як прагматично значущий надвербальний засіб спілкування є найбільш ефективними для передачі культурно або соціально визначених категорій, таких як вік, стать, статок, національна приналежність тощо. Зокрема, завдяки одягу забезпечується адаптація учасника спілкування в діловому середовищі, в міжнародній комунікації, а також він ідентифікується як окрема особистість.

Список використаних джерел

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ, 2004. 342 с.
2. Іміджологія. Соціокультурний вимір : навч. посіб. / В. П. Дячук. Київ : Видавництво Ліра-К, 2017. 308 с.
3. Ковалинська І. В. Невербальна комунікація. Київ : Освіта України, 2014. 289 с.
4. Кокоза Г. А. Дескрипції одягу в дискурсивно-прагматичному аспекті : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2011. 23 с.
5. Солощук Л.В. Вербальні і невербальні компоненти комунікації в англomовному дискурсі : монографія. Харків : Константа, 2006. 300 с.
6. HuffPost. URL: https://www.huffpost.com/entry/wearing-a-suit-psychology_n_7188356 (Last accessed: 14.05.2015)
7. Van Dijk T. Discourse, context and cognition. *Discourse Studies*. 2006. Vol. 8. № 1. P. 159-177.

Подолян О.М.,

кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри автоматизації та комп'ютерно-інтегрованих технологій Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Тінькова Д.С.,

доктор філософії, викладач кафедри автоматизації та комп'ютерно-інтегрованих технологій Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Васюра Л.М.,

викладач кафедри автоматизації та комп'ютерно-інтегрованих технологій Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

ДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ЦИФРОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ПЕРШОГО РОКУ НАВЧАННЯ

Наразі цифрова компетентність стає все більш важливою для успішного навчання та професійної діяльності. Це стосується і студентів, які з перших років навчання в університеті повинні вміти ефективно використовувати інформаційно-комунікаційні технології для досягнення своїх цілей. З цією метою у Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького була розроблена навчальна дисципліна вибіркового компонента (категорійна) “Сервіси цифрової комунікації”. У результаті вивчення даної навчальної дисципліни студенти першого року навчання зможуть використовувати сервіси цифрової комунікації та інформаційно-комунікаційні технології для створення власного освітнього середовища, організації професійної та особистісної діяльності, саморозвитку, вдосконалення і поглиблення цифрових компетентностей, колективної взаємодії, співпраці засобами цифрових хмаро-орієнтованих сервісів, проектної діяльності та командної роботи.

Згідно з Рамкою цифрових компетентностей для громадян України [1], однією зі складових цифрової компетентності є сфера створення цифрового контенту, що включає в себе наступні компетентності:

- розробку цифрового контенту;
- редагування та інтеграцію цифрового контенту;
- авторське право та ліцензії;
- первинні навички програмування;
- творче використання цифрових технологій.

З метою розвитку у студентів першого року навчання відповідних компетентностей з розробки цифрового контенту, редагування та інтеграції цифрового контенту була створена лабораторна робота на тему “Створення та публікація веб-контенту для соціальних веб-ресурсів” в рамках вивчення курсу “Сервіси цифрової комунікації”.

Виконання лабораторної роботи передбачає наступне:

- ознайомитися з теоретичними матеріалами щодо блогінгу та створення блогів, проаналізувати інформацію, з якою ознайомились, та продумати тематику майбутнього блогу і написати тему у відповідь на цей пункт завдання;

- перейти за покликанням: <https://www.blogger.com/> та ознайомитися з можливостями сервісу Blogger, натиснути кнопку “Створити власний блог” та авторизуватися за допомогою аккаунту Google (корпоративного облікового запису @vu.cdu.edu.ua), вибрати назву блогу та натиснути кнопку “Далі”, вибрати URL-адресу для блогу (найкраще, коли вона асоціюється з назвою блогу), далі “Підтвердити відображену назву” (Як має відображатися ваше ім'я читачам блогу?) та натиснути “Готово”, ознайомитися з інтерфейсом та меню створеного блогу;

- у пункті меню “Публікації” створити допис “Знайомство зі мною”, оформити публікацію за смаком, вставити фото і покликання, додати мітки (хештеги), натиснути кнопку “Попередній перегляд” та ознайомитися з виглядом публікації, повернутися до редагування публікації, внести за необхідності правки та опублікувати її;

- створити нову публікацію “10 цікавих фактів із мого життя” (для цього необхідно взяти у себе інтерв'ю), вставити зображення для візуалізації, додати мітки (хештеги), обрати дату та час публікації та опублікувати допис;

- створити нову розширену публікацію за тематикою блогу (наприклад, ТОП-5 наймальовничіших куточків світу, де я мрію побувати, ТОП-5 моїх улюблених кулінарних рецептів, Флагмани серед гаджетів цього року, Рейтинг музичних новинок місяця, Трендові технології дистанційного навчання тощо), вставити тематичні зображення, додати мітки (хештеги), у налаштуванні “Постійне посилання” записати латиницею “Спеціальне постійне посилання”, що відображає назву допису та опублікувати;

- перейти у пункт меню “Макет”, переглянути розміщення інформаційних блоків для блогу, приховати непотрібні, перейти у меню “Тема” та обрати тему для блогу на власний смак;

- у пункті меню “Налаштування” ознайомитися з опціями та встановити необхідні параметри, далі натиснути на покликання у меню “Переглянути блог”;

- скопіювати покликання на власний блог з рядка адрес браузера та вставити у відповідь на цей пункт завдання.

Виконання даної лабораторної роботи має на меті розвинути практичні навички створення та публікації цифрового контенту у студентів першого року навчання, що є необхідним для ефективної комунікації в сучасному цифровому середовищі.

Результати виконаної лабораторної роботи показали, що студенти першого курсу успішно опанували основні аспекти створення та публікації

цифрового контенту, використовуючи платформу блогінгу. Під час виконання завдань студенти ефективно інтегрували різні елементи мультимедійного контенту, зокрема зображення, покликання та мітки (хештеги), що сприяло розвитку їхніх навичок роботи з цифровими ресурсами. Вони також навчилися налаштовувати інтерфейс блогу відповідно до своїх уподобань, що допомогло у створенні привабливого та функціонального дизайну.

Отже, лабораторна робота “Створення та публікація веб-контенту для соціальних веб-ресурсів” сприяє розвитку у студентів першого року практичних навичок роботи з цифровим контентом, що є необхідним для ефективної комунікації в сучасному цифровому середовищі. Ці навички будуть корисними їм як у навчанні, так і в майбутній професійній діяльності.

У подальшому вбачаємо вдосконалювати навчальну програму та методичні матеріали з дисципліни “Сервіси цифрової комунікації” з урахуванням новітніх тенденцій у сфері цифрових технологій.

Список використаних джерел

1. Рамка цифрових компетентностей громадян України. URL: https://osvita.diia.gov.ua/uploads/1/7451-ramka_cifrovoi_kompetentnosti.pdf (дата звернення: 07.06.2024 року)

Rodikov V.H.,

Candidate of Pedagogical Sciences, Chief of the 143rd Joint Training Centre «Podillya» of the Support Forces of the Armed Forces of Ukraine

CREATION OF A DIGITAL ENVIRONMENT IN SPECIALISED MILITARY TRAINING CENTRES UNDER MARTIAL LAW AS A FACTOR IN THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE ENGINEERING CORPS SPECIALISTS

Martial law imposes special requirements on the pace and quality of training for future military personnel [2], including engineering corps specialists. Limited time and material resources for cadet training compel the instructional and teaching staff of specialised training centres to seek optimal pedagogical solutions, the implementation of which will ensure high-quality training for future engineering corps specialists. One of the innovative solutions is the creation of a digital educational environment. It correlates with modern education development trends in the global context of educational systems functioning.

On a global scale, the continuous improvement of the education system, aimed at enhancing the quality of educational services, emphasises the need for

different pedagogical thinking, innovative forms, and new conditions for implementing education, upbringing, and development of learners. Today, representatives of educational philosophy, state educational policy, and pedagogical science are searching for ways to modernise education systems, as well as mechanisms, methods, and means of improving the quality of educational services. All researchers agree that a significant potential in this context lies in the digital educational environment [1].

In scientific discourse, the digital educational environment is often defined as an open set of information systems designed to support various tasks of the educational process. Analysis of sources suggests that modern theorists of pedagogical science understand the essence of an innovative educational environment, based on modern information and communication and digital technologies, as a socio-psychological reality in which conditions are created to ensure cognitive activity and equal access of learners to informational, educational resources, taking into account modern information technologies. The specifics of training future engineering corps specialists reflect the need to create a closed digital educational environment organised on the MOODLE platform. After all, under martial law, all innovations used in the training of military personnel require protection from external free access.

Creating such an environment involves the purposeful use of various digital educational-professional practices, which determines the positive dynamics in forming professional competencies of future engineering corps specialists. Specifically, this refers to the integration of such digital innovations into the digital educational environment of specialised training centres:

productive digital practices (digital presentation of combat situations, study of theatres of military operations, analysis of demining fragments, study of digital maps, consumption of multimedia products - videos, animations, infographics);

development of professional skills in conditions of interactivity, context, and quasi-professionalism during skill training (simulators, trainers, virtual laboratories, virtual reality);

online teaching and tutoring support;

systematic control and management of cadets' educational activities (learning management systems, network organisers, testing systems, etc.);

creation of virtual combat situation scenarios for training cooperation and interaction skills in educational-professional activities (multi-user learning environments, telecommunication projects, network discussions, network educational communities);

formative assessment (progress scales, network diaries, ratings, gamification);

formation of military-professional knowledge based on consuming high-quality digital educational content (educational videos, interactive learning systems, electronic textbooks, digital ontologies).

Creating, implementing, and using a digital educational environment in specialised training centres for future engineering corps specialists should be based on applying information and communication technologies and innovative digital learning technologies. It was envisaged that the creation of the digital environment would be facilitated by the active application and implementation of digital learning technologies for future engineering corps specialists, the integration of digital educational resources into the system of scientific and methodological support of the educational process, which is realised through various means, namely:

- ✓ adaptive learning content;
- ✓ innovative ways of assessing the learning outcomes of future specialists of engineering troops;
- ✓ interactive forms, content, and methods of educational activities;
- ✓ digital design of educational content, which affects the provision of educational and professional motivation and has significant advantages in the perception of content;
- ✓ a set of quasi-professional tasks, the solution of which involves using modern digital tools, etc.

Digital resources are a modern expression of informational resources used in education. These digitised educational and methodological materials are presented electronically, containing elementary objects (text, picture, animation, model) and complex forms (document, slide, presentation, test, course). Electronic educational resources are used to train future engineering corps specialists as components of digital technologies. It ensures the accessibility of knowledge, the development of cadets' intellectual and creative abilities, and the intensification of the educational process. Therefore, it will determine the formation of professional competence in cadets.

References

1. Viter D., Oliferuk V., Myhun M. Doctrinal support for the development of the military education system: methodological recommendations. K.: NUOU, 2023. 128 p.
2. Krasota-Moroz H., Horbachevskyi S, Poltorak M. Transformation of the system of scientific and technical activities in the Ministry of Defence of Ukraine through digitalisation. *Military education*. 2022. №2 (46). Pp. 150-161 <https://doi.org/10.33099/2617-1783/2022-46/150-160>.

Родіков В.Г.,

полковник, кандидат педагогічних наук,
начальник 143 Об'єднаного навчально-тренувального центру «Поділля»
Сил підтримки Збройних Сил України

НАВЧАЛЬНО-ТРЕНУВАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІНЖЕНЕРНИХ ВІЙСЬК В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасні умови ведення повномасштабної російсько-української війни, обмежені терміни освоєння складної військової техніки та озброєння потребують постійного вдосконалення методів навчання військовослужбовців та мобілізованих для різних підрозділів, зокрема й для інженерних військ. У сучасних умовах одним з основних шляхів підвищення якості вишколу військовослужбовців, що дає змогу не лише якісно підготувати фахівців інженерних військ, а й заощадити чималі кошти – це впровадження в освітній процес військових навчальних закладів електронних навчально-тренувальних комплексів та тренажерних засобів, спеціальних комп'ютерних програм.

Сучасні навчально-тренувальні та тренажерні засоби – це складні комплекси, системи моделювання, комп'ютерні програми та фізичні моделі, спеціальні методики, що створюються для навчання військовослужбовців певним діям; набуття, підтримки та вдосконалення ними умінь та навичок, підготовки до прийняття правильних та швидких рішень.

Навчально-тренувальними засобами є тренажери, різного виду імітатори, макети, електрифіковані стенди, розрізні та навчальні зразки озброєння та інші пристрої, які використовуються в навчально-тренувальному процесі [1, с. 28]. Застосування цих засобів у навчально-тренувальному процесі дає змогу досить повно імітувати службово-бойову обстановку, багаторазово повторювати однакові операції, виробляти в курсантів навички бойової роботи на озброєнні та військовій техніці, здійснювати безперервний контроль за її результатами.

Також одним з ефективних способів постійного вдосконалення бойової підготовки військовослужбовців усіх рівнів є застосування сучасних комп'ютерних тренажерів різного призначення. Такі тренажери з високим рівнем реалізму відтворюють необхідну службово-бойову обстановку, враховують усі особливості модельованої ситуації (наприклад, застосування певного типу озброєнь, проведення бойової операції, обслуговування матеріальної частини тощо), а також сприяють формуванню поведінкових навичок, які необхідні в реальній бойовій обстановці.

Сучасні військові тренажерні технології охоплюють практично всі завдання, що стоять перед військовослужбовцями. Існують тренажери для індивідуальної підготовки військовослужбовців, тренажери для підготовки

екіпажів бойових машин, танків, самохідних знарядь. Окрім того, застосування електронних тренажерів дає змогу істотно скорочувати терміни навчання та тренування військовослужбовців та курсантів, підвищувати їхню якість [2, с. 65], підтримувати необхідний рівень підготовки та домагатися значної економії матеріальних засобів, що витрачаються на навчання та тренування військовослужбовців та мобілізованих.

Навчити курсанта як фахівця інженерних військ певної спеціалізації – це, передусім, домогтися освоєння необхідної системи знань, умінь та навичок. Для прищеплення, підтримки та вдосконалення навичок необхідні систематичні тренування. Навички розвиваються поетапно.

Перший етап – сприйняття та початок осмислення навички, коли усвідомлюється мета дії та орієнтовно демонструється порядок її виконання.

Другий етап характеризується свідомими, але невпевненими діями, що виконуються з великими зусиллями. Водночас вся увага курсантів спрямована на виконання дії.

Третій етап – це впевнене та швидке виконання дії, коли увага курсанта зосереджується на результаті дії (чи досягнуто очікуваного результату від здійсненої дії) [3].

Четвертий етап – завершальний у формуванні навички. Дії виконуються без надмірних зусиль, контроль за ними та їхнім результатом відбувається на підсвідомому рівні [4, с. 236]. Запам'ятовування порядку дій на першому етапі навчання буде простішим, якщо вони правильно сприйняті та усвідомлені. На наступних етапах відпрацювання навички та її закріплення досягається тренуванням.

Процес набуття навичок майбутніми фахівцями інженерних військ вимагає активного зосередження на досліджуваній військовій техніці та виконуваних операціях. Це досягається шляхом підтримки інтересу та правильно обраної насиченості навчально-тренувального процесу. Після остаточного формування навичок ключовим завданням навчально-тренувального процесу є їхня підтримка та вдосконалення.

Основними методами навчання бойової роботи майбутніх фахівців інженерних військ є демонстрація (показ) та тренування [5]. Тренування на електронному тренажері у поєднанні з наочною демонстрацією становить методичну основу освоєння військової інженерної спеціальності. Під час тренування інструктор оцінює дії курсанта та вказує на допущені помилки. Потім дії курсанта на тренажері повторюються до їхнього повного засвоєння.

Практично усі військові тренажерні комплекси будуються на основі останніх досягнень комп'ютерних технологій. Комп'ютери, які використовуються в тренажерах, дозволяють об'єднувати різні тренажери у велику комп'ютерну мережу, моделюючи тим самим взаємодію різних сил у реальному часі. Незважаючи на різноманіття існуючих військових тренажерів, всі вони обов'язково мають комп'ютерне обладнання та

програмні засоби, що забезпечують заданий режим функціонування конкретного тренажера. Водночас, специфіка кожного тренажера (для індивідуальної чи колективної підготовки курсантів, екіпажів бойових машин тощо) визначається наявністю того чи іншого натурального, напівнатурного або віртуального (тобто повністю електронного) об'єкта військової техніки або моделі театру бойових дій, на яких і виконуються тренування.

Використання навчально-тренувальних засобів у підготовці майбутніх фахівців інженерних військ в умовах воєнного стану сприяє вирішенню низки завдань:

- максимальне полегшення освоєння правил ведення вогню та техніки водіння бойових машин в умовах, характерних для сучасного бою шляхом вироблення у курсантів точних, координованих навичок в діях при озброєнні та з механізмами управління;

- можливість роздрібнення складних дій для освоєння елементів військової техніки на прості дії для їхнього послідовного освоєння з поступовим ускладненням умов тренування;

- можливість негайної об'єктивної оцінки якості виконання дій, фіксації допущених помилок, одночасної демонстрації правильних дій та повторення вправи до їхнього виконання.

Таким чином, застосування в навчально-тренувальному процесі, підготовці майбутніх фахівців інженерних військ навчально-тренувальних та тренажерних засобів, дає змогу підвищити якість навчання, розвинути творчі здібності курсантів, а також навчити їх самостійно мислити та працювати з навчальним матеріалом, що сприяє їхньому подальшому безперервному вдосконаленню протягом службово-бойової діяльності.

Список використаних джерел

1. Моца А. А. Інноваційні технології навчання у вищій військовій освіті України: практичне застосування. Воєнні науки. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2017. № 5 (27). С. 26–34.
2. Баталюк В. І., Павлюк О. О., Тіхонов Г. М. Особливості підготовки та проведення командно-штабних тренувань в умовах воєнного стану. *Наука і оборона*. 2022. Вип. 3-4. С. 65–71.
3. Бобарчук О. А. Застосування мультимедійних технологій для створення системи початкової підготовки бійців ЗСУ. *«Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики»*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 14-15 листоп. 2020 р.). Том 3. Київ: Національний авіаційний університет, 2020. С. 130–142.
4. Маслій О. Сучасні технології в професійній підготовці майбутніх офіцерів ракетно-артилерійського озброєння. *Наукові записки БДПУ. Серія: Педагогічні науки*. 2018. Вип.3. С. 234–242.
5. Писаренко Т. В. Аналіз світових технологічних трендів у військовій сфері: монографія. К.: УкрІНТЕІ, 2021. 110 с.

Розділ 2

КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО CULTURE AND ARTS

УДК 658.62:741.6:391.84:658.8

Маслак В.І.,

аспірантка ОНП «Дизайн»

Харківської державної академії дизайну і мистецтв

науковий керівник: **Ганоцька О.В.,**

кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри графічного дизайну

Харківської державної академії дизайну і мистецтв

e-mail: viktorija.maslak96@gmail.com, ORCID: 0009-0000-9618-4542

ВИКОРИСТАННЯ ЕТНОУПАКОВКИ В КРАЇНАХ СХІДНОЇ ЄВРОПИ: ПОЛЬЩА ТА УКРАЇНА

Анотація. У статті розглянуто сучасне використання етнічної упаковки у країнах Східної Європи. Аналізуються приклади з України та Польщі, зокрема, як етнічна упаковка може допомогти зберегти культурну спадщину та підвищити привабливість продукції. В статті розкриваються питання про переваги та проблеми, пов'язані з використанням етнічної упаковки та перспективи її розвитку.

Ключові слова: етнічна упаковка, етнодизайн, культурна спадщина, маркетинг, дизайн, Східна Європа.

Постановка проблеми. Етнічна упаковка є важливою частиною культурної спадщини, яка знаходить нове життя в сучасному дизайні та маркетингу. Її використання сприяє збереженню національних традицій, водночас надає виробам унікальний дизайн, що сприяє залученню споживачів. Однак інтеграція традиційних елементів у сучасну упаковку пов'язана з багатьма проблемами. По-перше, перенесення традиційного дизайну на сучасну упаковку потребує адаптації до сучасного ринку та потреб споживачів, що може призвести до втрати автентичності. По-друге, масове виробництво етнічної упаковки часто вимагає ручної праці та індивідуального підходу, що ускладнює стандартизацію та збільшує витрати. Крім того, використання традиційних елементів піднімає питання захисту інтелектуальної власності та ризику культурного присвоєння, коли етнічні мотиви використовуються без належного розуміння та поваги до їх

культурної цінності. Етнічне пакування також може бути дорожчим у розробці та виготовленні, ніж традиційний дизайн, що може вплинути на ціну кінцевого продукту та його конкурентоспроможність на ринку. Таким чином, незважаючи на всі переваги етнічної упаковки, необхідно пам'ятати про ці виклики для її успішної інтеграції на сучасному ринку.

Аналіз останніх досліджень. Останні дослідження демонструють зростання інтересу до етнодизайну та його застосування в різних галузях промисловості. Зокрема, у працях Л. Бондар, А. Білецької, М. Бокотея, Г. Істоміної, З. Косицької, Т. Соловей, О. Ямборко та У. Хром'як [1], Н. Удріс-Бородавко [2], показано, що українське народне мистецтво сприяє підвищенню впізнаваності бренду та привертає увагу споживачів. Редакція Culture.pl у серії «Нова польська традиція» розглядає тему етнодизайну та його проявів у сучасності, зокрема показуючи співпрацю українців з поляками у спільних проектах [4]. У праці В. Даниленко [3] розглянуто перспективи розвитку дизайну в Європі, висвітлюючи вплив етнодизайну на формування сучасних дизайнерських тенденцій у Чехії та Польщі. У праці Є. Клекот розглянуто, як народне мистецтво в Польщі було соціально сконструйовано та використано наприкінці ХІХ-го до початку ХХ-го століття, досліджено сучасні тенденції народного мистецтва та ремесел у польському дизайні початку ХХІ-го століття [5].

Мета дослідження. Аналіз сучасного використання етноупаковки в Польщі та Україні, визначення основних тенденцій, переваг та проблем у виготовленні етноупаковки.

Виклад основного матеріалу. У Східній Європі етнічна упаковка стає все більш популярною, зокрема в Польщі та Україні. Цей напрямок дизайну дозволяє зберегти національні традиції та підвищити впізнаваність бренду. Такий підхід приваблює споживачів, які цінують традиції та національну самобутність. Однак, разом із перевагами існують певні ризики, пов'язані з адаптацією традиційного дизайну до сучасних потреб, що може призвести до втрати автентичності. Щоб цього уникнути, необхідно зберігати баланс між традиціями та сучасними тенденціями.

Масове виробництво етноупаковки часто вимагає ручної праці та індивідуального підходу, що ускладнює стандартизацію та збільшує вартість. Для вирішення цієї проблеми можна використовувати технології, які дозволяють автоматизувати процеси [3]. Використання традиційних елементів піднімає питання захисту інтелектуальної власності та ризику культурного присвоєння. Важливо забезпечити належне розуміння та повагу до культурної цінності етнічних мотивів, а також впроваджувати правові механізми для їх захисту. Етноупаковка може бути дорожчою у розробці та виготовленні, що впливає на ціну кінцевого продукту та його конкурентоспроможності. Для зниження витрат можна використовувати локальні матеріали та технології, що відповідають традиціям.

Однією з головних переваг етнічної упаковки є її здатність викликати відчуття рідного та близького, яке спонукає покупця до покупки товару. Етноупаковка сприяє залученню нових сегментів ринку, оскільки споживачі часто віддають перевагу продуктам, які мають культурну та історичну цінність. Така упаковка сприяє збереженню та популяризації національних традицій, підкреслює національну ідентичність та підтримує культурну спадщину, що важливо для широкого кола споживачів. Важливо зазначити, що додавання традиційних зображень та орнаментів робить продукцію більш привабливою, без збільшення витрат на виробництво, оскільки використання матеріалів залишається незмінним.

Прикладом успішного використання етноупаковки в Польщі є проект «Łowiczanka», де традиційні мотиви регіону Лович використовуються для оформлення упаковки продуктів харчування. Іншим прикладом, що можна віднести до екоупаковки, є відомий бренд «Zubrowka», який має вікову історію, що робить її частиною національної ідентичності Польщі. Включення історичних та культурних елементів в упаковку підкреслює її автентичність та національну приналежність. Упаковка «Zubrowka» містить візуальні елементи, які належать до польської культурної спадщини. Зокрема, на етикетці зазвичай зображені зубри та інші символи, що пов'язані з Біловезькою Пущею, де росте трава, що використовується для ароматизації горілки [6]. В Україні бренд горілки «Могутні Карпати» активно використовує мотиви вишивки для створення оригінальних дизайнів упаковок, а саме восьмикутну зірку [2, с. 15]. Цей символ, відомий в літературі з символіки як Алатир, або Зірка Алатир, надзвичайно широко зустрічається в українській вишивці, тканині, килимах, писанках тощо. В українській народній термінології ця зірка називається «повна рожа».

У Польщі основні тенденції етноупаковки включають використання регіональних мотивів, екологічних матеріалів, поєднання традиційного та сучасного дизайну, а також активну підтримку культурних проектів [5]. В Україні популярними є мотиви, що базуються на традиційній вишивці, використання місцевих матеріалів, звернення до історичних та культурних символів, а також підтримка національних брендів [1].

Перспективи розвитку етноупаковки в Польщі та Україні виглядають досить обнадійливими. Зацікавленість у власній культурній спадщині та бажання споживачів підтримувати національні бренди сприяють популяризації етноупаковки і формують низку важливих тенденцій. Етнографічні музеї, культурні установи, виставки та майстер-класи активно підтримують цей напрямок, організовуючи виставки та освітні програми. Одна з таких виставок відбулася з травня по серпень 2022 року в Муніципальній галереї мистецтв у Лодзі під назвою «Словник українізмів. Тлумачення польських та українських ілюстраторів», кураторами якої були Адріана Усарек і Міхал Перніковський [4]. Популяризація етноупаковки

потребує уважного підходу до адаптації традиційних елементів, зниження витрат та забезпечення правового захисту культурних мотивів. Інтеграція етнодизайну з екологічними технологіями може бути додатковою перевагою, оскільки все більше споживачів віддають перевагу екологічно чистим продуктам.

Висновки. Упаковка з етнічним дизайном в Польщі та Україні має великий потенціал для розвитку, оскільки поєднує збереження культурної спадщини з сучасними маркетинговими підходами. Використання традиційних образів у дизайні упаковки не тільки зробить продукцію більш привабливою, але й сприятиме підтримці національних культурних цінностей. Проте, важливо враховувати виклики та уникати стереотипів, щоб забезпечити гармонійне поєднання традицій і сучасності. Майбутні дослідження можуть бути спрямовані на вивчення ефективності різних технологій виробництва етноупаковки, розробку нових підходів до захисту інтелектуальної власності та вивчення впливу етнодизайну на споживчі переваги в різних культурних контекстах.

Список використаних джерел

1. Contemporary ukrainian crafts | традиційні ремесла у сучасному виконанні / Люсія Бондар та ін. Київ : CP Publishing, 2024. 272 с.
2. Удріс-Бородавко Н. Графічний дизайн з українським обличчям / Наталя Удріс-Бородавко. Київ : ArtHuss, 2023. 204 с.
3. Даниленко В. Майбутнє європейського дизайну: Чехія, Польща, Україна/ В. Даниленко. Харків: «Колорит», 2007. 197 с.
4. Culture.pl. Nowa polska tradycja. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://culture.pl/en/article/ethnodesign-a-response-to-massification-a-question-of-identity>
5. Klekot E. The Seventh Life of Polish Folk Art and Craft. – Etnološka tribina 33. vol. 40, 2010. str. 71-85
6. Джигін Я. Відкриваючи легенду: історія бренду Zubrowka, тривалістю у пів тисячоліття. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://idea.24tv.ua/istoriya-brendu-zubrowka-trivalisty-u-piv-tisyacholittya_n1538716

Масловська М.С.,
здобувач вищої освіти ступеня магістра
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
науковий керівник: **Слівінська А.Ф.,**
кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри графічного дизайну
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ОРНАМЕНТАЛЬНИХ МОТИВІВ В СУЧАСНИЙ WEB-ДИЗАЙН

Українські орнаменти втілюють в собі багатовікові традиції та культурні цінності. Їх інтеграція у web-дизайн дозволяє зберігати та передавати культурну спадщину через нові медіатехнології. Архітектори та дизайнери різних європейських країн зуміли вирішити проблему новаторства в самобутньому народному мистецтві, зберегти його як цінність сучасної культури відповідно до соціального та технологічного розвитку суспільства [1]. Також це створює унікальний синтез традиційного та інноваційного, відзначаючи перехід від минулого до сучасності. Одним із найвиразніших елементів української культури є орнаментальні мотиви, які відзначаються унікальністю та глибоким зв'язком із народною історією.

В умовах глобалізації з'являється потреба у вираженні національної ідентичності. І. Бондар висвітлює аспекти національної самоідентифікації в умовах глобалізації та дав визначення етнодизайну як засобу впливу на культурно-мистецький розвиток України: «Глобалізаційні процеси сформували нове соціокультурне середовище, де відбувається «зустріч» національних культур, уніфікація етнічних культур, знецінення та знищення етнічної різноманітності. Відбуваються й протилежні тенденції – транскультуралізм і пошуки самоідентифікації, що знаходять відображення у мистецтві, формах культурно-побутових традицій, художньо-проектній культурі та у сфері дизайну» [2]. Поєднання етнічних мотивів з новітніми технологіями сприяє їх збереженню та інтеграцію у повсякденне життя. Водночас етнодизайн пробуджує зацікавлення національною «архаїкою» та здатен не тільки сформувати візуальний досвід сучасної людини, а й визначити національний стиль мислення, навчити чуттєвого освоєння сучасного предметного середовища [2].

В українській акмеології – науці про механізми вдосконалення людської діяльності на базі нових гуманітарних технологій – досі не існує понять «сайт з народного дизайну», «сайт з етнодизайну» [3]. Дослідження цих аспектів відкриває можливості для розуміння взаємодії культурних кодів та перенесення елементів національної культури в інтернет-простір, що є актуальним у сучасному дизайні та візуальній ідентифікації. Становлення і розвиток мультимедійного етнодизайну має здійснюватися на засадах

традиціоналізму, що полягає у виникненні циклічно нового пласта національної культури шляхом варіювання типових зразків матеріальних і нематеріальних артефактів історико-етнографічних територій для їх подальшого тиражування засобами сучасних технологій художнього, інженерно-технічного, комп'ютерного проектування [3]. Під традиціоналізмом розуміється використання типових елементів зі збереженням їхнього суттєвого змісту та внесенням варіацій. Варіювання дозволяє створювати циклічно нові пласти культури, збагачуючи їх новими шарами та змістом. Етнодизайн повинен не лише відтворювати традиційні елементи, але й використовувати їх у новому контексті за допомогою сучасних технологій.

В наш час орнамент розглядають як частину архаїчної універсальної знакової системи, що включає в себе велику кількість знаків, символів, мотивів, які використовувалися в різних сферах життя [4]. Для України сьогодні є надзвичайно важливо відродити відчуття спадкоємності та спорідненості поколінь, родову пам'ять, відновити зруйнований та втрачений зв'язок кожного зі своїм Родом [5]. При інтеграції народної вишивки у web-дизайн створюються естетично вишукані та культурно насичені візуальні рішення, які висвітлюють та вшановують традиційні мотиви української культури (рис. 1).

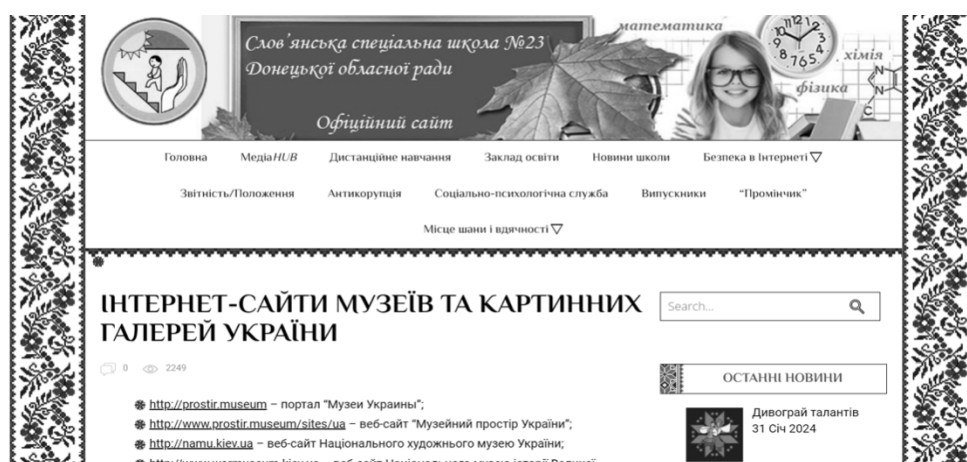
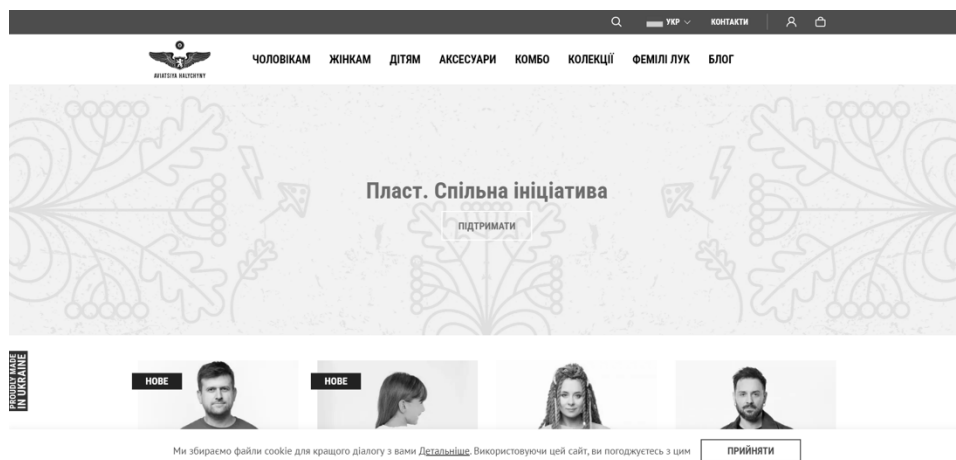

Рис. 1. Сучасний web-дизайн з орнаментом народної вишивки [6]

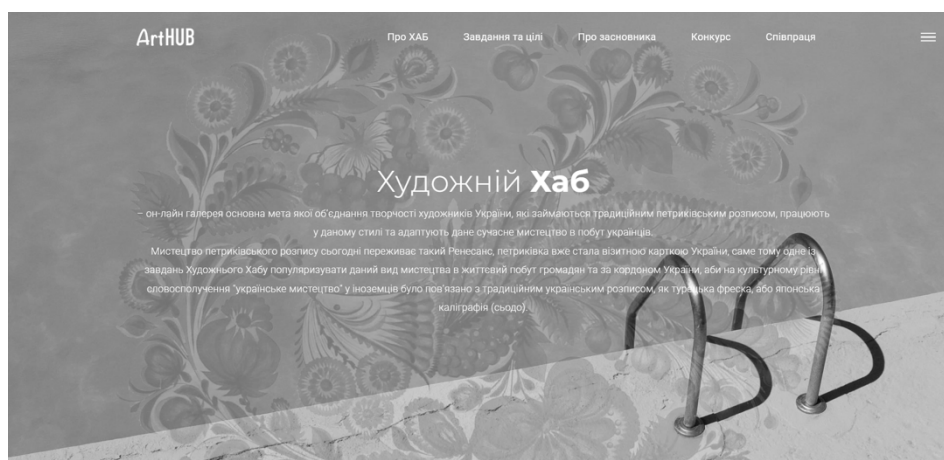
Ломоновських С.В., аналізуючи значення рослинної символіки в традиційних українських орнаментах, писала: «Рослинний світ – дерева, квіти, трави – міцно вкорінений у традиційній свідомості українського народу. Рослинний світ, відіграючи важливу роль у світоглядній сфері традиційно-побутової культури українців, широко представлений в українській народній орнаментиці. Ми зустрічаємо рослинні орнаменти і на керамічних виробах, і в петриківських розписах, і в архітектурному декорі» [7]. Використання рослинних орнаментів у web-дизайні є важливим аспектом, який сприяє естетичному оформленню та творчій ідентифікації

web-сайтів, вносячи елементи природної краси та гармонії в онлайн середовище. Ця взаємодія сприяє створенню естетично збалансованих та привабливих інтерфейсів, а також може відігравати роль у виробленні асоціацій з екологічною чутливістю та натуральністю в онлайн просторі (рис. 2).

Рис. 2. Український рослинний орнамент як джерело натхнення для сучасного web-дизайну [8]

Дизайн сайту, виконаний в українському етно стилі з використанням мотивів петриківського розпису, має органічний та естетичний вигляд [9]. Сьогодні петриківський розпис найбільш активно інтегрується у мистецтво графічного дизайну, що було характерно ще у ХХ столітті. Різного роду поліграфічну продукцію, оздоблену «петриківкою» випускали з кінця 1930-х років майстри з Петриківки: оформлювали плакати, вітальні листівки та запрошення, книжкові ілюстрації, упаковки тощо, іноді не позбавлені кон'юнктури [10]. Відтворення елементів петриківського мистецтва у вебдизайн створює ефект аутентичності та визначає український характер, що є особливо важливим для представлення культурної спадщини в онлайн середовищі (рис. 3).

Рис. 3. Петриківський розпис у web-просторі [11]. Ефект автентичності підкреслює український характер.

Отже, дослідження інтеграції українських орнаментальних мотивів в сучасний web-дизайн, свідчить про актуальність та значущість використання національних культурних елементів у віртуальному середовищі. Результати аналізу вказують на те, що такий підхід може збагатити візуальний досвід користувачів, підсилити їх зв'язок із культурною спадщиною та сприяти формуванню унікального стилю для представлення web-проектів. Завдяки історичному методу досліджено українські орнаментальні мотиви, їх значення, можливості та потенціал для інтеграції в онлайн середовище з метою збереження та популяризації національної культурної спадщини. Також проаналізовано вплив цього підходу на візуальний досвід користувачів та їхній зв'язок з культурними традиціями. Метод порівняльного аналізу допоміг встановити аналогії між українськими орнаментальними мотивами, а також визначити специфічні ознаки. З використанням методу спостереження було охарактеризовано практичні випадки інтеграції українських орнаментів у web-дизайн. На основі методу аналізу та узагальнення було зазначено, що такий напрямок розвитку web-дизайну відкриває нові можливості для вираження культурної ідентичності та сприяє створенню унікальних онлайн-середовищ, які стають місцем взаємодії між традицією і сучасністю. Це підкреслює необхідність подальших досліджень у галузі взаємодії традиції та інновацій у web-дизайні, а також розробки більш конкретних методик і рекомендацій для дизайнерів, які мають намір використовувати українські орнаменти у своїх проектах.

Список використаних джерел

1. Лебединська Є. К. *Українське народне мистецтво як фундамент сучасного дизайну України: матеріали Всеук. наук.-практ. конф (25-26 листопада 2021 р.):* С. 143.
2. Бондар І. Етнодизайн як форма збереження образів народного мистецтва в умовах глобалізації: Деміург: ідеї, техн., перспек. дизайну: 2020. Т. 3 № 2. С. 192–201.
3. Антонович Є., Тименко В., Чирчик С.. Етнодизайн-освіта: формування української національної ідентичності. Актуальні проблеми сучасного дизайну. Київський національний університет технологій та дизайну, 2023.
4. Нікішенко Ю.І. Символіка окремих геометричних орнаментів української вишивки Ю.І. Нікішенко. *Наукові записки*. Т. 20-21. К.: КМ Академія, 2002. – С. 76-80. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1bb5f846-dc97-4bbd-ac18-66b9e9841178/content> (дата звернення 04.01.2024).
5. Мельничук Ю. Дерево життя у вишивках. *Юрій Мельничук. Артанія: альманах*. 1998. Кн. 4. С. 51–52.
6. Слов'янська спеціальна школа № 23 URL: <https://shkola-internat.org.ua/internet-sajty-muzeyiv-ta-kartynnyh-galerej-ukrayiny/> (дата звернення 04.01.2024).

7. Ломовських С. В. Рослинна символіка в традиційних українських орнаментах. Етнічна культура в глобалізованому світі : матеріали 7-ої та 8-ої Міжнар. наук. конф. студентів, аспірантів та молодих 72 вчених : присвяч. 5-річчю заснування НЕСТ. 2017. С. 212. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/19132/1/102-113.pdf> (дата звернення 05.02.2024).
8. Український бренд одягу Авіація Галичини URL: <https://www.aviatsiyahalychyny.com/> (дата звернення 05.01.2024).
9. Гарькава Т. Петриківський декоративний розпис: підручник: за наук. ред. проф. Є. А. Антоновича: Дніпро: Ліра, 2021. 428 с., іл
10. Чуднівець А. С. Петриківський розпис як феномен української художньої культури: автореф. дис. канд. мистецтвознавства: 26.00.01/ Інстит. проблем сучасного мистецтва Нац. акад. мистецтв України. Київ, 2019. 20 с.
11. Художній хаб URL: <https://arthub.org.ua/> (дата звернення 05.01.2024).

Розділ 3

СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІОЛОГІЯ SOCIAL AND BEHAVIORAL STUDIES ECONOMICS. POLITICAL SCIENCE. PSYCHOLOGY. SOCIOLOGY

Богач О.В.,

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Лубни, Україна
ORCID: 0000-0002-6988-6394

Мутуку Н.Л.,

здобувач вищої освіти другого рівня спеціальності «Психологія»
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Лубни, Україна

МЕНТАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Ментальне здоров'я підлітків є ключовим елементом їхнього загального благополуччя, особливо в умовах війни. Підлітковий вік характеризується значними психосоціальними змінами, які включають розвиток самосвідомості, встановлення соціальних зв'язків, формування самооцінки та ідентичності. Війна та конфлікти створюють численні додаткові стресові фактори, що можуть негативно впливати на психічне здоров'я підлітків. Розуміння цих викликів та розробка ефективних стратегій підтримки є надзвичайно важливими для забезпечення їхнього благополуччя.

Отже, з якими викликами може зустрітися підліток під час військових дій?

1. Психологічний стрес і травма. Війна часто призводить до прямих (бойові дії, обстріли) та непрямих (переміщення, втрати близьких) травматичних подій, що можуть викликати посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресію, тривожні розлади у особистості. В сучасних реаліях цей фактор є постійним і не втрачає своєї актуальності, оскільки військова агресія з росії не вщухає.

2. Порушення соціальних зв'язків. Війна часто змушує сім'ї переміщуватися, що призводить до втрати соціальних зв'язків, дружніх

стосунків, порушення шкільного навчання. Це може призвести до ізоляції, відчуження та соціальної самотності підлітків.

3. Нестабільність і невизначеність. В умовах війни особи підліткового віку можуть стикатися з постійною невизначеністю щодо власного майбутнього, що може посилювати тривожність і стрес. Нестабільність життєвих умов, нестача ресурсів та відсутність безпеки негативним чином впливають на їхнє почуття стабільності [4; 6].

На основі аналізу наукових джерел, можна зазначити, що основними стратегіями психологічної підтримки ментального здоров'я підлітків під час військових дій є психологічна підтримка та консультування [1; 2].

Створення центрів психологічної підтримки та гарячих ліній для осіб підліткового віку, де вони можуть отримати професійну психологічну допомогу на основі психологічної просвіти, психологічної діагностики, психологічного консультування, психологічної корекції є вельми важливим завданням українського сьогодення. Різні види консультативної діяльності (індивідуальна, групова або змішана) покликані вирішувати питання різного роду набутих в умовах війни психологічних проблем.

Вдало організована консультативна діяльність психолога орієнтована на допомогу підліткам у самовираженні власних емоції та знаходженні конструктивних способів подолання набутої психотравми тощо. Зараз в Україні вже створено гарячі лінії на які може звернутися за власним бажанням людина будь-якого віку, в тому числі й підліткового. Номер гарячої лінії «Варто жити» 5522. Національна гаряча лінія для дітей та молоді працює щодня з 9.00 до 21.00. Telegram: @CHL116111, Instagram: @childhotline_ua.

Родинна підтримка відіграє важливу роль в створенні психологічно безпечного та підтримуючого середовища. Сьогодні є безліч програм, інтегрованих курсів та брошур, які допоможуть батькам зрозуміти потреби своєї дитини та підтримати у такий непростий час. Офіційний сайти UNICEF та освітня платформа Prometheus, керуючись змінами в соціальній обстановці, оновлюють вміст своїх готових курсів та додають нові.

Залучення підлітків до групових занять є не завжди легким завданням для психолога. В умовах постійного стресу особистість підліткового віку, як правило, стає відстороненою від інших ровесників, отже недостатньо неконтактною. Отже, варто зазначити, що важливо знайти підхід та навчити сучасну молодь навичкам саморелаксації та саморефлексії для зниження навантаження на нервову систему та стабілізувати її психологічний стан. UNICEF має готові розробки, якими можна активно користуватися.

Відновлення або адаптація освітніх програм до сучасних реалій, включаючи дистанційне навчання, щоб забезпечити підліткам доступ до освіти, займає особливу позицію для збереження ментального здоров'я підлітків. Прості та знайомі процеси не викликають занепокоєння, демонструють стабільність в вирі змінних подій. Організація соціальних заходів, спортивних і культурних програм сприятиме соціальній інтеграції та зменшенню ізоляції. Для дистанційного навчання існує безліч платформ для опрацювання освітніх матеріалів: «ThinkGlobal Online», «OkStudy», «Джерело» та багато інших

Забезпечення підлітків достовірною інформацією про ситуацію, що склалася – важливо не тільки з соціально обізнаної точки зору, а й може зменшити їхній страх і невизначеність. Важливо також боротися з фейковими новинами та дезінформацією [5; 2].

Ментальне здоров'я підлітків в умовах війни потребує особливої уваги та підтримки. Виклики, з якими стикаються підлітки, вимагають комплексного підходу, що включає психологічну, соціальну та освітню підтримку. Розробка та впровадження ефективних стратегій підтримки може значно поліпшити психологічний стан підлітків і допомогти їм, наскільки це можливо, адаптуватися до складних умов сьогодення.

Список використаних джерел

1. Masten, A. S. Global perspectives on resilience in children and youth / A. S. Masten // *Child Development*. – 2014. – Vol. 85, No. 1. – P. 6-20.
2. Miller, K. E., Rasmussen, A. War exposure, daily stressors, and mental health in conflict and post-conflict settings: Bridging the divide between trauma-focused and psychosocial frameworks / K. E. Miller, A. Rasmussen // *Social Science & Medicine*. – 2010. – Vol. 70, No. 1. – P. 7-16.
4. Panter-Brick, C., Grimon, M. P., Eggerman, M. Caregiver–child mental health: A prospective study in conflict and refugee settings / C. Panter-Brick, M. P. Grimon, M. Eggerman // *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. – 2014. – Vol. 55, No. 4. – P. 313-327.
5. UNICEF. Mental health and psychosocial support for children in humanitarian settings: A review of evidence and practice. – UNICEF, 2020.
6. Масяк Н. Як зберегти фізичне та ментальне здоров'я дитини під час війни: досвід провідних психологів / Н. Масяк // Рубрика. – 2023.
7. Шахін М. Ментальне здоров'я дітей, підлітків і батьків — у фокусі комунікаційної кампанії «Ти як?» у партнерстві з ЮНІСЕФ / М. Шахін // ЮНІСЕФ Україна. – 2023.

Пилип'юк К.А.,
аспірантка 3 курсу
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
науковий керівник: **Осадця І.С.,**
кандидат політичних наук,
доцент кафедри міжнародних відносин та суспільних комунікацій
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ПРОТИДІЯ США ПРОПАГАНДІ ТА ДЕЗІНФОРМАЦІЇ НА ЗАКОНОДАВЧОМУ РІВНІ ПЕРІОДУ ПРЕЗИДЕНТА БАРАКА ОБАМИ

Холодна війна закінчилася поразкою Радянського Союзу, проте це зовсім не означає, що російська федерація вирішила відступити та поступити місце США у домінуванні у сучасному світі.

Політика адміністрації Барака Обами, в першу чергу, була спрямована на «перезавантаження» американо-російських відносин. На нашу думку, всесвітньо відомий вислів «Тримай своїх друзів близько, а своїх ворогів – ще ближче» досить влучно описує стан відносин тих часів. Дмитро Тренін, директор інституту Карнегі вважає, що мирні відносини з росією були важливими, оскільки вона могла допомогти впоратися з війнами в Іраку та Афганістані, а також запобігти початку третьої – проти Ірану [8]. Зростання напруги у американо-російських відносинах розпочалося у 2012-2013 рр. Зокрема, це проявлялось у розбіжності сторін щодо розгортання систем протиракетної оборони, наданням притулку працівнику спецслужб США Е. Сноудену російською стороною [13], скасуванням Б. Обамою зустрічей з Москвою та відхиленням запрошення в. путіна відвідати відкриття Зимових Олімпійських ігор в Сочі [8]. Після анексії Криму в лютому-березні 2014 відносини між державами загострилися ще більше, адже Б. Обама запровадив низку санкцій, які вплинули на економіку російської федерації. Явне втручання росії в існування та діяльність інших сусідніх країн (Грузії 2008, України 2013) лише погіршували стан відносин, адже проявлявся не лише фізичний вплив, але й втручання в інформаційний простір країн-сусідів. Згодом, США також відчували вплив російської пропаганди та дезінформації у власній країні. Особливо це проявилось під час президентських виборів 2016 року [1]. Втручання рф у американський інформаційний простір неможливо було заперечити або спростувати, соціальні мережі були переповнені російськими фейками та пропагандою. Саме це і спонукало владу Америки гостро підняти питання протидії пропаганді та дезінформації іноземних держав на території США та її союзників.

У 2016 році сенатор від республіканської партії Роб Портман та сенатор від демократів Кріс Мерфі, представили до розгляду в Сенат США новий

законопроект «Про боротьбу з іноземною дезінформацією та пропагандою» (перша назва «Закон про протидію інформаційній війні»), який був затверджений та підписаний президентом в грудні 2016 року [12]. Поштовхом до прийняття даного закону стало російське втручання у президентські вибори 2016 року. Співавтор закону Роб Портман назвав його «вирішальним кроком до протистояння широкомасштабним і дестабілізуючим операціям іноземної пропаганди та дезінформації, які ведуть проти нас наші вороги за кордоном» [6] Даний закон виразив думку Конгресу про те, що:

- іноземні уряди, включаючи уряди російської федерації та Китаю, використовують дезінформацію та інші інструменти пропаганди, щоб підірвати цілі національної безпеки Сполучених Штатів, її ключових союзників і партнерів;

- уряд США має розробити комплексну стратегію протидії іноземній дезінформації та пропаганді та відстоювати лідерство у розробці стратегічного нарративу, що базується на фактах;

- важливим елементом цієї стратегії має бути сприяння незалежній пресі в країнах, вразливих до зовнішньої дезінформації [2].

Також, цей закон зобов'язував Департамент США створити Центр інформаційного аналізу та реагування. Серед основних завдань цього Центру виокремлювалось:

- координування обміну інформацією між урядовими установами про спроби ведення інформаційної війни іноземними урядами;

- встановлення процесу інтеграції інформації про іноземну пропаганду та дезінформацію в національну стратегію;

- розвиток та синхронізація міжвідомчої діяльності, з метою викриття та протидії іноземним інформаційним операціям, спрямованим проти інтересів національної безпеки США, а також просування нарративів, які підтримують союзників та інтереси США [3].

Подібне положення про боротьбу з пропагандою ми можемо спостерігати у Законі про санкціонування національної оборони на 2017 фінансовий рік. У даному законопроекті президент США Б. Обама закликав створити міжвідомчу комісію для «протидії активним заходам російської федерації щодо здійснення прихованого впливу на народи та владу». Загалом, даний законопроект закликав комітет «викривати неправду, агентів впливу, корупцію, порушення прав людини, тероризм і вбивства, здійснені службами безпеки або політичними елітами Російської Федерації або їх довіреними особами» [5].

Важливим кроком у формуванні правового регулювання пропаганди стало перейменування Центру стратегічних антитерористичних комунікацій Департаменту США в Центр глобальної взаємодії [4]. Після заклику членів Конгресу рішучіше реагувати на російську пропаганду,

Закон про санкціонування національної оборони на 2017 фінансовий рік розширив місію даного Центру, надавши йому повноваження протидіяти іноземній пропаганді та дезінформації, що поширюється державними та недержавними акторами з метою підризу або впливу на політику, безпеку чи стабільність Сполучених Штатів, їхніх союзників та країн-партнерів [7], [10].

Також, не варто забувати про Федеральне бюро розслідувань, одним з основних завдань якого є боротьба з операціями іноземного впливу, спрямованими проти Сполучених Штатів. Зокрема, це стосується операцій, що поширюють дезінформацію, сіють розбрат і підривають довіру до демократичних інститутів і цінностей [11].

Колдер Волтон, один з провідних світових дослідників розвідки та національної безпеки, зауважив, що «неможливо зрозуміти сучасні стратегії дезінформації іноземних держав, не оцінивши їх минулого» [9].

Таким чином, враховуючи діджиталізацію та дійсність війни у інформаційному просторі, сьогодні лідери США змушені працювати на випередження та впроваджувати на законодавчому рівні протидію пропаганді та дезінформації іноземних держав, що вони і почали робити у 2016 році.

Список використаних джерел

1. Background to “Assessing Russian Activities and Intentions in Recent US Elections”: The Analytic Process and Cyber Incident Attribution 2017 — Mode of access: https://www.dni.gov/files/documents/ICA_2017_01.pdf (date of access: 11.06.2024).
2. Countering Foreign Propaganda and Disinformation Act of 2016 — Mode of access: <https://www.congress.gov/bill/114th-congress/house-bill/5181> (date of access: 23.06.2024).
3. Countering Foreign Propaganda and Disinformation Act — Mode of access: <https://www.congress.gov/bill/114th-congress/senate-bill/32741> (date of access: 23.06.2024).
4. Developing an Integrated Global Engagement Center To Support Government-wide Counterterrorism Communications Activities Directed Abroad and Revoking Executive Order 13584 [Electronic resource] // The Daily Journal of the United States Government. — Mode of access: <https://www.federalregister.gov/documents/2016/03/17/2016-06250/developing-an-integrated-global-engagement-center-to-support-government-wide-counterterrorism> (date of access: 26.06.2024).
5. Douglas A., Johnson T. Obama could enact a U.S. offensive on Russian propaganda this week [Electronic resource] // News Tribune. — Mode of access: <https://www.thenewstribune.com/news/nation-world/national/article120674248.html> (date of access: 25.06.2024).
6. Fitsanakis J. US government to set up ‘anti-propaganda center’ after Obama signs new law [Electronic resource] // Intelnews.org— Mode of access: <https://intelnews.org/2016/12/28/01-2032/> (date of access: 19.06.2024).

7. Hall, H. K. (2017). The new voice of America: Countering Foreign Propaganda and Disinformation Act. [Electronic resource] /H.K. Hall // First Amendment Studies. – 51(2). – P. 49–61. – Mode of access: <https://doi.org/10.1080/21689725.2017.1349618>
8. Trenin D. The Obama Administration's Policy toward Russia: a Moscow Perspective [Electronic resource] / D. Trenin // Kokusai Mondai (International Affairs). – 2014. – No. 630. — Mode of access: https://www2.jiia.or.jp/en/pdf/publication/2014-04_004-kokusaimondai.pdf (date of access: 25.06.2024).
9. Walton C. What's Old Is New Again: Cold War Lessons for Countering Disinformation [Electronic resource] // Texas National Security Review. — Mode of access: <https://tnsr.org/2022/09/whats-old-is-new-again-cold-war-lessons-for-countering-disinformation/> (date of access: 25.06.2024).
10. Weed Matthew C."Global Engagement Center: Background and Issues" [Electronic resource] // Matthew C. Weed — Mode of access: <https://sgp.fas.org/crs/row/IN10744.pdf> (date of access: 23.06.2024).
11. Бурдяк П. Боротьба з дезінформацією у соцмережах: погляд зі Сполучених Штатів [Електронний ресурс] // Центр демократії та верховенства права. — Режим доступу: <https://cedem.org.ua/analytics/borotba-dezinformatsiya-usa/> (дата звернення: 21.06.2024).
12. У США представили законопроект про протидію інформаційній війні [Електронний ресурс] // LB.UA. — Режим доступу: https://lb.ua/world/2016/03/17/330446_ssha_predstavili_zakonoproekt.html (дата звернення: 21.06.2024).
13. Яременко Б., Белоколот О., Хара О. Американо-російські відносини – стратегічна несумісність [Електронний ресурс] // ZN.UA Дзеркало Тижня. — Режим доступу: <https://zn.ua/ukr/international/amerikano-rosiyski-vidnosini-strategichna-nesumisnist-.html> (дата звернення: 21.06.2024).

Якуб'як А.В.,

аналітик ЛМГО «Лабораторія соціальних досліджень у Львові»

ТРАДИЦІЙНІ ТА НОВІТНІ ПІДХОДИ У РОЗБУДОВІ КОНЦЕПТІВ ОСМИСЛЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ВЗАЄМОДІЙ: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР

Сучасна українська наука вимушена розвиватися в складних умовах, відповідаючи на виклики воєнного часу, зокрема, реагуючи на запити економіки України у процесі її відновлення, становлення та створюючи на цьому шляху якісно нові інтелектуальні продукти [1, с. 37–39]. Така діяльність передбачає використання дієвих стратегій наукового пошуку та розбудови на цій основі пояснювальних концептів – певних понять, які не лише містять в собі інноваційну ідею, але й мають достатньо глибоке наукове підґрунтя, тобто містять в собі дві компоненти – традиційну та інноваційну.

Наукова стратегія – як спосіб досягнення мети дослідження, передбачає орієнтацію на пошук теоретичних підходів, які найкраще

відповідають поставленим дослідницьким завданням [2, с. 3–11]. Її вироблення здійснюється на основі критичного аналізу наявних ресурсів – наукових праць, які формують теоретико-методологічну базу дослідження. Базовими ресурсами в цьому разі є наукові праці, які дають уявлення про традиції вивчення того питання, відповіді на яке шукає дослідник. Саме традиція в науковому дискурсі залишається і буде залишатися своєрідним «атрибутом», без якого є неможливим розвиток науки [3, с. 93].

Застосування традиційних стратегій наукового пошуку у випадках, коли потрібно здійснити концептуалізацію якісно нового феномену, пов'язано з ризиками отримання невалідних висновків. Тож в цьому разі доцільнішим бачиться використання новітніх теорій і підходів, які засадничо зорієнтовані на пошук відповідей на виклики сучасності, а отже, пояснювальний та евристичний потенціали яких є достатньо високими у вивченні актуальних проблем суспільства. Сказане є справедливим лише тоді, коли новітні теорії / концепції будуються на науковому методі і проходять належну апробацію. Втім, і в цьому разі претензія на повну достовірність результатів не може бути абсолютною, позаяк розуміння наукового методу є достатньо варіативним.

Поєднання традиційних та новітніх підходів в рамках одного дослідження також може мати певні ризики, якщо здійснюватиметься механічно, без визначення єдиної концептуальної рамки та / або побудови системи його (дослідження) теоретичних координат. Це можливо лише на основі ретельного попереднього оцінювання евристичного потенціалу існуючих аналітичних ресурсів в контексті проблематики конкретного дослідження та через здійснення відповідних операцій із різноманітними векторами наукового пошуку, особливо у випадках реалізації міждисциплінарних проектів. Насамперед йдеться про дослідження, які є фундаментальними, але при цьому зорієнтовані на вирішення конкретних (політичних, економічних, соціальних, етнокультурних) проблем соціуму, зокрема, передбачають вироблення науково-практичних рекомендацій. Сказане проілюструємо на конкретному прикладі, продемонструвавши у загальному вигляді аналітичну схему, яка застосовувалася при розробленні авторського концепту «центрально-мережева Україна», в рамках проекту відновлення й розбудови повоєнної України, який реалізується (за участю автора) під егідою низки структур третього сектору в Україні та в її діаспорних осередках за кордоном.

Концепт «центрально-мережева Україна» було розроблено як такий, що відображає актуальні зміни у процесах соціальних взаємодій між українцями у всьому світі, із урахуванням як традиційних дискурсів щодо формування та розвитку українства – соціально-історичного (праці В. Антоновича, М. Грушевського, О. Субтельного та інших дослідників) й етнопсихологічного (праці М. Драгоманова, М. Костомарова,

О. Кульчицького, М. Шлемкевича, В. Яніва та інших дослідників), так і новітнього, а саме, з урахуванням системного характеру процесів націотворення в епоху глобалізації та їх розгляду через призму мережевого аналізу, евристичний потенціал якого дає змогу використовувати його у вивченні соціально-економічних систем, зокрема, у вивченні соціальної напруженості [4] та при підготовці практичних рішень для підтримки сталої економіки [5].

Окреслені вектори наукового пошуку уможливили формулювання трьох концептуальних положень – як логічних кроків для пошуку сутнісних, необхідних та додаткових ознак в процесі побудови концепту «центрально-мережева Україна», у відповідних теоретичних та науково-дисциплінарних вимірах:

1) концептуальне положення про українське суспільство як «громаду громад», в якому мали і мають місце як конструктивні практики соціальних взаємодій, зокрема, між суспільством і владою, так і практики протестного характеру – як вираз конфлікту між прагненням українців вирішувати свою долю та необхідністю жити в умовах жорсткої системи верховенства права влади над волею народу;

2) концептуальне положення про психокультуру українців як результат дії особливого чинника – т. зв. колективного несвідомого, яке виступає як інтегруючий чинник в процесах соціальних взаємодій українців і в результаті якого українці у всьому світі постають як консолідована етнокультурна цілісність;

3) концептуальне положення про горизонтальний характер системи координат, в межах якої взаємодіють українці і яка є особливо ефективною у розбудові динамічної української держави в (пост)інформаційну епоху, даючи змогу понижувати градус напруги у випадках зростання напружень між народом і владою, а відтак, скеровуючи суспільство еволюційним шляхом.

Представлені у трьох концептуальних вимірах теоретичні положення щодо характеру соціальних взаємодій українців уможливають побудову міждисциплінарної «аксонометрії» для осмислення процесів соціальних взаємодій між українцями у всьому світі. Як наслідок, отримуємо змогу сформулювати новий концепт «мережево-центрична Україна».

Із визначеної перспективи мережево-центрична Україна постає як держава громад з широкими повноваженнями, зокрема, в економіці та правоохороній сфері. Така Україна, завдяки використанню можливостей широкої присутності українців в економіках розвинених країн та будучи спрямованою на досягнення ефекту економічного, культурного, інноваційного розвитку, завжди буде активно інтегрованою в міжнародні процеси. По суті, йдеться про появу якісно нового феномену – т. зв. «великої мережевої Україна» – як системи особливих горизонтальних зв'язків між

мережево-центричною Україною громад та громадами українців усього світу. Особливості розвитку таких взаємодій потребують окремої уваги в окремих подальших наукових публікаціях.

Список використаних джерел

1. Тимків А.О.(2022). Стратегія розвитку української науки в умовах відновлення економіки країни. *Молодий вчений*. No 5 (105). С. 36–45.
2. Носенко Е.Л., Салюк М.А. (2015). Методика та організація наукових досліджень. Методичний посібник (доповнений та перероблений у 2015 році); за ред. Е. Л. Носенко. Дніпропетровськ: ПФ Стандарт-Сервіс, 2015. 52 с.
3. Ягодзінський С.М. (2008). Науковий дискурс в умовах інформаційного суспільства: методологічний і соціокультурний аспекти: дис. ... кандидата філос. наук: 09.00.02. К., НАУ. 201 с.
4. Бевзенко Л. (2017). Мережеві практики як медіатор мікро- макрорівнів соціальної напруженості. *Соціологічні виміри суспільства*. Збірник наукових праць. Випуск 9 (20). К., Інститут соціології НАНУ. С. 285–297.
5. Балай Н., Гордополов В. (2023). Хмарні технології та серверний контейнер для digital-аналітики. *Міждисциплінарні дослідження складних систем. Interdisciplinary Studies of Complex Systems* : [збірник наукових праць]. Номер 22. К., Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова. С. 7–18.

УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ MANAGEMENT AND ADMINISTRATION

Дубачев Д.А.,

аспірант кафедри адміністративного та фінансового менеджменту
Національного університету «Львівська політехніка»
науковий керівник: *Корчинська О.О.,*
кандидат економічних наук,
доцент кафедри адміністративного та фінансового менеджменту
Національного університету «Львівська політехніка»

ІННОВАЦІЙНА ЕКОСИСТЕМА УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Україна стикається зі складними викликами у зв'язку з повномасштабною війною, що суттєво впливає на всі аспекти життя, включаючи інноваційну екосистему країни. В умовах конфлікту інновації виявляються критично важливими для забезпечення сталого економічного зростання та здатності країни протистояти викликам та відновлювати економіку.

Сучасний стан інноваційної екосистеми України.

Незважаючи на складні умови, Україна володіє значним потенціалом у сфері інновацій та високих технологій. Національна стратегія розвитку інновацій спрямована на створення сприятливих умов для стартапів, активізацію наукових досліджень та технологічний трансфер від науки до бізнесу. Українські інноваційні підприємства активно залучають інвестиції, що сприяє їхньому зростанню та конкурентоспроможності на міжнародному ринку.

Ключові складові інноваційної екосистеми:

- **Стартапи та інкубатори.** Україна має розвинену мережу стартап-інкубаторів та технологічних парків, що сприяють створенню та розвитку нових інноваційних компаній. Існують як державні, так і приватні ініціативи, спрямовані на підтримку молодих компаній. Їхні програми можуть включати фінансову підтримку, простір для роботи, менторську підтримку, навчальні заходи та доступ до інвесторських мереж.

Загалом, екосистема стартапів в Україні ще зростає, і це створює багато можливостей для молодих підприємців та інноваційних компаній

- Наукові дослідження. Високий рівень наукових досліджень у таких сферах як інформаційні технології, біотехнології, та інженерія є основою для створення нових технологічних рішень.

- Інвестиції та фінансування: Залучення інвестицій у стартапи та інноваційні проекти є важливим чинником для їхнього успіху та подальшого розвитку.

- Освіта та підготовка кадрів: Розвиток вищої та середньої технічної освіти є одним із пріоритетів, який дозволяє розвивати інноваційну екосистему.

Виклики перед інноваційною екосистемою України:

- Юридичні перешкоди та бюрократія суттєво заважають розвивати науку в Україні і впроваджувати інновації. Ці проблеми суттєво обмежують можливості щодо комерціалізації нових ідей та розробок, вважає Дмитро Шимків, член наглядової ради Українського фонду стартапів.

Український фонд стартапів є державним фондом, який започаткований за ініціативою Кабінету Міністрів України. Місія фонду – сприяти створенню та розвитку технологічних стартапів на ранніх стадіях (pre-seed та seed), з метою підвищення їх глобальної конкурентоспроможності [1].

- Корупція та правові недоліки. Існуючі корупційні ризики та правові недоліки ускладнюють створення бізнесу та інвестицій в інноваційні проекти.

36 балів зі 100 можливих отримала Україна в Індексі сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index — CPI) за 2023 рік, і тепер наша країна посідає 104 місце поміж 180 країн. З часів Революції Гідності і початком великого реформування за 10 років Україна додала загалом 11 балів у дослідженні. Зростання навіть під час повномасштабної війни в Індексі сприйняття корупції–2023 стало можливе завдяки активній роботі антикорупційних та інших державних органів. «Такий результат говорить про 3 факти. Перший — Україна продемонструвала непоганий результат цього року і прогресивну динаміку за 10 років. Зараз ми вже доросли до показників країн-кандидаток в ЄС. Факт другий — ми розбудували антикорупційну екосистему з нуля і вже маємо реальні уроки за топ корупцію, але нам все ще треба дуже багато працювати, щоб наздогнати показники країн ЄС», – Андрій Боровик, виконавчий директор Transparency International Ukraine [2].

- Нестабільність економічного клімату. Політична та економічна нестабільність впливає на розвиток бізнесу та інновацій.

- Недостатня підтримка держави. Необхідність зміцнення підтримки держави для інноваційних проектів та компаній.

Перспективи розвитку. Україна має значний потенціал для розвитку інноваційної екосистеми навіть в умовах повномасштабної війни. Продовження реформ, створення сприятливих умов для бізнесу та інноваційних компаній, а також інтеграція національної екосистеми в глобальні інноваційні мережі може сприяти подальшому зростанню та успіху.

Перспективна ініціатива з боку уряду щодо запровадження експериментального проекту, який передбачає створення мережі стартап-шкіл, інкубаторів та акселераторів на базі вищих навчальних закладів та наукових установ України. (Постанова Кабінету міністрів України від 23 квітня 2024 р. № 430). Проект сприятиме зміцненню партнерства між університетами та науково-дослідними установами з підприємствами та сприяє збільшенню внеску науково-орієнтованих стартапів та інноваційної продукції в Україні в ключових галузях.

Список використаних джерел

1. Український Фонд Стартапів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://usf.com.ua/ukrainskij-fond-startapiv-spilno-z-diya-biznes-zapuskajut-bezkoshtovni-konsultacii-dlya-startapiv/>
2. Transparency International Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cpi.ti-ukraine.org/>
3. Офіційний вебпортал парламенту України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/430-2024-%D0%BF#Text>

Корнейко О.М.,

аспірант Луцького національного технічного університету

ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ЦИФРОВОГО ЛІДЕРСТВА

Серед найбільш помітних тенденцій, що характеризують еволюцію глобальних та локальних бізнесів протягом останніх років, особливої уваги заслуговує стрімка діджиталізація ключових процесів, що розгортаються у компаніях. Сьогодні цифрові технології відіграють ключову роль у багатьох аспектах функціонування організацій, від внутрішніх комунікацій до взаємодії з клієнтами та безпосереднього надання послуг.

Діджиталізація ключових бізнес-процесів має ряд суттєвих позитивних рис, які включають у себе культивування інновацій, поліпшення та пришвидшення клієнтського обслуговування, створення нових продуктів, підвищення загальної виробничої ефективності, трансформацію конкурентного середовища, тощо [1, с. 191]. Водночас, вона створює і додаткові випробування – зокрема, для менеджерів, які стикаються з

необхідністю модифікувати чи й радикально міняти власні лідерські стилі, підлаштовуючи їх під вимоги цифрової епохи.

У зв'язку з цим, актуальність такого явища як цифрове лідерство сьогодні є вищою, ніж будь-коли. Водночас, ознайомлюючись із теоретичними напрацюваннями на цю тему, можна прийти до висновку, що позиції щодо природи та суті цифрового лідерства є доволі неузгодженими, подекуди суттєво різняться одне від одного як у вітчизняній, так і в зарубіжній науці. Як наслідок, видається доцільним розглянути ключові підходи до розуміння даного явища з метою їхньої уніфікації та формування однозначних висновків щодо природи та суті цифрового лідерства.

Цікаве бачення цифрового лідерства, яке об'єднує в собі одразу два ключових підходи до розуміння цього феномену, пропонують у своєму дослідженні І.В. Кубарева та В.В. Тарлев. Зокрема, науковці виділяють дві форми цифрового лідерства: корпоративне (яке включає в себе характеристики компанії) та особистісне (сфокусоване на особистих компетенціях лідера). І хоч самі дослідники говорять про ці прояви як про окремі аспекти одного феномену цифрового лідерства, наведені ними визначення демонструють відмінну одну від одної природу кожної з даних форм, що дає підстави для їхньої сепарації. Так, автори визначають цифрове лідерство у корпоративному контексті як “стратегічне використання цифрових активів компанії для досягнення її бізнес-цілей” [2, с. 122]. При цьому, основним інструментом, який сприяє досягненню таких цілей, І.В. Кубарева та В.В. Тарлев вважають цифровий маркетинг. Таким чином, цей підхід пояснює цифрове лідерство як комплекс дій, що вчиняються компанією, аби зайняти домінуючу позицію на ринку. В даному контексті, поняття “лідерство” має на увазі не організаційно-управлінські відносини між лідером та послідовниками, а динаміку між конкурентами на ринку, в рамках якої один із них намагається зайняти позицію “цифрового лідера” у відповідному ринковому сегменті.

Другий підхід до розуміння цифрового лідерства, який обговорюється у цій же статті, переносить фокус із діяльності організації на ринку на діяльність лідера у команді. Зокрема, відповідно до нього, цифрове лідерство пояснюється як сукупність компетенцій лідера для здійснення цифрових трансформацій [2, с. 130]. Уже з самого визначення стає очевидним, що даний підхід має недостатньо точок дотику із попереднім для того, аби трактувати їх як два суміжні аспекти одного явища. Якщо перший підхід фокусується на діяльності компанії, спрямованій на те, щоб використовувати цифрові технології для підвищення операційної ефективності та зайняття панівних позицій порівняно з конкурентами, другий говорить про організаційно-управлінські характеристики лідера, які він використовує в ході виконання своїх лідерських функцій, аби успішно

вести своїх послідовників через трансформаційні процеси. Тож вважаємо необхідним зазначити, що корпоративне та особистісне розуміння цифрового лідерства було б доцільніше розглядати як два окремих явища, а отже – використовувати різні терміни на їх позначення, аби унеможливити потенційні непорозуміння. В даному контексті, пропонуємо термін “цифрове лідерство організації” на позначення корпоративного підходу до розуміння цифрового лідерства та “цифрове лідерство в організації” на позначення особистісного підходу.

Ще один неординарний підхід до розуміння цифрового лідерства наводять у своєму дослідженні І. Шавкун та Я. Дибчинська. Зокрема, описуючи цифрового лідера, вони обговорюють ряд характеристик, необхідних для того, аби відповідати цьому статусу, зокрема: розуміння технологій, культивування інновацій, масштабність мислення, готовність до експериментів та ризиків, емпатія, емоційний інтелект та глибоке розуміння своїх послідовників, із якого випливає вміння використовувати їхні сильні та слабкі сторони для підвищення ефективності команди [1, с. 193]. Вартим уваги у даному списку є те, що такий перелік характеристик також підходить для опису одного з існуючих стилів лідерства, відомого у науці менеджменту протягом більш ніж півстоліття – трансформаційного лідерства. Цю ідею підтверджують і самі автори, зазначаючи, що цифровий лідер – це трансформаційний лідер, спроможний на проведення активних перетворень [1, с. 193].

Так, трансформаційне лідерство може бути описане як інноваційний лідерський стиль, спрямований на заохочення індивідуального залучення послідовників та розширення їхнього впливу на трансформаційні процеси в організації [3, с. 164]. Відповідно до класичного підходу, який описали одні з родоначальників вивчення трансформаційного лідерства Бернард Бейс та Брюс Аволіо, воно характеризується такими ключовими ознаками як ідеалізований вплив, надихаюча мотивація, інтелектуальна стимуляція та індивідуалізовані підходи [4, с. 52]. Розглянувши ці ознаки поряд із тими, які були описані у третьому підході вище, можемо побачити ряд очевидних паралелей: емпатія – ідеалізований вплив, масштабність мислення – інтелектуальна стимуляція, глибоке розуміння послідовників – індивідуалізовані підходи, тощо. Таким чином, можемо прийти до висновку, що третій підхід до цифрового лідерства описує його не як окремий лідерський стиль, а як особливу форму трансформаційного лідерства, зосереджену на управлінні командою в умовах цифрових перетворень.

З урахуванням усього вищенаведеного, можемо прийти до кількох ключових висновків.

По-перше, поняття “цифрове лідерство” є полісемантичним, позначаючи сукупність відмінних – а подекуди і слабо пов’язаних одне з одним – явищ. Зокрема, цей термін може застосовуватися як для

позначення позиції компанії на ринку (у спробах завоювати цифрове лідерство серед конкурентів), так і для ідентифікації стилю взаємодії лідера, що веде команду через процес цифрових трансформацій, та його послідовників. Видається нелогічним використовувати один і той же термін для позначення явищ, які настільки суттєво відрізняються одне від одного. У зв'язку з цим, пропонуємо концептуально розділити ці два феномени і в подальшому використовувати термін “цифрове лідерство організації” для позначення конкурентної позиції компанії на ринку, досягнутої шляхом застосування цифрових технологій, та термін “цифрове лідерство в організації” для ідентифікування специфічного лідерського стилю.

По-друге, цифрове лідерство в організації як модель лідерської поведінки видається тісно пов'язаним із трансформаційним лідерським стилем. Закономірно, трактуючи зміст цифрового лідерства, має сенс розглядати дане явище не як повністю відособлену лідерську модель, але як специфічний різновид трансформаційного лідерства.

Спираючись на все вищенаведене, можемо сформулювати наступне визначення трансформаційного лідерства в організації: це особлива форма трансформаційного лідерства, що передбачає застосування ідеалізованого впливу, інтелектуальної стимуляції, індивідуалізованих підходів та надихаючої мотивації для ефективного управління колективом перед, під час та після запровадження глобальних цифрових трансформацій в організації.

Список використаних джерел

1. Шавкун І., Дибчинська Я. Компетентності цифрового лідера в контексті VUCA-світу. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2019. С. 191–194.
2. Кубарева І., Тарлев В. Цифрове лідерство як інструмент посилення ринкових позицій підприємства: корпоративний та особистісний контекст. *Стратегія економічного розвитку України*. 2022. № 51. С. 120–138.
3. Metwally A. H., Zarka S. E. An understanding of transformational leadership and its implication on organizational learning: a literature review. *The Business and Management Review*. 2017. Vol. 8, no. 5. P. 163–168.
4. Simić I. Transformational leadership - the key to successful management of transformational organizational changes. *Facta Universitatis*. 1998. Vol. 1, no. 6. P. 49–55.

Розділ 5

ПРАВО

LAW

Буряк А.В.,

курсантка 2 курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

науковий керівник: **Шевяков М.О.,**

старший викладач

кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, майор поліції

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ І АДМІНІСТРАТИВНЕ СТЯГНЕННЯ

Адміністративна відповідальність – це вид юридичної відповідальності та застосування уповноваженим органом або посадовою особою адміністративного стягнення до особи, яка вчинила правопорушення, що не тягне за собою кримінальної відповідальності згідно з чинним законодавством.

Адміністративна відповідальність має ті самі ознаки, що й юридична відповідальність. Серед ознак, які характеризують адміністративну відповідальність і відрізняють її від інших видів юридичної відповідальності, можна віднести накладені нижче.

Адміністративна відповідальність встановлюється законом або положеннями про адміністративні правопорушення. Ці закони визначають склади та санкції адміністративних правопорушень, а в деяких випадках і процедури їх застосування. На відміну від цього, кримінальна відповідальність встановлюється виключно законом, дисциплінарна відповідальність – Кодексом законів про працю та іншими законами і нормативно-правовими актами, що деталізують статус окремих категорій працівників, а матеріальна відповідальність – Кодексом законів про працю, Цивільним кодексом і, в деяких випадках, адміністративним законодавством.

Підставами адміністративної відповідальності є адміністративні правопорушення, кримінальної – злочини, дисциплінарної – дисциплінарні проступки, а матеріальної – заподіяння матеріальної шкоди.

Адміністративній відповідальності підлягають як фізичні, так і юридичні особи, а кримінальній – лише фізичні особи. Особливістю адміністративної відповідальності є те, що адміністративні стягнення накладаються адміністративними органами, посадовими особами або судьями, наділеними спеціальними повноваженнями, тоді як кримінальні покарання накладаються лише судом.

Між суб'єктом адміністративного правопорушення та особою, яка накладає адміністративне стягнення, немає офіційних відносин. Цим адміністративна відповідальність відрізняється від дисциплінарної, для якої наявність таких відносин є обов'язковою умовою. На відміну від кримінального покарання, яке автоматично тягне за собою судимість, адміністративна відповідальність таких наслідків не тягне. Згідно з чинним законодавством, адміністративні стягнення діють протягом одного року з дня їх застосування. Заходи адміністративної відповідальності вживаються відповідно до закону, що регулює порядок провадження у справах про адміністративні правопорушення. Кримінальні справи розглядаються відповідно до Кримінально-процесуального кодексу [1].

Таким чином, адміністративна відповідальність має специфічні риси, які відрізняють її від інших видів відповідальності. Головною її особливістю є те, що необхідною підставою для застосування цієї відповідальності є наявність адміністративного правопорушення, а мірою її впливу має бути адміністративне стягнення.

Адміністративні стягнення – це заходи відповідальності, що застосовуються з метою виховання осіб, які вчинили адміністративні правопорушення, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самими правопорушниками, так і іншими особами. Адміністративне стягнення зазвичай проявляється у вигляді моральних або матеріальних наслідків для правопорушника. Деякі покарання можуть одночасно поєднувати в собі моральний осуд, матеріальні наслідки та тимчасові обмеження прав правопорушника. Зокрема, такі наслідки мають місце при адміністративному арешті, позбавленні спеціального права та виправних роботах.

Загалом усі стягнення взаємопов'язані між собою і утворюють єдину систему, що базується на підставах і меті їх застосування та можливості взаємного обміну. Головним чинником у цьому процесі є мета покарання. Метою покарання є кара правопорушників, припинення протиправних діянь, відновлення порушених правовідносин, виправлення правопорушників, запобігання вчиненню нових правопорушень, а також відшкодування шкоди, заподіяної правопорушенням.

Види адміністративних стягнень визначені в Кодексі України про адміністративні правопорушення (статті 23–32). До них належать попередження, штраф, оплатне вилучення або конфіскація предметів, які

стали знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, конфіскація грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення, позбавлення спеціального права, наданого громадянам (права керування транспортними засобами, права полювання), виправні роботи та адміністративний арешт.

Законодавством України може бути передбачено адміністративне видворення іноземців та осіб без громадянства, які вчинили дії, що істотно ображають громадський порядок і моральність.

Оплатне вилучення або конфіскація предметів може застосовуватися не лише як основне, а й як додаткове адміністративне стягнення. За одне адміністративне правопорушення може бути накладено як основне стягнення, так і основне та додаткове стягнення.

Догана – це захід виховного характеру, при якому орган державної влади (посадова особа) дає офіційну негативну оцінку поведінки правопорушника з метою запобігання вчиненню протиправних діянь. Цей вид стягнення застосовується за незначні правопорушення. Попередження виносяться в письмовій формі.

Штрафи призначаються як вид покарання за адміністративні правопорушення. Цей вид покарання впливає на фінансове становище порушника. У деяких випадках штраф може бути накладено на правопорушника на місці вчинення адміністративного правопорушення (наприклад, порушення правил дорожнього руху).

Оплатне вилучення предметів, які стали знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, полягає в примусовому вилученні вилучених предметів з подальшою їх реалізацією і поверненням початковим власникам за вирахуванням суми, пов'язаної з витратами на реалізацію вилучених предметів (наприклад, вилучення мисливської рушниці та бойових припасів). Конфіскація предмета, який став безпосереднім знаряддям вчинення або об'єктом адміністративного правопорушення, полягає в примусовій безоплатній передачі цього предмета у власність держави. Конфіскації підлягають лише предмети, які є особистою власністю правопорушника, якщо інше не передбачено законодавством держави. Зокрема, конфіскації підлягає контрабанда незалежно від її власника. Позбавлення спеціальних прав застосовується максимум на три роки. Існують винятки для цього виду покарання. Воно не застосовується до осіб з інвалідністю, за винятком випадків керування транспортним засобом у стані алкогольного сп'яніння. Сюди також відноситься позбавлення права полювання, якщо полювання є основним засобом до існування особи.

Виправні роботи відбуваються за основним місцем роботи особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, на строк не більше двох місяців з відрахуванням до 20% її заробітку в дохід держави. Це покарання може

бути призначене лише судом. Адміністративний арешт призначається і застосовується лише у виняткових випадках за окремі адміністративні правопорушення, на строк не більше 15 діб, і лише судом (суддею). Не можуть бути піддані адміністративному арешту вагітні жінки, жінки, які мають дітей віком до 12 років, особи, які не досягли 18 років, та інваліди I і II груп.

Законодавець також передбачає особливі заходи впливу щодо неповнолітніх. У разі вчинення неповнолітнім віком від 16 до 18 років адміністративного правопорушення можуть бути накладені такі стягнення: публічне або інше вибачення перед потерпілим; попередження, догана або сувора догана; передача неповнолітнього під нагляд батьків або осіб, які їх замінюють; передача неповнолітнього під нагляд навчально-виховного або трудового колективу за згодою батьків передача під нагляд батьків, а також фізичних осіб на прохання батьків.

Існування в системі адміністративних стягнень різних за характером і суворістю санкцій дає змогу врахувати суспільну небезпеку правопорушення та особу порушника [2].

Список використаних джерел

1. Національна академія внутрішніх справ України. Адміністративна відповідальність. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/adm-vidpov/pages/rozdil_1.html (дата звернення: 08.05.2024).
2. Лохвицький районний суд Полтавської області. Загальні правила та строки накладення адміністративного стягнення. URL: <https://lh.pl.court.gov.ua/sud1617/pres-centr/news/310578/> (дата звернення: 08.05.2024)

Жеребець О.М.,

начальник відділу Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України

ЗАГРОЗЛИВІ ТЕНДЕНЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ З МЕТОЮ ВТРУЧАННЯ У ВИБОРЧІ ПРОЦЕСИ

В сучасну епоху використання технологій штучного інтелекту має подвійне значення. З одного боку – це революційні та прогресивні технології, які сприяють державам, громадянам та суспільству у вирішенні простими способами складних питань, сприяють покращенню життєдіяльності кожного. З іншого – це непередбачувана можливість використання цих технологій із злочинною метою, задля досягнення протиправних цілей. У цьому контексті перш за все, штучним інтелектом можуть активно користуватися зловмисники та хакери. Окрім того, самі по собі великі нейромережеві системи досконало невивчені й необмежені.

Тому згідно зі стратегією НАТО ніхто не виключає, що штучний інтелект може самостійно діяти, усе розпізнавати, але в останній момент рішення все одно має приймати людина — оператор чи керівник, оскільки неможливо абсолютно довіряти цим системам, у повністю автономному режимі, розв'язувати якісь проблеми, що можуть спричинити ризик для здоров'я хоча б однієї людини, не говорячи про людське життя.

В сучасних умовах у світової спільноти викликає занепокоєння, оскільки Кремль та його сателіти мають на меті за допомогою технологій штучного інтелекту втручатися не тільки у кіберпростір тієї чи іншої держави, вести кібервійну, посягати на державні інформаційні ресурси, об'єкти критичної інфраструктури, але й прагнуть створити передумови, щоб впливати на виборчі процеси. На цьому фоні Державний департамент США оприлюднив занепокоєння, а його підтримали Уряди Канади, Великобританії і США про спроби втручання Росії у вибори в Молдові у 2024 році [1]. За віроломним задумом Кремль прагне підірвати молдовські демократичні інститути напередодні жовтневих президентських виборів та референдуму про членство Молдови в ЄС, використовуючи для цього саме технології штучного інтелекту. Росія планує вплинути на результати президентських виборів у Молдові вже восени 2024 року. У випадку, якщо не переможе проросійський кандидат, Кремль має на меті спровокувати масові протести, налаштувати громадян проти чинної влади, використовуючи для цього саме технології штучного інтелекту.

У свою чергу, Росія прагне вплинути на президентські вибори в США у 2024 році за допомогою найнятих комерційних фірм і технологічного використання генеративного штучного інтелекту (ШІ). Майбутні президентські вибори в США у 2024 році стануть першими виборчими перегонами саме в умовах активного використання технологій штучного інтелекту. Тобто президентські вибори в США стануть першими виборами, які відбуватимуться в умовах серйозного використання технологій штучного інтелекту. За таких умов саме Росія становить найсерйознішу загрозу в цьому виборчому циклі та ймовірно, розглядає майбутні президентські вибори в США як сприятливу можливість досягти своїх амбітних цілей – скоротити військову підтримку України, підірвати довіру до демократичних інститутів і загалом підірвати довіру до США як оплоту світової демократії та законності.

У своїх протиправній діяльності РФ використовуватиме увесь наявний арсенал сил та засобів: ІПСО, дезінформація, пропаганда, маніпуляція з використанням чат-ботів та інші механізми, від фейкових відеороликів із кандидатами у президенти США до підроблених телефонних дзвінків із їхніми голосами. Цілком логічно, що кількість та різноманітність політичних «дипфейків», згенерованих нейромережами, неухильно та динамічно зростає. Втім, технології штучного інтелекту використовуються

не тільки із шахрайською або злочинною метою, а й як вигідний інструмент для спілкування з виборцями. Наприклад, можливе використання чат-ботів задля організації взаємодії з потенційним електоратом, нав'язування такої аудиторії прокремлівських наративів тим чи іншим способом. У рамках передвиборчих кампаній штучний інтелект також використовується для складання електронних листів, підготовки прес-релізів та виконання завдань, які зазвичай займають чимало часу. Змістом проведення передвиборчої кампанії є вибудовування відносин між кандидатами в президенти, їхніми виборчими штабами й виборцями. При цьому, штучний інтелект допомагає охопити більше людей за менший час, чим можуть скористатися й зловмисники, які керуються спецслужбами РФ. Цікавим нюансом президентських виборів стали автоматизовані дзвінки від роботів, які імітували голос чинного президента США. Так, у січні 2024 року виборці штату Нью-Гемпшир отримували дзвінки з невідомих номерів. Згенерований голос діючого президента США Джо Байдена закликав їх не йти голосувати на праймериз, адже це «тільки допоможе Трампу перемогти». Це перший випадок, коли зловмисники використовували ШІ, щоб маніпулювати виборцями через систему аудіодзвінків.

У лютому 2024 р. корпорації Adobe, Amazon, Google, IBM, Meta, Microsoft, X, OpenAI та TikTok підписали спільну угоду про вжиття обмежувальних заходів з метою запобігання використанню інструментів штучного інтелекту для зриву демократичних виборів у всьому світі [2]. У свою чергу, компанія «Google» у березні 2024 року оголосила, що з метою створення передумов для обережності значно обмежує можливість свого чат-бота «Gemini AI» відповідати на питання, пов'язані із виборами в країнах, де цього року проходять голосування, зокрема чат-бот більше не відповідає на запитання користувачів про кандидатів чи політичні партії.

Розуміючи масштаби загроз та ризиків, які може створювати РФ, державне агентство з кібербезпеки та інфраструктури США (CISA) опублікувало звіт про небезпеку, яку становить штучний інтелект для виборчого процесу [3]. Встановлено, що стратегії та тактики, які використовують зловмисники, не нові, але штучний інтелект надає змогу використовувати їх із більшою швидкістю і витонченістю та за набагато меншу вартість. Враховуючи зазначене, світові експерти застерігають, що американське законодавство через загрози та ризики від наслідків використання технологій штучного інтелекту абсолютно не готове до проведення президентських виборів. Технології розвиваються швидше, ніж законодавці встигають її врегулювати. Американські посадовці, усвідомлюючи загрозу, прагнуть ухвалити законодавство, яке б регулювало використання новітніх технологій у виборчий період, проте це все залишається лише на рівні спроб.

У жовтні 2022 року в США було опубліковано Біль про права на штучний інтелект (AI Bill of Rights). Його мета – унормування використання цієї передової технології, захист від її дискримінаційних проявів та відмова від автоматизованого прийняття управлінських рішень. Біль містить п'ять базових постулатів, які необхідно враховувати при створенні й використанні систем штучного інтелекту [4]. У грудні 2023 року було ухвалено федеральний закон США «Про захист виборів від оманливого штучного інтелекту» [5], який дозволяє політикам через суд забороняти поширювати пов'язані з ними дипфейки. Також закон забороняє використовувати створений штучним інтелектом контент, який є оманливими, для впливу на вибори або для збору коштів. У рамках практичної реалізації федерального законодавства, Агентство США з кібербезпеки (CISA) успішно працює над запровадженням інституту кримінальної відповідальності для політичних діячів, які проактивно використовують створений штучним інтелектом контент для введення в оману своїх виборців або конкурентів.

Цілком логічно, що ризики, пов'язані з використанням штучного інтелекту, які продукує РФ залишаються актуальними не лише для Молдови та США, а й для інших демократичних країн, де найближчим часом мають відбутися вибори, що вимагає прискорення внесення законодавчих змін у питаннях використання технологій штучного інтелекту під час виборчих процесів.

Список використаних джерел

1. Уряди США, Канади і Британії попередили про втручання Росії у вибори в Молдові. URL: https://lb.ua/world/2024/06/13/618653_uryadi_ssha_kanadi_i_britanii.html
2. OpenAI, Amazon, Google та інші: розробники ШІ взяли на себе нові зобов'язання щодо безпеки технології. URL: <https://forbes.ua/news/openai-alphabet-ta-inshi-providni-rozrobniki-shi-vzyali-na-sebe-novi-zobov'yazannya-shchodo-bezpeki-tekhnologii-21052024-21282>
3. DHS Cybersecurity and Infrastructure Security Agency Releases Roadmap for Artificial Intelligence. URL: <https://www.cisa.gov/news-events/news/dhs-cybersecurity-and-infrastructure-security-agency-releases-roadmap-artificial-intelligence>
4. USA AI Bill of Rights. URL: <https://www.whitehouse.gov/ostp/ai-bill-of-rights>
5. Protect Elections from Deceptive AI Act. URL: <https://www.congress.gov/bill/118th-congress/senate-bill/2770>

Зайцев Є.О.,

здобувач освітньо-наукового рівня вищої освіти,
здобувач освітньо-наукового рівня вищої освіти «доктор філософії»,

аспірант кафедри державно-правових дисциплін
Міжнародного гуманітарного університету, м. Одеса

ДЕЯКІ ПИТАННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИНИ КОНЦЕСІЇ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА НИЗКИ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У сучасному світі великі інфраструктурні проекти держави без залучення приватного сектору економіки уявити дуже складно. Концесія є одним з найбільш оптимальних способів розпорядження державними активами, забезпечуючи капіталовкладення в державне майно. Дослідження відносин концесії є досить актуальним та важливою складовою розбудови господарських відносин в державі з урахуванням найпрогресивніших світових практик.

Аналізуючи законодавчі положення та позиції вчених, можна визначити наступні ознаки концесії:

- предметом концесії є державна та комунальна власність, а також монопольні сфери діяльності органів державної та місцевої влади;
- суб'єктами концесійного договору є органи державної влади чи органи місцевого самоврядування як власники майна та суб'єкти підприємницької діяльності;
- цілями концесії є забезпечення суспільних інтересів та потреб населення;
- договірна основа концесії;
- обмеженість концесійного терміну;
- концесія передбачає повернення предмета договору, який надається приватному партнеру на виконання її умов на оплатній основі, визначеній умовами договору.

Закон України «Про концесію» був розроблений відповідно до правової бази ЄС, яка регулює питання державно-приватного партнерства. Під час розроблення законопроекту автори врахували міжнародний досвід реалізації концесійних проектів, метою якого є поліпшення інвестиційного клімату в Україні, а також ліквідація адміністративних перепон у процесі реалізації концесійних проектів.

Державно-приватне партнерство в сучасному трактуванні, дуже швидко набуло свого поширення серед економічно розвинених країн після його вдалого впровадження у Великобританії. Тоді державно-приватне партнерство у Великобританії мало форму «Ініціатив приватного

фінансування», сутність якої полягає у в оплаті послуг приватного сектора державою, а не користувачами [1, с. 194].

Галузями, в яких реалізується найбільше проектів у межах програм державно-приватного партнерства, у Великобританії є: транспортна, охорони здоров'я, оборонна та освітня. Варто зазначити, що донині у Великобританії не прийнято чітких нормативно-правових актів у сфері «приватної фінансової ініціативи» (державно-приватного партнерства). Співпраця держави і приватного секторів ґрунтується переважно на чинних директивах уряду.

У Німеччині також немає спеціального закону, який би забезпечував комплексне регулювання державно-приватного партнерства. Лише, у 2005 р. був прийнятий Федеральний закон про прискорення впровадження державно-приватного партнерства та вдосконалення правової бази державно-приватного партнерства. Відповідно до даного закону змінювались або вносились додаткові пункти у статті законів, що є дотичними до державно-приватного партнерства. При цьому відсутнє господарсько-правове регулювання державно-приватного партнерства не завадило Німеччині стати лідером у Європі та світі з реалізації державних проектів із залученням приватного капіталу [2, с. 63].

У Франції розвиток державно-приватного партнерства розпочався з ХІХ століття. Як і в більшості провідних держав того часу основними сферами залучення приватних партнерів були будівництво залізничних сполучень і транспортних шляхів та розбудова комунальних інфраструктури міст.

Основною формою державно-приватного партнерства у Франції, ще з тих часів є концесійні угоди, що укладаються на довготермінову перспективу, після закінчення яких об'єкти переходили в державну власність.

Слід зазначити основні моменти концесійних угод у Франції:

1) у концесійних угодах обов'язково прописують, що об'єкт партнерства має важливе соціальне значення, і це свідчить про те, що державні інтереси завжди є вищими за приватні, відповідно, державний партнер є вищим за статусом від приватного партнера;

2) інфраструктурні спорудження, які фактично виступають об'єктом партнерства, хоч і фінансуються, проектуються, будуються й управляються за рахунок ресурсів приватного партнера, але в будь-якому випадку після закінчення договору партнерства залишаються власністю держави;

3) на противагу широким правам держави як партнера, французька судова система захищає права приватних інвесторів (наприклад, вони звільняються від відповідальності, якщо прийняті державою рішення негативно впливають на прибуток від проекту або в разі виникнення непередбачуваних у договорі обставин) [3, с. 303].

В Україні розвиток державно-приватного партнерства, зокрема концесії як його основної форми в Україні, йде повільно. Зокрема причиною тому

була тривала відсутність повноцінного законодавчого регулювання. Найбільш поширеними сферами реалізації проектів є: збір, очищення та розподілення води; виробництво, транспортування і постачання тепла; переробка відходів; будівництво, експлуатація автострад, доріг, залізниць, мостів, шляхових естакад, тунелів, метрополітенів, морських і річкових портів та їх інфраструктури; виробництво, розподілення та постачання електричної енергії; пошук, розвідка родовищ корисних копалин та їх видобування; охорона здоров'я та інші.

Таким чином, доцільно розвивати відносини концесії в Україні і їх нормативне підґрунтя – нормативно-правову базу. За таких обставин, актуальним і нагальним залишається питання гармонізації законодавства України із законодавством ЄС у вказаному та дотичних питаннях, а також взяття до уваги законодавства країн «Великої сімки».

Список використаних джерел

1. Ляхович О.О. Світовий досвід реалізації проектів державно-приватного партнерства. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Випуск 3 (55). Серія «Економіка»*. 2011. С. 191–197.
2. Вороніна-Пригодій, Д. А. Становлення законодавчої бази державно-приватного партнерства країн центральної Європи та України. *Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта – 2023: горизонти інновацій : зб. матеріалів VII Міжнародної наукової конференції*. 2023. С. 62–65.
3. Підгаєць С.В. Європейський досвід застосування моделей державно-приватного партнерства. *Журнал європейської економіки. Видання Тернопільського національного економічного університету. Міжнародна економіка*. Том 10 (№3). 2011. С. 291–305. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/28419/1/Підгаєць%20С.pdf>.

Зайцев О.О.,

аспірант кафедри державно-правових дисциплін
Міжнародного гуманітарного університету, м. Одеса

СТАН ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ: ЮРИДИЧНИЙ АСПЕКТ

Електронна комерція є важливою складовою цифрової економіки ХХІ століття. Умови правового режиму воєнного стану та збройної агресії, що стала причиною його введення на всій території України мають неабиякий вплив на відносини електронної комерції в Україні та їх правове регулювання.

За період воєнного стану низка вчених вже здійснювала дослідження стану електронної комерції в Україні, здебільшого з його економічної складової.

Так, Сарай Н., Казакова Н., Сардак А. пишуть про те, що незважаючи на те, що війна внесла деякі обмеження в розвиток електронної комерції, за цих умов необхідно зосередитися на досягненні короткострокових цілей. На нашу думку, варто визначитися зі шляхами побудови ефективних стратегій торговельної політики. Електронна комерція здатна стати одним з наймогутніших сегментів національної економіки за умови економічного стимулювання внутрішнього споживчого ринку та залучення клієнтів з інших країн ЄС після приєднання до Єдиного цифрового ринку Європейського Союзу [2, с. 181].

Василишин С., Прокопишин О., Полегенька М. пишуть про те, що для ефективного управління вимушеною релокацією, бізнес-підприємства повинні вживати заходів безпеки та моніторингу ризиків, адаптувати свої товари та послуги до нових умов діяльності та бути готовими до змін в конкурентному середовищі та правилах торгівлі. Одним з ключових завдань держави в цей період сприяти створенню максимально безпечних умов та ефективного функціонуванню бізнесу в умовах воєнного стану. У цьому контексті, важливо наголосити на ролі взаємодії між бізнесом та державою в процесі релокації. Співпраця між ними дозволить досягти оптимальних результатів та зменшити ризики для бізнесу та його працівників і сприятиме створенню нових можливостей для розвитку економіки в цілому [2, с. 178].

Водночас, автори погоджуються з тим, що без належної державної торговельної політики та підтримки держави, у тому числі шляхом прийняття нормативно-правових актів, неможливо забезпечити належний рівень відносин електронної комерції в державі в якій введено правовий режим воєнного стану.

З таким баченням вчених не можна не погодитись.

Аксюков С.М. говорить про те, що при формуванні механізму правового регулювання e-commerce будь-який правотворець стикається з ключовою дилемою. З одного боку, інформаційна мережа Інтернет, яка охоплює своєю павутиною увесь світ, працює за власними внутрішніми «законами», поведінку користувачів цієї інформаційно-телекомунікаційної мережі надзвичайно складно врегулювати нормами національного законодавства з огляду на відсутність в ній політичних кордонів. а з іншого боку, оскільки всесвітнє павутиння стало окремим цифровим всесвітом, в якому існують ризики вчинення правопорушень та нанесення шкоди правам, свободам людини, а також суспільним і державним інтересам, залишити Інтернет, та електронну комерцію в режимі саморегуляції без жодного державного впливу неможливо та небезпечно [2, с. 142].

Дійсно, електронна комерція явище «наддержавне» водночас, як і будь-який інший вид торгівлі підлягає державному регулюванню, фіскалізації, ліцензуванню (за потреби). За таких обставин, регулювання

електронної комерції на рівні національного законодавства є надважливим. Гармонійне законодавство, що регулює відносини електронної комерції здатне, поряд з іншими чинниками, зумовити їх зростання, тоді як надмірний тиск держави здатен їх пригнічувати.

А. Фатеев пише про те, що способом розв'язання проблеми регулювання господарсько-правових відносин в сучасних умовах може бути розроблення і прийняття Закону України «Про господарсько-торговельну діяльність», що деталізував би положення Господарського кодексу України щодо форм господарсько-торговельної діяльності, умов її провадження; особливостей організації окремих видів торгівлі; засобів державного регулювання; державної підтримки суб'єктів господарювання, які здійснюють продаж соціально значущих товарів; прав і обов'язків суб'єктів такої діяльності, захисту їхніх прав та інтересів; істотних умов господарських договорів, що опосередковують господарсько-торговельну діяльність та відповідальності суб'єктів торговельної діяльності, саморегулювання такої діяльності. Реалізація зазначених пропозицій сприятиме розвитку внутрішньої торгівлі, підвищенню рівня торговельного обслуговування споживачів і захисту їхніх прав з урахуванням законодавства ЄС [2, с. 274].

Погоджуючись із думкою авторів про те, що війна не стала на заваді електронної комерції в Україні, доцільно продовжувати дерегуляцію законодавства в частині скасування встановлених державою складних механізмів фіскалізації з одночасною підтримкою держави тих бізнесів, що потребують релокації.

Список використаних джерел

1. Аксюков С.М. Електронна комерція як об'єкт правового забезпечення в Україні та ЄС. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права* 6 (2023): С. 141–145. doi: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.6.22>
2. Василішин С.І. Виклики та практичні аспекти розвитку торгівлі в умовах воєнного стану [Текст] / С. І. Василішин, О. С. Прокопишин, М. Полегенька // *Організаційно-економічні та соціальні складові розвитку підприємництва : матеріали ІІ Всеукр. наук.-практ. конф.*, 24 трав. 2023 р. – Львів : ЛНУП, 2023. – С. 176–179.
3. Сарай Н. І., Казакова Н., Сардак А. Особливості функціонування електронної комерції в умовах війни. *Хмельниччина в умовах війни росії проти України : матеріали всеукр. наук.-практ. конф.*, м. Хмельницький, 24 лют. 2023 р. Хмельницький, 2023. С. 177–181. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/31470/1/Sarai_Kazakova.pdf (дата звернення: 24.06.2024).
4. Фатеев А. О. Про правове регулювання господарсько-торговельної діяльності в сучасних умовах. *Розвиток України в умовах мілітарного впливу: соціально-правові, економічні та екологічні аспекти : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.*, м. Київ, 28 берез. 2023 р. Київ, 2023. С. 271–274.

Козаченко В.В.,

кандидат юридичних наук, юрисконсульт ФОР «Козаченко Н.І.»

ЗАСТОСУВАННЯ «ЗЕЛЕНИХ КІМНАТ» ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДИТИНИ

Анотація. У даній статті розкривається сутність профілактики злочинності неповнолітніх, досліджується заходи профілактики, а саме застосування «зеленої кімнати» задля забезпечення інтересів неповнолітніх. З'ясовано, що «зелена кімната» складається із двох окремих приміщень, які мають свої стандарти і виконують різні функції.

Ключові слова: місце проведення допиту неповнолітнього, «зелена кімната», профілактика.

Постановка проблеми. Запровадження спеціальних практик впровадження дружнього до дитини правосуддя є однією із пріоритетних засад Стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року. [1]. І саме «зелені кімнати» допомагають отримати відомості, які мають значення для кримінального провадження, а саме головне – це здійснити без повторного травмування дитини. Тому дослідження існування «зелених кімнат» та їх використання у судовій практиці є актуальним в Україні, оскільки даних приміщень не так багато в Україні і саме вони повинні створювати для неповнолітнього атмосферу безпеки і конфіденційності.

Аналіз досліджень та публікацій. Дослідженням застосування «зелених кімнат» та які предмети повинні у них знаходитись займалися такі вчені, як Кравченко І.С., Кононець В.П., Н.П. Бочкор, О.В. Даценко, К.Б. Левченко, Пукас Д., Калашник О., Кочемировська О., Цюман Т., Винниченко Ю.Д.

Мета статті є дослідження реалізації застосування «зеленої кімнати» в Україні.

Виклад основного матеріалу. Метою профілактики злочинності неповнолітніх є проведення соціально-педагогічної корекції з урахуванням індивідуальних потреб кожної дитини, сприяння формуванню у дітей власної життєвої позиції для подолання звичок асоціальної поведінки, встановлення та налагодження соціальних зв'язків дитини з найближчим оточенням, проведення корекції психічного стану, проведення інформаційно-просвітницької роботи та, як результат, формування законослухняної особистості. [2, с. 148]. Необхідно звернути увагу, що в Україні застосовується так звані «зелені кімнати» задля запобіганню вчиненню дітьми злочинів.

Відповідності до Наказу МВС України від 19 грудня 2017 року, № 1044 «Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної

превенції Національної поліції України» завданням «Зелених кімнат» є: 1) збір доказового матеріалу про злочин чи правопорушення, в яких дитина стала жертвою чи свідком злочину або правопорушником; 2) робота з адаптації дитини після скоєння над нею насильства; 3) поновлення психоемоційного статусу дитини, яка перебуває в стресовому стані внаслідок конфліктної, аварійної чи іншої екстремальної ситуації; 4) блокування гострих стресових реакцій у дитини; 5) попередження психоемоційного навантаження у дитини, пом'якшення впливу психотравмуючих ситуацій та психофізичних навантажень; 6) усунення фізичного дискомфорту та емоційної напруги, нормалізація процесу життєдіяльності; 7) короткотермінова чи довготермінова психокорекція; 8) психологічна допомога особам, схильним до різних видів залежностей; 9) психологічні консультації з коригування взаємин у родині, навчальних закладах, у дитячому колективі; 10) попередження, профілактика, корекція негативних наслідків відхилення в поведінці та психологічної деформації дітей, схильних до скоєння правопорушень і злочинів; 11) допомога дитині зрозуміти й усвідомити причини її поганого пристосування до реальності та надання допомоги в адаптації та побудові більш реалістичної комунікації. [3].

Станом на 1 червня 2021 року в Україні створено та функціонує 47 «Зелених кімнат» у підрозділах поліції на понад 650 відділків та відділень поліції. Практичне використання «Зелених кімнат» залишається вкрай малим, навіть за їхньої наявності в певному регіоні. Кількість поліцейських зі спеціальними знаннями щодо проведення опитування/допиту дитини залишається фрагментарною. Тренінги та навчання здебільшого проводяться міжнародними та громадськими організаціями [4].

Станом на лютий 2024 року Програмою розвитку Організації Об'єднаних Націй (UNDP) в Україні проводився грант на створення «зелених кімнат» в підрозділах Головних управлінь Національної поліції та «класи безпеки на базі приміщень Головних управлінь ДСНС України в Чернігівській та Дніпропетровській областях. «Зелена кімната» – це спеціально облаштовані приміщення, в яких представники поліції разом із психологом ведуть комунікацію з дітьми (які стали свідками та/або постраждали від злочинів, дітьми в конфлікті з законом, дітьми-заявниками тощо) у присутності їхніх законних представників під час проведення поліцейських заходів, що забезпечують надійний захист прав і свобод дітей та дотримання принципів законності, гуманності та ефективності кожного рішення щодо дитини. Основна мета проведення опитування в такій кімнаті - запобігти повторній травматизації психіки дитини в ході проведення поліцейських заходів за допомогою спеціальних дружніх до дитини методик та створення психологічно комфортної атмосфери, а також технічного оснащення, що дозволяє коректно вести відеозапис допиту та в подальшому використовувати його для ведення слідства без здійснення повторних

допитів. Запровадження проекту «зелених кімнат» на базі приміщень поліції створить необхідні умови для:

- гарантування захисту прав і свобод дитини під час проведення поліцейської діяльності;
- збору доказового матеріалу у скоєному правопорушенні, де дитина постраждала від злочину, стала його свідком або правопорушником;
- проведення роботи з адаптації дитини, яка пережила насильство;
- поновлення психоемоційного статусу дитини, яка перебуває в стресовому стані внаслідок конфліктної, аварійної чи іншої екстремальної ситуації;
- блокування гострих стресових реакцій у дитини;
- попередження психоемоційного навантаження у дитини, пом'якшення впливу психотравмуючих ситуацій та психофізичних навантажень;
- усунення фізичного дискомфорту та емоційної напруги, нормалізація процесу життєдіяльності;
- проведення короткотермінової чи довготермінової психокорекції;
- надання психологічної допомоги дітям та їх батькам (законним представникам), схильним до різних видів залежностей у дитини;
- надання психологічних консультацій із коригування взаємовідносин у родині, навчальних закладах, у дитячому колективі;
- попередження, профілактики, корекції негативних наслідків відхилення в поведінці та психологічної деформації дітей, схильних до скоєння правопорушень;
- надання допомоги дитині зрозуміти й усвідомити причини її поганого пристосування до життя в соціумі, надання допомоги в адаптації дитини та побудові більш спроможної комунікації;
- проведення роботи з проходження дітьми у конфлікті з законом корекційних та просвітницьких та профілактичних програм [5].

Дані кімнати, на мою думку, зможуть допомогти проводити ефективну комплексну роботу з дітьми, які постраждали внаслідок злочину, стали його свідками або потрапили у конфлікт із законом.

Наприклад, у територіальних підрозділах поліції Буковини функціонують кімнати, дружні до дітей. Створення безпечного середовища та налаштування довірливих відносин із дітьми – один із основних напрямів роботи поліцейських. З цією метою у відокремлених підрозділах ГУНП в Чернівецькій області нині функціонують вісім облаштованих спеціальною технікою, меблями та іграшками кімнат, де діти почуватимуться комфортно та охоче будуть іти на контакт з поліцейськими [6].

Також, проєкт системи Custody Records та «зелена кімната» вже реалізований у Луцькому районному управлінні та Володимир-Волинському відділі поліції. Заступник начальника ГУНП Віталій Ковальчук зазначив, що у приміщеннях все облаштовано відповідно до міжнародних стандартів – е

кімната інтерв'ювання затриманого, кімната для конфіденційного побачення затриманого із захисником, кімнати для проведення слідчих та інших дій. Наявна тут і зона безперешкодного доступу – вестибюль, фронт-офіс, кімната для прийому громадян. За європейськими стандартами концепція зеленої кімнати передбачає два приміщення, в одному відбуватиметься інтерв'ювання дитини слідчим або психологом, в іншому знаходитимуться всі інші учасники процесуальної дії – прокурор, адвокат, законний представник тощо, які спостерігатимуть за дитиною за допомогою відеотрансляції. Також здійснюватиметься аудіо- та відеозапис розмови, завдяки цьому в подальшому не потрібно буде допитувати дитину ще раз, наприклад, у суді. Ця кімната призначена не лише для спілкування з дітьми, а й для роботи з іншими різними уразливими верствами населення [7].

Керівник відділу ювенальної превенції ГУНП в Кіровоградській області зазначив, що у підрозділах поліції вже працюють чотири безпекових кімнати, а найближчим часом відкриється ще одна. Від початку їх функціонування проведено понад 130 інтерв'ю з неповнолітніми із залученням психологів [8]. Станом на 05 лютого 2024 року вже шість «зелених кімнат». Методика «зелена кімната» передбачає мінімізацію повторного травмування неповнолітніх, які постраждали чи стали свідками злочинів. Загалом від початку створення таких кімнат, за три роки з дітьми проведено понад 150 інтерв'ю [9].

Також? у місті Миколаїв та області облаштовані «зелені кімнати», зокрема, у Вознесенському районному управлінні поліції, у в Баштанці та Первомайську. "Зелена кімната" складається з двох частин. В одному з приміщень м'які меблі, стіл, іграшки, книжки та інші цікаві дітям речі. Деякі з них несуть подвійне призначення. Інша кімната облаштована для правоохоронців, прокурорів, адвокатів та інших залучених в процесі людей. В кімнаті з психологом, встановлена камера, яка пише звук. Учасники процесу, через гарнітуру можуть транслювати психологу питання, які він ставитиме дитині. Дані, які отримані у даних кімнатах дозволять уникнути повторних допитів, які можуть негативно, в моральному плані, впливати на дитину. Про це зазначає начальник відділу ювенальної ГУНП в Миколаївській області Сергій Демидов [10].

Отже, «зелена кімната» для дітей – це дві суміжні кімнати: терапевтичний зал, в якому з дитиною працюють працівник правоохоронних органів, психолог, залучені фахівці з педіатрії, дитячої гінекології, психіатрії, педагогіки тощо; робоче приміщення для працівників підрозділів ювенальної превенції та залучених спеціалістів, з якого ведеться спостереження за поведінкою дітей (кімната для спостереження).

Н.П. Бочкор, О.В. Даценко, К.Б. Левченко зазначають, що під час облаштування терапевтичного залу мають дотримуватися основні стандарти, до яких вони відносять: 1) наявність належної звукоізоляції

приміщення; 2) забезпечення мікроклімату (постійна температура і свіже повітря) за рахунок наявності витяжки і кондиціонерів; 3) достатня кількість зручних м'яких місць для сидіння (диван, крісла з високими спинками, що дозволяють приймати розслаблену позу); 4) належне освітлення; 5) естетичне оформлення «зеленої кімнати» (наявність кімнатних квітів, різноманітних дитячих іграшок і таке інше) [11, с. 16]. Також зазначаю, що підтримую думку науковців, які вважають, щоб вхід до «зеленої кімнати» був окремий. Це важливо для того, щоб дитина не контактувала з іншими учасниками кримінального провадження, щоб на неї не було жодного по стороннього впливу.

Як зазначає Гловюк І.В., посилання на методичку «Зелена кімната» є, крім вироків, у судових рішеннях щодо: запобіжних заходів (для обґрунтування підстав їх застосування); тимчасового доступу до речей і документів. Наприклад, слідчий суддя дав дозвіл на тимчасовий доступ до документів в електронному вигляді, а саме відеозапису з камери за 12 березня 2020 року щодо проведення з малолітньою психологічної профілактики та корекції відхилень в умовах приміщення «Зелена кімната», що знаходиться у володінні Сектору ювенальної превенції Солом'янського УП ГУНП в Київській області; продовження строку досудового розслідування. Для обґрунтування підозри надавався протокол допиту малолітньої потерпілої ОСОБА_3 від 04.05.2020, яка в присутності фахівця установи МВС за напрямком психологічних досліджень в умовах «Зелена кімната», законного представника не бажала розповідати про події за фактом її розбещення та не бажала розмовляти про ОСОБА_1 і його дії; серед дій, які необхідно провести в ході розслідування, вказувалося психологічне дослідження ОСОБА_2 за методикою «Зеленої кімнати»; залучення експерта для проведення експертизи. Зокрема, йдеться про психолого-психіатричну експертизу, де наявність підстав для залучення експерта доводиться за допомогою фактичних даних, отриманих за допомогою методички «Зелена кімната» (в ході досудового розслідування з дитиною проведена робота на базі «Зеленої кімнати» Солом'янського УП в м. Києві та отримано висновок: відповідно до результатів дослідження можемо стверджувати, що дитина пережила сексуальне розбещення від ОСОБА_2 та потребує психотерапевтичної допомоги з боку фахівців-психологів та психотерапевтів). Більше того, диск із записом роботи направлявся для дослідження експерту («для проведення експертизи експерту направити ... диск із записом роботи з дитиною на базі «Зеленої кімнати» Солом'янського УП в м. Києві»); депонування показань у порядку ст. 225 КПК України [12, с. 6].

Вважаю звернути увагу на судову практику застосування при розгляді справи інформації, отриманої у «зеленій кімнаті».

ККС ВС у одній із постанови від 23.11.2021 р. у справі №369/1044/19 підтримав допустимість відмови від допиту малолітньої при тому, що матір категорично заперечувала проти допиту через психологічний стан дитини, і сторони не наполягали на допиті. ККС ВС зазначив, що судом було досліджено відеозапис допиту свідка ОСОБА_2 за правилами «зеленої кімнати», в якому вона детально розповіла про обставини вчиненого злочину. Таке дослідження доказу-відеозапису допиту малолітнього свідка й прийняття таких відеосвідчень як доказу в суді дозволяє уникнути необхідності повторних викликів та допитів дитини та її ревіктимізації, що відповідає міжнародним вимогам до опитування дитини – свідка чи жертви злочинних посягань, а саме статті 35 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротська конвенція, 2007 р.), яка була ратифікована Верховною Радою України 27 серпня 2012 р. і набула чинності з 1 грудня 2012 р., вимогам Конвенції ООН про права дитини та Керівним принципам ООН щодо правосуддя у питаннях, пов'язаних із участю дітей – жертв і свідків злочинів [13].

В Ухвалі ККС ВС від 15.03.2021р. у справі №202/3164/20 послався на висновок спеціаліста стосовно проведення допиту неповнолітніх за методикою «Зелена кімната»: твердження захисника про відсутність тяжких наслідків для потерпілої та її психо-емоційного розвитку є лише припущенням. Згідно з висновком спеціаліста щодо результатів проведення допиту (інтерв'ю) із неповнолітніми дітьми з застосуванням «Зеленої кімнати» ДДУВС, із застосуванням аудіо- і відео- фіксації від 31 липня 2020 року потерпіла ОСОБА_2 вільно та відкрито повідомляє про події, які відбувались, тобто ці обставини залишились у пам'яті дитини. Разом з тим, ненастання тяжких наслідків на час розгляду справи судами попередніх інстанцій пояснюється тим, що всі події, які відбувались, з огляду на свій малолітній вік, ОСОБА_2 сприймала як ігри, що були вигадані ОСОБА_3 з метою реалізації свого умислу на розбещення малолітньої [14].

Отже, як показує судова практика, дані, отримані із застосуванням методики «Зелена кімната», застосовуються у доказуванні.

Таким чином, сьогодні в Україні починають створювати належним чином облаштовані «Зелені кімнати», які відповідають всім міжнародним стандартам, а механізм їх функціонування запущений. Але ще не дуже багато даних кімнат для можливості ефективного захисту дітей. Дані зелені кімнати забезпечать реалізацію міжнародних стандартів опитування дитини в Україні, а також створять умови для ефективної роботи поліцейських у рамках кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.12.2018 р. № 1027-р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1027-2018-%D1%80#Text>
2. Гумін О. До питання ефективності громадського впливу на злочинність неповнолітніх / О. Гумін, А. Йосипів // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Юридичні науки. 2022. Т. 9. № 2. С. 147–153.
3. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 19.12.2017 № 1044 в редакції від 21.08.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text>
4. Відсьогодні в Нацполіції створений сектор ювенальних слідчих – Ігор Клименко. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/vidsogodni-v-natspolitsii-stvoreniy-sektor-yuvenalnikh-slidchikh-igor-klimenko>
5. UNDP оголошує грант на створення «зелених кімнат» у підрозділах поліції та класів безпеки на базі приміщень ДСНС у Чернігівській та Дніпропетровській областях. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/news/pruyom-zayavok-prodovzhenno-undp-oholoshuye-hrant-na-stvore>
6. На Буковині запрацювала «Зелена кімната для дітей»: у чому її особливість. URL: <https://molbuk.ua/news/291858-na-bukovyni-zapracuvala-zelena-kimnata-dlia-ditei-u-chomu-ii-osoblyvist.html>
7. Представники КМЄС ознайомилися з впровадженням інноваційної системи Custody Records та облаштуванням «зелених» кімнат у районних управліннях та відділах поліції. URL: <https://mvs.gov.ua/news/predstavniki-kmjes-oznaiomilisya-z-vprovadzenniam-innovaciinoyi-sistemi-custody-records-ta-oblastuvanniam-zelenix-kimnat-u-raionnix-upravlinnyax-ta-viddilax-policiyi>
8. На Кіровоградщині для роботи у «зелених» кімнатах, що функціонують у поліції, психологи проходять тренінги з підвищення компетенцій. URL: <https://kg.npu.gov.ua/news/na-kirovogradshchyni-dlia-roboty-u-zelenykh-kimnatakh-shcho-funktsionuiut-u-politsii-psykholohy-prokhodiat-treninhy-z-pidvyshchennia-kompetentsii>
9. Шоста «зелена кімната» запрацювала у підрозділах поліції Кіровоградщини. URL: <https://kg.npu.gov.ua/news/shosta-zelena-kimnata-zapratsiuvala-u-pidrozdilakh-politsii-kirovogradshchynu>
10. На Миколаївщині запрацювали "Зелені кімнати" для допитів дітей в поліцейському відділку. URL: <https://suspilne.media/mykolaiv/720210-na-mikolaivtsini-zapracuvali-zeleni-kimnati-dla-dopitiv-ditej-v-policejskomu-viddilku/>
11. Бочкор Н.П., Даценко О.В., Левченко К.Б. та ін. «Зелені кімнати»: рекомендації до обладнання. Київ: ТОВ «Агентство «Україна». 2012. 28 с.
12. Гловюк І.В. Використання методики «Зелена кімната» при збиранні та оцінці фактичних даних: судова практика. Інформаційний бюлетень з проблем діяльності підрозділів Національної поліції / гол. ред. О. М. Балинська. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 5–12.
13. Постанова Верховного Суду від 23.11.2021 р. у справі №369/1044/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101519622>
14. Ухвала Верховного Суду від 15.03.2021р. у справі №202/3164/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95509396>

Красніков С.А.,
провідний науковий співробітник відділу
Українського науково-дослідного інституту
спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України

ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ БОРОТЬБИ З КІБЕРЗЛОЧИННІСТЮ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

В останні роки в Україні кіберзлочинність мала тенденцію до зростання, завдаючи значної матеріальної шкоди державним інформаційним ресурсам та об'єктам критичної інфраструктури, порушуючи права, свободи і законні інтереси людини та громадянина у кіберпросторі, а також підриваючи довіру суспільства до безпечності кіберпростору та використання інформаційних технологій і цифрових послуг у сучасних умовах розвитку України як правової держави [1].

Відповідно до Стратегії кібербезпеки України, затвердженої рішенням Ради національної безпеки і оборони України та введеної в дію Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 447/2021, забезпечення кібербезпеки є одним із пріоритетів у системі національної безпеки України, реалізація якого здійснюється шляхом посилення спроможностей національної системи кібербезпеки для протидії кіберзагрозам у сучасному безпековому середовищі [2].

Указом Президента України від 1 лютого 2022 року № 37 введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про План реалізації Стратегії кібербезпеки України». Відповідно до цього рішення правоохоронними органами та державним органом спеціального призначення з правоохоронними функціями має бути забезпечено спроможності для мінімізації загроз кіберзлочинності, посилено їх технологічний і кадровий потенціал для проведення превентивних заходів і розслідування кіберзлочинів [3].

Ефективність виконання цього завдання неможлива без оптимізації вітчизняної правової системи кібербезпеки з впровадженням дієвих кримінально-правових механізмів протидії кіберзлочинності, які б створювали належні гарантії для захисту суспільства, держави та окремої людини [1].

Одним з таких механізмів захисту є норми закону про кримінальну відповідальність за несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку (ст. 360 КК України). Ця норма сьогодні не забезпечує повноту і всебічність розслідування правоохоронними органами кримінальних правопорушень у відповідній сфері, а передбачені у ній санкції не є співмірними з тими наслідками, що

завдаються державі та суспільству у результаті вчинення відповідних кримінальних правопорушень [1].

З метою вдосконалення ст. 360 КК України у Верховній Раді України зареєстровано проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану» (реєстр. № 7182 від 20.03.2022), метою якого є посилення спроможностей національної системи кібербезпеки для протидії кіберзагрозам у сучасному безпековому середовищі шляхом оптимізації положень статей 361, 361-1 Кримінального кодексу України [1].

Для досягнення вказаної мети у законопроекті пропонується: 1) викласти в новій редакції ст. 361 КК, якою диференціювати кримінальну відповідальність за несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж залежно від спричинених наслідків; 2) посилити кримінальну відповідальність за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 361 КК (у редакції проекту) [1].

У законопроекті пропонується вважати закінченим кримінальним правопорушенням несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж з моменту вчинення відповідного суспільно небезпечного діяння (кримінальне правопорушення з формальним складом).

На погляд фахівців ГНЕУ Апарату Верховної Ради України, без настання жодних суспільно небезпечних наслідків саме по собі несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж не досягає рівня суспільної небезпеки, достатньої для визнання таких дій кримінальним правопорушенням з огляду на приписи ст. 11 КК України. Експерти вважають, що несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж хоча й є протиправним, однак без прив'язки до настання певних суспільно небезпечних наслідків не здатне заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі в обсягах, необхідних для визнання його кримінально караними діянням [4].

Вважаємо таку позицію експертів недостатньо обґрунтованою. З цього приводу іншу позицію займає Верховний Суд щодо суміжного складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 361-1 КК України. Розглядаючи в порядку касаційного провадження справу про вчинення кримінальних правопорушень, передбачених частиною 1 та частиною 2

статті 361-1 КК, Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду у своїй постанові від 15 травня 2024 року (справі № 591/4800/17) зробив такі висновки: для кваліфікації дій за цією статтею не обов'язкове настання суспільно небезпечних наслідків у вигляді порушення нормальної роботи комп'ютера чи комп'ютерної мережі, а також знищення, пошкодження чи зміни комп'ютерної інформації, нейтралізації паролів та інших засобів захисту комп'ютерних програм, несанкціонованого доступу сторонніх осіб до інформації, яка зберігається на комп'ютері, тощо; у разі збуту шкідливих програмних чи технічних засобів злочин, передбачений ст. 361-1 КК України, є закінченим з моменту передання іншій особі хоча б однієї такої програми чи технічного пристрою [5].

Враховуючи викладене, вважаємо наявність підстав для визначення несанкціонованого втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж (ст. 361 КК України), як формального складу кримінального правопорушення. Іншими словами, несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж слід вважати закінченим з моменту вчинення зазначеного суспільно небезпечного діяння. Формулювання диспозиції цієї норми у такій спосіб сприятиме притягненню винних осіб до кримінальної відповідальності.

Прийняття цього акта сприятиме мінімізації негативного впливу кіберзлочинності на процеси, що відбуваються в суспільстві та державі, розширить межі діяльності правоохоронних органів щодо розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 361, 361-1 Кримінального кодексу України, а також підвищить гарантії захисту національної системи кібербезпеки у сучасному безпековому середовищі [1].

Список використаних джерел

1. Пояснювальна записка до законопроекту «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану» (реєстр. № 7182 від 20.03.2022). URL: <https://itd.rada.gov.ua/029e42f0-3c0a-429e-aead-ee74eeab3190>.
2. Стратегія кібербезпеки України: затв. Указом Президента України від 26 серпня 2021 року №447. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text>.
3. Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про План реалізації Стратегії кібербезпеки України»: введено в дію Указом Президента України від 1 лютого 2022 року № 37. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/372022-41289>
4. Висновок Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України від 21.03.2022№ 16/03-2022/56411 на проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення

ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану» (реєстр. № 7182 від 20.03.2022). URL: <https://itd.rada.gov.ua/2ebc7a7e-09ef-471e-b3c1-bfa42b52af37>

5. Постанова Верховного Суду від 15 травня 2024 року. Справа № 591/4800/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119168551>.

Яцишин В.В.,

доктор філософії у галузі права, адвокат,
доцент загальноосвітньої кафедри
Одеської міжнародної академії

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ КОЛЕКТИВНО-ДОГОВІРНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ЗА ЗАКОНОМ УКРАЇНИ «ПРО КОЛЕКТИВНІ УГОДИ ТА ДОГОВОРИ»

Теоретичне осмислення будь-якого суспільного явища має неабияке значення для його правильного розуміння. Не виключенням із цього правила є і трудові відносини та їх невід’ємна складова – колективні трудові відносини. З метою однакового тлумачення норми права важливим є розуміння її теоретичного підґрунтя та на яких базисах, засадах, принципах вона ґрунтується.

Питання приведення трудового законодавства до вимог часу є напрочуд актуальним, однак не слід забувати і про необхідність формування законодавчої бази, що буде застосована після припинення чи скасування воєнного стану та післявоєнної відбудови держави.

23 лютого 2023 року був прийнятий Закон України №2937-IX «Про колективні угоди та договори», що набере чинності через шість місяців з дня припинення чи скасування воєнного стану, крім пункту 5 цього розділу, який набирає чинності з дня, наступного за днем опублікування цього Закону [2].

І хоча вказаний Закон №2937-IX повністю набере чинності після шести місяців з дня припинення чи скасування воєнного стану, позитивним є те, що законодавцем вже розпочатий процес формування змін до трудового законодавства, що будуть діяти після припинення чи скасування воєнного стану.

Доцільно відмітити, що із прийняттям Закону України «Про соціальний діалог в Україні» [3] було встановлено на законодавчому рівні не лише понятійно-категорійний апарат соціального діалогу в сфері праці, а і визначено основні принципи соціального діалогу у сфері праці.

Водночас, діючою редакцією Закону України від 01.07.1993 року №3356-XII «Про колективні договори і угоди» [1] основні принципи колективно-договірного регулювання не встановлені.

Зазначена прогалина у встановленні на законодавчому рівні підґрунтя однакового розуміння «духу закону» була усунута у новому Законі України №2937-ІХ «Про колективні угоди та договори».

Статтею 3 вказаного Закону встановлено основні принципи колективно-договірного регулювання серед яких зазначено: законність і верховенство права; незалежність, рівноправність, репрезентативність сторін колективних переговорів; свобода та добровільність переговорів, прийняття реальних зобов'язань; обов'язковість розгляду пропозицій сторін колективних переговорів; взаємна повага та пошук компромісних рішень; конструктивність та взаємодія; пріоритет узгоджувальних процедур; обов'язковість дотримання досягнутих домовленостей; відповідальність за виконання взятих зобов'язань; недопущення дискримінації [2].

На нашу думку, суттєвий недолік законодавчого регулювання порядку укладання колективних договорів та угод, колективного договірної регулювання трудових відносин був усунутий із прийняттям Закону України №2937-ІХ «Про колективні угоди та договори» та встановлено на законодавчому рівні основні принципи колективно-договірної регулювання колективних трудових відносин.

Хоча і до цього часу в Законі України «Про соціальний діалог в Україні» було визначено основні принципи соціального діалогу в сфері праці, вказані поняття (принципи соціального діалогу в сфері праці та принципи колективно-договірної регулювання) не є тотожними.

Окрім того, Законом України №2937-ІХ «Про колективні угоди та договори» встановлено порівняно новий принцип регулювання вказаних відносин, що не був визначений у законодавстві про соціальний діалог, а саме: недопущення дискримінації. Встановлення вказаного принципу зумовлене приведенням у відповідність законодавства до законодавства Європейського Союзу на шляху до євроінтеграції.

В цілому, закріплення в Законі України №2937-ІХ «Про колективні угоди та договори» переліку основних принципів колективно-договірної регулювання є позитивним явищем та кроком розбудови висхідних засад законодавчого регулювання вказаного питання, а також одним із способів встановлення однакового розуміння «духу закону», – Закону України №2937-ІХ «Про колективні угоди та договори».

Список використаних джерел

1. Про колективні договори і угоди: Закон України від 01.07.1993 №3356-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1993. №36. Ст. 361.3.
2. Про колективні угоди та договори: Закон України від 23.02.2023 №2937-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2937-20#Text>.
3. Про соціальний діалог в Україні: Верховна Рада України; Закон України від 23.12.2010 р. №2862-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-17#Text>.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ INFORMATION TECHNOLOGIES

Гетьман О.Л.,

аспірант, факультет інформаційних систем та технологій,
кафедра комп'ютерних наук та програмної інженерії,
Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет», Україна,
ORCID: 0009-0003-6726-9418

АНАЛІЗ КЛЮЧОВИХ АСПЕКТІВ БЕЗПЕКИ API В МОБІЛЬНИХ СЕРЕДОВИЩАХ

Безпека API в мобільних середовищах є важливим питанням, оскільки мобільні додатки мають доступ до конфіденційної інформації користувачів та можуть взаємодіяти з чутливими даними на серверній стороні.

До найбільш поширених атак на веб-API варто віднести [1]:

– Broken Object Level Authorization (некоректна авторизація на рівні об'єктів). Точки входу API можуть бути скомпрометовані зловмисником, який маніпулює ідентифікатором об'єкта, що надсилається в запиті. Тому вони стануть уразливими. Це може відкрити доступ до критичної інформації неавторизованим користувачам.

– Broken Authentication (некоректна автентифікація). Неправильно реалізований механізм автентифікації дає зловмисникові шанс безпосередньо підібратися до токенів і скомпрометувати інформацію користувача.

– Broken Function Level Authorization (некоректна авторизація на рівні функцій). Зловмисники, які використовують уразливості в авторизації на цьому рівні, можуть зайти в обліковий запис користувача: підвищити привілеї для отримання адміністративного доступу або видалити його.

– Broken Object Property Level Authorization (Некоректна авторизація на рівні об'єктів). Такий вид атаки також часто призводить до розкриття конфіденційних відомостей.

– Unrestricted Resource Consumption (необмежене споживання ресурсів). API вважається вразливим при некоректно встановлених обмеженнях, наприклад, максимально доступному об'ємі пам'яті, кількості

файлових дескрипторів, кількості операцій, що виконуються в одному запиті клієнта API (наприклад, пакетна обробка GraphQL).

– Injection (ін'єкції) – атаки на базу даних, при яких шкідливий код вставляється в програму, в місці, де очікується звичайне введення даних користувачем (наприклад, логін, пароль, параметр або інтегрований сервіс). Сюди також входить міжсайтовий скриптинг (XSS) – впровадження шкідливого скрипта (часто JavaScript) у код веб-додатку або сторінки. Близько 34% всього трафіку в мережі Auth0 складається із злочинних спроб заповнення облікових даних. До ключових аспектів безпеки API в мобільних середовищах варто віднести [2]:

1. Автентифікація та авторизація, для успішної реалізації необхідно:

- використовувати надійні механізми автентифікації, такі як JWT (JSON Web Tokens) або OAuth 2.0, для ідентифікації користувачів та надання їм відповідних дозволів;
- впроваджувати багатофакторну автентифікацію, коли це можливо, для додаткового захисту;
- забезпечити безпечну конфігурацію елементів інфраструктури відповідно до галузевих стандартів;
- перевіряти вхідні дані, щоб переконатися у їх відповідності вимогам;
- уникати надмірного обміну інформацією та контролювати доступ до даних;
- захистити токени аутентифікації (зберігати токени в безпечних місцях та контролювати доступ до них);
- обмежити доступ до ключів API;
- впроваджувати чіткі правила авторизації, які визначають, які ресурси і функції можуть бути доступні для кожної ролі користувача.

2. Шифрування даних, для успішної реалізації необхідно:

- використовувати SSL/TLS для забезпечення безпечного з'єднання між мобільним додатком і серверним API;
- шифрувати всі конфіденційні дані, такі як паролі, токени доступу тощо, перед їх передачею;
- розглядати можливість шифрування даних у локальному сховищі мобільного пристрою.

3. Обробка помилок та логування, для успішної реалізації необхідно:

- забезпечити коректне оброблення помилок API та уникати розголошення конфіденційної інформації в повідомленнях про помилки;
- налаштувати правильне логування на серверній стороні для виявлення помилок та актів вторгнення.

Інструменти безпеки API в мобільних середовищах:

API Clarity. Захоплює весь трафік API у заданому середовищі та виконує низку аналізів безпеки, щоб виявити всі потенційні проблеми безпеки з виявленими API. Активно тестує кінцеві точки API виявлення проблем безпеки при реалізації таких API.

RESTler для сканування та фазингу REST API. Це перший інструмент фазингу REST API з відстеження стану для автоматичного тестування хмарних сервісів через їх REST API і пошуку помилок безпеки і надійності в цих сервісах.

API-брандмауер для кінцевих точок REST API та безпеки в реальному часі.

Загалом, впровадження API у цифровий продукт вже давно стало звичною справою для більшості розробників. І хоча концепція завантаження інформації в програму із зовнішнього джерела не нова, питання безпеки стоїть на першій ланці, реалізація безпечного середовища є пріоритетом для мобільних середовищ сьогодення.

Список використаних джерел

1. Girma Anteneh, Guo Michelle, Irungu John. Identifying Shared Security Vulnerabilities and Mitigation Strategies at the Intersection of Application Programming Interfaces (APIs), Application-Level and Operating System (OS) of Mobile Devices. 2022. DOI: 10.1007/978-3-031-18458-1_34.
2. Kumar Dr, Gupta Ayush, Mittal Prabhat, Gu Pa, Varghese Sanya. Prevention of XSS attack using Cryptography & API integration with Web Security. SSRN Electronic Journal. 2021. DOI: 10.2139/ssrn.3833910.

Мриц А.І.,

здобувач освітньо-наукового рівня вищої освіти «доктор філософії»,
аспірант кафедри автоматизованих систем управління,
Національний університет «Львівська Політехніка», м. Львів, Україна,
arsen.i.mryts@lpnu.ua, ORCID: 0000-0002-5283-9169

СИНТЕЗ СКЛАДНИХ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ІНТЕРФЕЙСІВ: ВПРОВАДЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЙ ОБРОБКИ ДАНИХ ТА ПІДТРИМКИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ

У системах людино-комп'ютерної взаємодії користувачі отримують інтелектуальне сприйняття інформації про продукт через пристрої відображення інформації та використовують органи чуття для отримання інформації. Вони керують машинами та керують ними за допомогою командних дій і враховують фактори середовища в певному просторі сприйняття для досягнення заздалегідь визначених цілей. З розвитком цифрових інформаційних технологій у рамках нових технологій традиційні

інтерфейси дисплеїв еволюціонували в інтерфейси дисплеїв, які містять багатоканальну інформацію, таку як візуальну, слухову та тактильну інформацію. Відповідно до різних каналів передачі інформації інтерфейс цифрового дисплея включає три способи передачі інформації: візуальний дисплей, звуковий дисплей і сенсорний дисплей. Поточне дослідження зосереджується на розробці інтерактивних зручних інтерфейсів, які дозволяють користувачам вводити запити, налаштовувати параметри та отримувати відгуки в реальному часі. Обробка даних представляється в якості основи інтелектуальних інтерфейсів. Вона передбачає збір, перетворення та аналіз даних для отримання значущої інформації, що включає датчики, бази даних, дані користувача та зовнішні API. Однак так як необроблені дані часто містять шум, відсутні значення та невідповідності, що потребує розробки методів по визначенню та вибору релевантних характеристик із даних, які є найбільш інформативними для запланованого завдання. У той же час системи підтримки прийняття рішень (DSS – Decision support systems) використовують оброблені дані для допомоги у прийнятті рішень, які зазвичай включають моделі машинного навчання: алгоритми, які вивчають дані для прогнозування або класифікації. Крім того, експертні системи засновані на правилах системи, які імітують здатність людей-експертів приймати рішення використовують базу знань і систему висновків, щоб надавати рекомендації.

Голосові інтерфейси користувача (Voice user interface – VUI) використовують голосові команди для керування пристроями, отримання інформації та виконання завдань. У підтримці прийняття рішень VUI покращують доступність і спрощують процеси прийняття рішень, дозволяючи користувачам запитувати інформацію, отримувати рекомендації та виконувати дії без рук. Віртуальні помічники можуть забезпечувати аналіз даних у реальному часі, відповідати на складні запити та пропонувати дії на основі голосових команд, таким чином підтримуючи швидке та обґрунтоване прийняття рішень.

Чат-боти та розмовні агенти допомагають користувачам у режимі реального часу, надаючи інформацію, підтримку та вказівки. Ці системи інтегровані в такі платформи, як обслуговування клієнтів, охорона здоров'я та освіта, щоб полегшити прийняття рішень, пропонуючи індивідуальні поради, кроки з усунення несправностей і процедурні вказівки. Наприклад, у медичному закладі чат-бот може допомогти діагностувати симптоми, ставлячи відповідні запитання та надаючи рекомендації на основі медичних баз даних і відповідей користувачів, таким чином допомагаючи постачальникам медичних послуг приймати обґрунтовані рішення.

Інтерфейси на основі жестів дозволяють користувачам керувати пристроями або взаємодіяти з цифровими дисплеями без фізичного контакту. Ці інтерфейси підтримують прийняття рішень, надаючи

інтуїтивно зрозумілі та ефективні способи взаємодії зі складними системами. У середовищах, де надається перевага безконтактній взаємодії, наприклад, у медичних або державних інформаційних системах, елементи керування на основі жестів можуть допомогти користувачам переміщатися по інформації, вибирати параметри та швидко підтверджувати рішення.

Інтерфейси доповненої реальності (Augmented Reality – AR) надають дані та інструкції в реальному часі, накладені на фізичний світ. AR може значно покращити підтримку прийняття рішень, пропонуючи контекстну інформацію та візуальну допомогу. Наприклад, у сценаріях технічного обслуговування та ремонту AR може накладати покрокові інструкції та виділяти критичні компоненти, дозволяючи технікам приймати обґрунтовані рішення на місці. У навігації та логістиці AR може забезпечити оптимізацію маршруту в режимі реального часу та інформацію про управління запасами, допомагаючи в прийнятті ефективних рішень.

Інтерфейси віртуальної реальності (Virtual Reality – VR) занурюють користувачів у змодельоване середовище, підтримуюючи прийняття рішень, дозволяючи користувачам відпрацьовувати сценарії та оцінювати результати у безпечному середовищі. Наприклад, під час навчання з реагування на надзвичайні ситуації VR може симулювати сценарії катастроф, дозволяючи слухачам приймати рішення та бачити наслідки в режимі реального часу, таким чином готуючи їх до прийняття рішень у реальному світі під психологічним тиском.

Нейрокомп'ютерні інтерфейси (Brain-computer interface – BCI) дозволяють користувачам керувати пристроями та взаємодіяти з системами за допомогою нейронної діяльності. BCI покращують підтримку прийняття рішень, надаючи альтернативні канали зв'язку для людей з обмеженими можливостями, дозволяючи їм передавати рішення та системи керування за допомогою сигналів мозку.

Інтелектуальний інтерфейс введення тексту та автозаповнення допомагає вводити текст і заповнювати форми, підвищуючи продуктивність і точність. Ці інтерфейси підтримують прийняття рішень, передбачаючи наміри користувача та висуваючи відповідні пропозиції, тим самим зменшуючи когнітивне навантаження та час, необхідний для прийняття рішень. Наприклад, у програмуванні та введенні даних інтелектуальне введення тексту може пропонувати фрагменти коду або автозаповнення полів на основі попередніх записів, спрощуючи процес прийняття рішень.

Інтерфейси розпізнавання емоцій відстежують емоції та відповіді користувачів, щоб забезпечити персоналізований досвід. У підтримці прийняття рішень ці інтерфейси можуть виявляти стрес, втому та емоційний стан, пропонуючи рекомендації щодо покращення самопочуття та продуктивності. Наприклад, у сфері обслуговування клієнтів розпізнавання емоцій може допомогти виявити розчарованих клієнтів і

передавати проблеми людям-агентам, підтримуючи прийняття рішень щодо ефективного управління взаємодією з клієнтами.

Адаптивні користувальницькі інтерфейси вивчають взаємодію користувачів, щоб надавати персоналізовані рекомендації щодо налаштувань, вмісту та робочих процесів. Ці інтерфейси підтримують прийняття рішень, адаптуючись до вподобань і поведінки користувачів, пропонуючи оптимізовані параметри та вказівки. У програмних додатках адаптивні інтерфейси можуть пропонувати персоналізовані робочі процеси та ярлики на основі звичок користувача, підвищуючи ефективність і точність рішень.

Висновок. Складні інтелектуальні інтерфейси, інтегровані з системами обробки даних і підтримки прийняття рішень, забезпечують суттєве підвищення ефективності та взаємодії з користувачем. Обробка даних передбачає збір, фільтрацію та аналіз великих наборів даних для отримання корисної інформації. Системи підтримки прийняття рішень використовують цю інформацію, поєднуючи моделі машинного навчання, експертні системи та методи оптимізації, щоб допомогти користувачам приймати обґрунтовані рішення. Цей синтез передових інтерфейсів і концепцій прийняття рішень стимулює еволюцію інтелектуальних систем, забезпечуючи високу продуктивність і адаптивність у різних областях.

Список використаних джерел

1. Hosni, Sarah & Shedeed, Howida & Mabrouk, Mai & Tolba, Mohamed. (2019). EEG-EOG based Virtual Keyboard: Toward Hybrid Brain Computer Interface. *Neuroinformatics*. 17. 10.1007/s12021-018-9402-0.
2. Šverko M., Galinac Grbac T., Mikuc M. Supervisory Control and Data Acquisition (SCADA) Systems in Continuous Manufacturing Process Control (Focus on Steel Industry). *IEEE Access*. 2022. PP. 1-1. DOI:10.1109/ACCESS.2022.3211288.
3. Shaikat A., Rahman M., Akter S., Khan M. Application of PLC and SCADA Based Real-Time Online Counter for Glass Bottle Manufacturing Industry in Bangladesh. 2020.
4. Zhang Y., Kwok T. H. Design and Interaction Interface using Augmented Reality for Smart Manufacturing. *Procedia Manufacturing*. 2018. № 26. PP. 1278-1286. DOI:10.1016/j.promfg.2018.07.140.
5. Żabiński T., Maczka T. Human system interface for manufacturing control — Industrial implementation. *3rd International Conference on Human System Interaction, HSI'2010 – Conference Proceedings*. 2010. DOI:10.1109/HSI.2010.5514547.

ЕЛЕКТРОНІКА, АВТОМАТИЗАЦІЯ ТА ЕЛЕКТРОННІ КОМУНІКАЦІЇ ELECTRONICS AND AUTOMATION

Новицький В.Я.,

науковий співробітник,

Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки
та судових експертиз Служби безпеки України

ORCID: 0000-0001-7386-1221

РОЗРОБКА ТА ОПТИМІЗАЦІЯ СИСТЕМ АВТОНОМНОГО ПОЛЬОТУ ДЛЯ ДРОНІВ

У сучасному світі безпілотні літальні апарати (БПЛА, дрони) стають все більш популярними в різних напрямках практичного використання, включаючи оборонну галузь, транспорт, моніторингові системи, агрономію тощо. Виходячи з цього, розробка та оптимізація систем автономного польоту для дронів стає надважливим завданням. Такого роду системи дозволяють дронам самостійно керувати своїм рухом і виконувати різноманітні завдання без безпосередньої участі оператора [1, 3].

Метою роботи є дослідження підходів до розробки та оптимізації систем автономного польоту для дронів.

Ознайомитися із існуючими науковими результатами отриматими в рамках даної тематики можна у роботах: О.О. Тарасюк (розробка та вдосконалення систем управління БПЛА); М. Milford, О.М. Майстришин (дослідження в галузі розумного керування та оптимізації енергоспоживання дронами); G. Sapiro, S. Thrun, Т.В. Коваленко, О.П. Марков (розробка систем штучного інтелекту для управління дронами та вдосконалення алгоритмів автономного польоту) [1, 3, 4].

Розглянемо та проаналізуємо структуру відомих систем автономного польоту для дронів:

- DJI Intelligent Flight Modes – компанія DJI, один з провідних виробників дронів у світі, пропонує різні режими автономного польоту, такі як ActiveTrack (відстеження об'єктів), TapFly (політ за траєкторією, заданою дотиком), Waypoints (політ за заздалегідь заданими точками маршруту) та

інші, які дозволяють дронам автоматично виконувати певні завдання без активного управління оператора.

- Parrot Flight Plan – пропонують програмне забезпечення Flight Plan, яке дозволяє користувачам створювати маршрути для дронів за допомогою веб-інтерфейсу або мобільного додатку. Ця система дозволяє дронам автоматично виконувати задані маршрути та завдання.

- 3DR Site Scan – система розроблена компанією 3DR і призначена для використання у сфері будівництва, інженерії та геодезії. Вона дозволяє дронам автоматично виконувати сканування та картографування територій за допомогою аерофотозйомки, а також виконувати інші завдання, пов'язані з аналізом даних з висоти польоту.

- PrecisionHawk LATAS – система, розроблена компанією PrecisionHawk, забезпечує автономний політ та безпеку дронів у різних сценаріях, включаючи комерційне використання, агрономію та дослідження. Вона включає в себе системи автоматичного уникнення перешкод та контролю зв'язку для забезпечення безпеки польотів.

- Skydio Autonomy Platform – пропонують платформу для розробки програмного забезпечення, яка дозволяє розробникам створювати різноманітні програми для управління дронами. Ця платформа включає в себе набір інструментів та API для розробки різноманітних функцій автономного польоту та взаємодії з довкіллям.

Враховуючи описані структури автономних систем, можна стверджувати, що розробка систем автономного польоту включає в себе створення програмного забезпечення, яке забезпечує дронам здатність приймати рішення на основі отриманих даних з датчиків та виконувати певні завдання [2, 4]. Це включає в себе розробку алгоритмів маршрутизації, системи виявлення та уникнення перешкод, системи стабілізації польоту та багато іншого з подальшою неперервною оптимізацією запропонованих рішень.

Оптимізація систем автономного польоту спрямована на покращення ефективності, безпеки та надійності дронів, яке полягає у вдосконаленні існуючих алгоритмів для зменшення споживання енергії та підвищення швидкості та точності польоту. Крім того, оптимізація також передбачає вдосконалення систем виявлення та уникнення колізій, що дозволяє уникнути небезпечних ситуацій в повітрі.

Стає очевидно, що використання систем автономного польоту для дронів має численні переваги. Вони дозволяють здійснювати складні місії без прямого керування оператора, що зменшує людський фактор та можливість помилок. Крім того, вони дозволяють ефективно використовувати дрони в автономному режимі, що підвищує їхню продуктивність та ефективність у виконанні завдань. Можна спрогнозувати, що з розвитком технологій штучного інтелекту та машинного навчання

системи автономного польоту для дронів будуть постійно вдосконалюватися. Це дозволить їм стати ще більш автономними та здатними виконувати складні завдання у різних галузях, що відкриває нові можливості для їхнього спектру використання.

Список використаних джерел

1. Albers, A. et al. Semi-autonomous flying robot for physical interaction with environment / A. Albers, S. Trautmann, T. Howard // Robotics Automation and Mechatronics (RAM), 2010 IEEE Conference on. IEEE, 2010. P. 441–446.
2. Dierks, T. et al. Output feedback control of a quadrotor UAV using neural networks / T. Dierks, S. Jagannathan // IEEE Trans. Neural Netw. 2010. № 21(1). P. 50–66.
3. Xian, B. et al. Nonlinear robust output feedback tracking control of a quadrotor UAV using quaternion representation / B. Xian, C. Diao, B. Zhao // Nonlinear Dynamics. 2014. P. 1–18
4. Класифікація безпілотних літальних апаратів / О. І.Тимочко, Д. Ю. Голубничий, В. Ф. Третяк, І. В. Рубан. // Системи озброєння і військова техніка. – 2019. – №1. – С. 61–66.

Розділ 8

АРХІТЕКТУРА ТА БУДІВНИЦТВО ARCHITECTURE AND TOWN PLANNING

УДК 624.012.25: 539.386

Кузь О.Ф.,

аспірант Національного університету «Львівська політехніка»

Гулай Б.І.,

кандидат технічних наук, доцент кафедри теплогазопостачання та вентиляції

Інституту будівництва та інженерних систем

Національного університету «Львівська політехніка»

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНИХ СИСТЕМ ВЕНТИЛЯЦІЇ

Анотація. Децентралізовані системи вентиляції з рекуперацією тепла є ефективним енергозберігаючим рішенням для забезпечення нормативного повітрообміну в житлових і громадських будівлях. Такі системи не потребують значних капітальних витрат, займають мінімальний простір, мають можливість індивідуального регулювання та регулювання повітрообміну при наявності людей у приміщенні. Матеріал, що подано у даній статті, описує признаки збільшення попиту забезпечення необхідних параметрів мікроклімату, переваги використання децентралізованих систем вентиляції, а також методи їх вдосконалення.

Ключові слова: децентралізована система вентиляції, енергоефективність, рекуперація теплоти, рекуператор.

Постановка проблеми. Потреба людини в комфортному мікрокліматі в приміщенні призвела до багатьох важливих технічних винаходів, спрямованих на забезпечення опалення, охолодження та свіжого повітря в приміщенні. Для досягнення високої якості повітря та підтримки відповідної температури в приміщенні, особливо в жаркому чи холодному кліматі, є потреба в значних енерговитратах, через що попит на енергоефективні рішення зростає. Докладаються зусилля, як на технічному, так і на політичному рівнях, щоб мінімізувати споживання енергії в будівельному секторі [1].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Приплив свіжого повітря дуже важливий для комфорту людини, щоб вести здорове та продуктивне життя. Певною мірою відбуваються витoki повітря з будівельних елементів,

спричинені різницею тиску всередині та зовні. Але ці витрати здебільшого неконтрольовані, отже, вони викликають значні втрати енергії. Крім того, вони є ймовірною причиною потрапляння забрудненого повітря в приміщення, оскільки вони не фільтровані [2]. Як загальноприйнятий принцип, навантаження на інфільтрацію зберігаються якомога нижче в будівельних нормах, щоб зменшити споживання енергії. Для подачі необхідного свіжого повітря в приміщення використовуються механічні системи, однак вони зазвичай не вважаються правильним рішенням у всіх типах вентиляційних систем через високі інвестиційні витрати та вимоги до великого обсягу [3].

Розрізняють два типи систем механічної вентиляції: централізована та децентралізована. Централізована система вентиляції — більш складна та комплексна. Монтаж централізованої вентиляції може займати декілька днів, а сама вентсистема потребує чимало супутніх деталей (повітропроводи, анемостати, дефлектори, решітки, перехідники, кабелі, кріплення та ін.), що суттєво здорожують проект. Повітропроводи важко піддаються сервісному обслуговуванню, з часом на стінках сідає пил, що потребує серйозного втручання для чистки. В житлових приміщеннях повітропроводи централізованої вентиляції зазвичай ховають в конструкції стелі, тому після встановлення, такої вентиляції найчастіше приміщенню необхідний ремонт. В разі несправності вентиляційного блока необхідне втручання профільного спеціаліста та від'єднання системи від повітроводів, а це додаткові видатки для користувача [4].

Сучасні вимоги до систем вентиляції повітря обов'язково включають розрахунок їх енергоспоживання. Виробники вентиляційного обладнання надають орієнтовні показники, що відображають фактичне споживання енергії системою вентиляції будівлі. Аналіз методів оцінки енергоспоживання вентиляційних систем дозволяє визначити їхню енергоефективність та ступінь точності цих оцінок, що є актуальною задачею при виборі енергоефективних рішень для забезпечення оптимального мікроклімату. Також важливо визначити напрямки та методи підвищення енергоефективності вентиляційних систем.

В Україні витрати паливно-енергетичних ресурсів на експлуатацію житлового фонду є значними. Наразі на одного мешканця щороку на утримання житла витрачається 1,3-1,4 т умовного палива, а на опалення 100 м² загальної площі житлових будинків щороку витрачається приблизно 5,6-8,7 т умовного палива. У розрахунку на 1 м² загальної площі на теплопостачання житла в Україні витрачається в 1,5 рази більше енергоресурсів, ніж у США, і в 2,5-3,0 рази більше, ніж у Швеції. Приблизно чверть палива, що спалюється в Україні, витрачається на теплопостачання житлових будинків. Значні витрати теплової енергії в Україні пов'язані з системами центрального теплопостачання, де спалюється більша частина

палива, яка витрачається на опалення, вентиляцію і гаряче водопостачання [5]. У таблиці 1 наведені джерела втрат теплової енергії в Україні.

Таблиця 1

Розподіл теплової енергії між споживачами систем центрального тепlopостачання на Україні з врахуванням втрат теплової енергії

Джерело втрат	Втрата теплової енергії	
	Млн. ГДж	Частка в %
Опалення	876	59,3
Вентиляція	23	1,5
Гаряче водопостачання	299	20,2
Втрати:		
- При виробництві тепла	232	-
- В теплових мережах	47	-
- Загальні затрати	247	19,0
Взагалі	1724	100

Метою економії енергії, що витрачається на тепlopостачання будинків, є підвищення ефективності використання енергоресурсів через впровадження економічно обґрунтованих технічних заходів, які є прийнятними з екологічної та соціальної точки зору [6]. У таблиці 2 наведені основні заходи з економії енергії, яка витрачається на тепlopостачання будинків, і очікувана річна економія енергії.

Таблиця 2

Основні інженерні заходи з економії теплової енергії, які використовуються у системах тепlopостачання будинків

Назва	Збереження енергії, %
Покращення архітектурних та об'ємно-планувальних рішень будівель	7-11
Використання нових типів огорожувальних конструкцій (стін, вікон тощо) з високими теплоізоляційними властивостями	8-13
Утилізація тепла відпрацьованого повітря	9-11
Автоматизоване управління системами забезпечення мікроклімату	15-30
Ефективне використання природного та штучного освітлення	7-9
Застосування альтернативних джерел енергії, таких як тепло сонячної радіації, ґрунту, поверхневих вод, енергія вітру тощо	20-40

Відповідно до значень, наведених в таблиці 2, велика частина економії теплової енергії припадає на заходи, що стосуються систем забезпечення мікроклімату, зокрема – вентиляції. У цьому контексті проект кліматичної системи будівлі є дуже важливим, оскільки він впливає на ефективність використання ресурсів як під час виробництва чи реконструкції, так і під час експлуатації. Тому типові методи постачання опалення, охолодження та вентиляції час від часу ставляться під сумнів, і на ринку впроваджуються нові конструкції та методи.

Однією з основних вимог до будь-яких систем вентиляції, в тому числі і до систем децентралізованого типу є коефіцієнт ефективності рекуперації тепла вентиляційних установок, що повинен бути вищим за 75 % із збалансованими масовими потоками за температури зовнішнього повітря 4 °C (± 1 K) і сухого витяжного повітря 21 °C (± 1 K) [7].

Сьогодні встановлення систем механічної вентиляції в новобудовах є обов'язковим, особливо в холодному кліматі. Згідно з даними Buildings Performance Institute Europe [8], механічна вентиляція є обов'язковою для багатопверхових житлових будинків і будівель у деяких країнах із холодним кліматом, таких як Данія та Польща. Крім того, у деяких європейських країнах з м'яким кліматом паралельно зі зменшенням інфільтраційних навантажень дедалі частіше використовуються механічні децентралізовані вентиляційні системи.

Впродовж останніх років, питання ефективної вентиляції приміщень стає все більше актуальним. Підвищенням актуальності цього питання стали багато факторів, зокрема для різних приміщень. До прикладу, приміщень медичного призначення – через збільшення рівня вірусних захворювань, бомбосховищ, укриттів – через тривале перебування великої кількості осіб, приміщень дошкільних та навчальних закладів – в більшості, через актуальність проблеми недостатньої вентиляції.

У більшості приміщень природна система вентиляції не забезпечує рівень повітрообміну, який відповідав би національним стандартам. Зазвичай вентиляція здійснюється шляхом відкривання вікон, проте в таких приміщеннях, як актові зали, навчальні аудиторії, спортивні зали тощо, цей спосіб вентиляції викликає певний дискомфорт, особливо в холодний період року [9].

На сьогоднішній день актуальним є завдання формування мікроклімату в приміщеннях, проте складнішим це завдання є для приміщень на завершальній стадії ремонту, з висотою стелі не більше 3 м. Вся складність полягає в тому, що значні габаритні розміри вентиляційних установок, повітропроводів та ін., унеможливають застосування традиційних централізованих систем та деяких децентралізованих систем із монтажем обладнання в корисному об'ємі приміщення. Саме тому, вентиляції

приміщень за допомогою компактних децентралізованих систем вентиляції стає все більш актуальним.

Згідно таблиці 2 основними заходами з економії теплової енергії є утилізація теплоти викидного повітря та автоматизоване керування системами мікроклімату. Тому, застосування децентралізованих систем вентиляції з рекуперацією теплоти – один з методів забезпечення постійної та ефективної вентиляції в закритих приміщеннях. Даний метод не витрачає велику частину енергії на підігрів отриманого повітря, та зберігає тепло, яке надходить від повітря, що виводиться. Можливість автоматизованого керування обсягом повітрообміну – також присутнє в даних системах за рахунок датчиків вуглекислого газу, вологості та якості повітря.

Під час перебування людей в приміщенні вікна залишаються зачиненими, що призводить до збільшення вологості, недостатньої кількості кисню та підвищення рівня вуглекислого газу. Однак провітрювання природнім шляхом призводить до значних втрат теплової енергії. Це підкреслює важливість встановлення механічної системи вентиляції з рекуперацією, яка може бути реалізована через децентралізовані системи вентиляції. Використання децентралізованих систем дозволяє контролювати обсяг повітрообміну окремо в кожному приміщенні, що є важливим аспектом для забезпечення комфортних умов перебування.

В централізованих системах вентиляції достатньо складно керувати мікрокліматом окремо, також, це вимагає значних капітальних витрат та збільшує складність центрального регулювання, експлуатації та додаткову складність щодо розподілення витрат коштів між мешканцями будинку [10].

Децентралізовані системи вентиляції поділяються на декілька типів, зокрема:

- за принципом дії (реверсивні, протиточні);
- за матеріалом теплообмінника (мідь, алюміній, целюлоза, кераміка та ін).

Найбільш популярними системами вважаються протиточні системи з мідним або алюмінієвим теплообмінником та реверсивні з матеріалом теплообмінника – кераміка [11, 12]. У таблиці 3 наведені основні переваги та недоліки децентралізованих систем вентиляції.

Основні переваги та недоліки децентралізованих систем вентиляції

Переваги	Недоліки
Компактність, естетичний зовнішній вигляд	Погіршення конвекції повітря в приміщенні за рахунок подачі та забору повітря поруч
Можливість встановлення після завершальної стадії ремонту	Невелика продуктивність, що потребує певної кількості систем для забезпечення необхідного повітрообміну
Економічність	Підвищений рівень шуму
Висока енергоефективність	Зниження ефективності при впливі природної системи вентиляції
Простота встановлення, обслуговування та розподілення витрат коштів на експлуатацію	Змішування повітряних потоків припливного та витяжного повітряних потоків
Можливість контрольованої вентиляції окремих приміщень	-

Принцип дії децентралізованих реверсивних систем вентиляції: конструкція цих систем зазвичай складається з решітки подачі повітря, повітряного фільтра, вентилятора та керамічного теплообмінника.

Під час роботи реверсивного провітрювача, відпрацьоване повітря з приміщення виводиться за допомогою вентилятора. Це повітря пройде через керамічний акумулятор, який нагріватиме припливне повітря. Автоматично через певний проміжок часу реверсивний провітрювач переключається в режим припливу (рис. 1). Під час роботи реверсивного провітрювача, вентилятор забирає повітря з вулиці. Це повітря прогрівається, коли проходить через керамічний теплообмінник. Після цього циклу вентилятор знову переходить у режим витяжки (рис. 2).

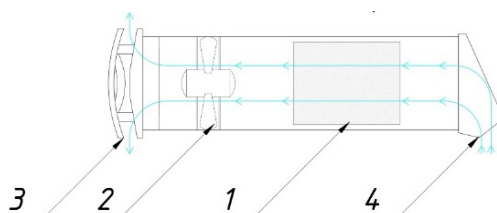
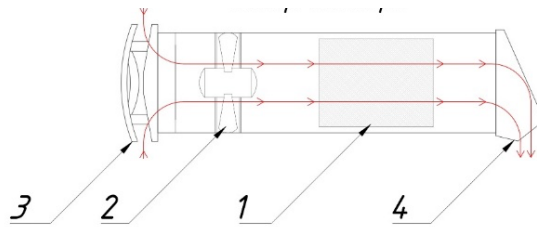

Рис. 1. Децентралізована система вентиляції реверсивного типу.

Цикл припливу повітря: 1 – керамічний теплообмінник; 2 – вентилятор;
3 – решітка витоку та забору повітря з приміщення; 4 – решітка витоку та забору повітря з зовні

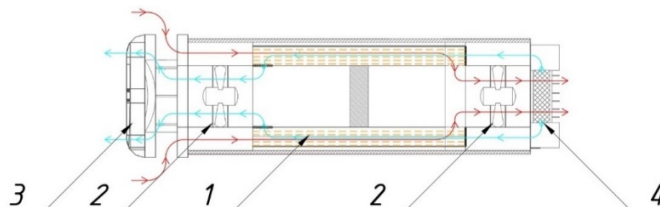
Рис. 2. Децентралізована система вентиляції реверсивного типу.

**Цикл видалення повітря: 1 – керамічний теплообмінник; 2 – вентилятор;
3 – решітка витоку та забору повітря з приміщення; 4 – решітка витоку та забору повітря з ззовні**

Важливо врахувати, що при такій вентиляції забруднювачі повітря не в повній мірі виводяться назовні, а затримуються на керамічному теплообміннику у витяжному циклі, й потім повертаються назад у приміщення при приточному циклі роботи реверсивного провітрювача. У випадку наявності фільтра, описаний ефект має ще гірші наслідки – забруднювачі, серед яких можуть бути бактерії, віруси та грибкові спори, що осідають на фільтр під час роботи реверсивного провітрювача на витяжку, при зміні циклу на приточний – розповсюджуються на все приміщення.

Реверсивні провітрювачі виконують функції припливу та витяжки поперемінно, що потребує встановлення їх парами в кожній кімнаті: окремо для припливу і окремо для витяжки, з можливістю налаштування синхронної роботи.

Принцип дії децентралізованих протиточних систем вентиляції: **децентралізовані протиточні вентиляційні системи одночасно працюють на приплив повітря у приміщення та видалення повітря назовні.** У теплообміннику відбувається міжканальна передача тепла: витяжне повітря через стінки теплообмінника передає припливному тепло/прохолоду. Конструкція цих систем зазвичай складається з двох вентиляторів, теплообмінника протиточного типу, решітки забору та подачі повітря, що розташовуються у приміщенні та назовні (рис. 3). Додатково можуть бути оснащені повітряними фільтрами [13, 14].

Рис. 3. Децентралізована система вентиляції протиточного типу:

**1 – протиточний теплообмінник; 2 – припливний, витяжний вентилятори;
3 – решітка витоку та забору повітря з приміщення;
4 – решітка витоку та забору повітря з ззовні**

Постановка мети і задач досліджень. Головною метою даної статті є обґрунтування доцільності застосування децентралізованих систем вентиляції, аналіз конструкцій систем, визначення основних заходів для вирішення їх недоліків та покращення роботи, в тому числі з взаємодією інших систем вентиляції (природною).

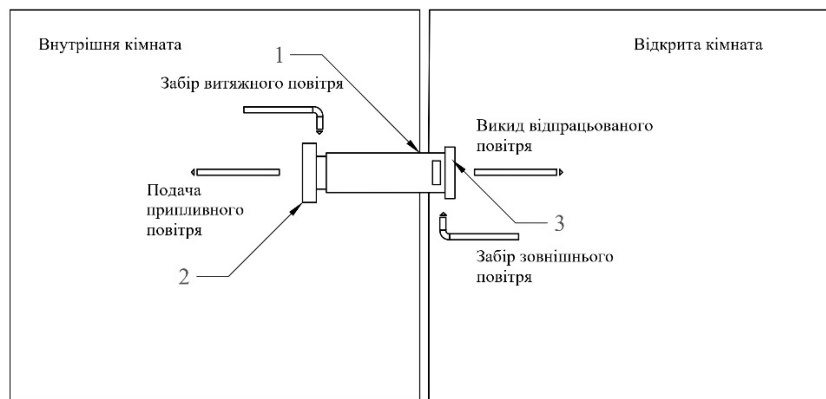
Додатковими напрямками досліджень в даній статті є аналіз недоліків децентралізованих систем вентиляції, а саме: змішування повітряних потоків припливного та витяжного повітряних потоків та погіршення конвекції повітря в приміщенні за рахунок подачі та забору повітря поруч (табл. 3), що є важливими аспектами для забезпечення ефективного вентилявання приміщень та подачі припливної струмини в робочу зону. Направлення чистого повітря в зону перебування людей з урахуванням температури, вологості та швидкості потоку та відсутність змішування повітряних потоків стає ключовим аспектом роботи децентралізованої системи вентиляції. Технічне вдосконалення, що включає встановлення пристроїв направлення потоку повітря та автоматичний моніторинг якості припливного та витяжного повітря, стає необхідним для досягнення максимальної ефективності роботи системи та забезпечення комфортних умов для користувачів.

Виклад основного матеріалу. Випробування проведено на випробувальному стенді (рис. 5, 6) за допомогою децентралізованої системи вентиляції протиточного типу (рис. 1) «Прана-150», що містила усі компоненти та була встановлена згідно паспорту та інструкцій виробника.

Масові витрати повітря вимірювались в стаціонарних умовах одночасно. Дослідження проводились при напрузі 230 В, яка підтримувалась стабілізаторами напруги протягом усього часу експерименту.

Характеристики потоків повітря (припливного та витяжного) визначалась відповідно до EN ISO 5801 для стандартних умов повітря (20°C, 101 325 Па) [15].

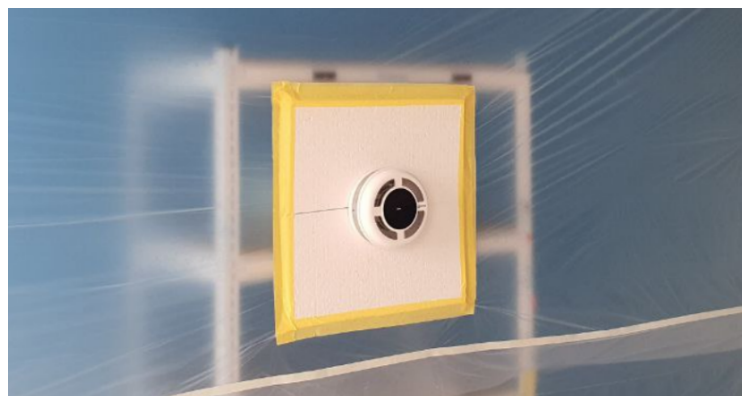
Об'єм приміщення із зовнішньої сторони (внутрішня кімната): 150 м³.
Об'єм приміщення із внутрішньої сторони (відкрита кімната): 150 м³.

Рис. 5. Принципова схема випробувального стенду:

- 1 – Рекуператор «Прана-150»;**
- 2 – внутрішня решітка подачі та забору повітря;**
- 3 – зовнішня решітка забору та викиду повітря**

Коефіцієнт передачі припливного повітря повинен вимірюватися за допомогою індикаторного газу при 0 Па і вентиляторів при максимальному налаштуванні витрати повітря. Індикаторний газ слід вводити у зовнішню впускну трубу якомога ближче до решіток 2,3 (рис. 5).

**Рис. 6. Принципова схема випробувального стенду.
Рекуператор «Прана-150»**

Вимірювання індикаторного газу (CO₂) проводилось приладом Testo 535 з точністю $\pm 3\%$ та діапазоном вимірювання від 0 до 5000 ppm та дублюючим приладом Hti ht-501 (рис. 7).

Рис. 7. Вимірювальні прилади: Testo 535 та Hti ht-501

Вимірювання №1: для вимірювання коефіцієнта передачі припливного повітря дефлектор встановлювався між внутрішніми ґратами та був загерметизований для гарантії, що вихлопний газ не змішується назад у впускний отвір. Дефлектор рекуператора був встановлений між витяжним і впускним отворами. Він був закріплений на зовнішній стороні решітки і простягався на 300 мм у кожному напрямку. Індикаторний газ вводиться у зовнішню впускну трубу, і концентрація вимірюється як у витяжному, так і в притікальному отворах. Передача припливного повітря визначалась, як співвідношення двох концентрацій, як задано формулою (1).

$$R_c = \left(\frac{C_{12} - C_{21}}{C_{22} - C_{21}} \right)_c \cdot 100\% \quad (1)$$

Вимірювання №2: окреме вимірювання змішування проводилось як для внутрішньої, так і для зовнішньої решітки. Вимірювання з найвищим процентним показником використовувалось для розрахунків. Змішування в приміщенні розраховувалось як різниця між відсотками, виміряними під час цього випробування, і внутрішнім витокотом зовнішнього повітря, як задано формулою (2).

$$R_{mi} = \left[\left(\frac{C_{12} - C_{21}}{C_{22} - C_{21}} \right)_d - \left(\frac{C_{12} - C_{21}}{C_{22} - C_{21}} \right)_c \right] \cdot 100\% \quad (2)$$

Тривалість випробування була обмежена таким чином, щоб будь-який вплив забруднення/насичення випробувального приміщення газом було зведено до мінімуму.

Візуалізація повітряних потоків: зафіксовано вихід повітряних потоків припливного (рис. 8) та відпрацьованого повітря (рис.9).

Рис. 8. Візуалізація повітряного потоку припливного повітря

Рис. 9. Візуалізація повітряного потоку відпрацьованого повітря

Висновки. Згідно з результатами досліджень децентралізовані системи вентиляції з рекуперацією тепла є дієвим та ефективним рішенням для забезпечення вентилявання приміщень та енергозбереження. Вони відзначаються більшою економією при встановленні порівняно з централізованими системами, оскільки не потребують прокладання повітропроводів і не вимагають складних монтажних робіт, що знижує термін окупності таких систем. Проте, якщо порівнювати саме децентралізовані системи вентиляції, то системи реверсивного типу мають ряд недоліків, таких як висока ефективність лише на початку припливного циклу та обмежена можливість фільтрації повітря. Відтак, перспективи майбутніх досліджень спрямовуються на децентралізовані системи проточного типу, які забезпечують максимальні значення як $\dot{q}$ енергозбереження, так і комфортних умов використання для споживачів.

Було перевірено один із основних недоліків децентралізованих систем вентиляції протиточного типу, а саме змішування повітряних потоків припливного та витяжного повітря, що становило не більше 3%. Із аналізу досліджень, згідно рис. 9, змішування потоків відбувається через отвір відводу конденсату, що знаходиться на зовнішній решітці системи (рис. 5).

Список використаних джерел

1. Amanowicz Ł., Ratajczak K., Dudkiewicz E. Recent Advancements in Ventilation Systems Used to Decrease Energy Consumption in Buildings –Literature Review. *Energies*. 2023. Vol. 16, no. 4. P. 1853. URL: <https://doi.org/10.3390/en16041853>.
2. Simulation and Measurement of Energetic Performance in Decentralized Regenerative Ventilation Systems / N. Carbonare et al. *Energies*. 2020. Vol. 13, no. 22. P. 6010. URL: <https://doi.org/10.3390/en13226010>.
3. Жуковський С. Ефективність гравітаційної вентиляції приміщень. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2007. Т. 17, № 7. С. 142–147.
4. Field tests of centralized and decentralized ventilation units in residential buildings – Specific fan power, heat recovery efficiency, shortcuts and volume flow unbalances / A. Merz Kirch et al. *Energy and Buildings*. 2016. Vol. 116. P. 376–383. URL: <https://doi.org/10.1016/j.enbuild.2015.12.008>.
5. Ратушняк Г., Ратушняк О. Управління енергозберігаючими проектами термореновації будівель. Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2009. 130 с.
6. Возняк О. М. Теплогазопостачання та вентиляція. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2013. 276 с.
7. Toftum J., Zhou G., Melikov A. Effect of airflow direction on human perception of draught. *CLIMA 2000* : Proceedings, Brussels, 30 August – 2 September 2024. P. 366.
8. Afshari R. Indoor Air Quality and Severity of COVID-19: Where Communicable and Non-communicable Preventive Measures Meet. *Asia Pac J Med Toxicol*. 2020. 9. P. 1-2. URL: <https://doi.org/10.22038/APJMT.2020.15312>.
9. ДСТУ EN 308-2001. Теплообмінники. Методи випробовування пристроїв регенерування теплоти повітря-повітря та повітря-відпрацьований газ для визначання експлуатаційних характеристик. Чинний від 2003-07-01. Вид. офіц. 2003.
10. A semi-centralized, valveless and demand controlled ventilation system in comparison to other concepts in field tests / A. Merz Kirch et al. *Building and Environment*. 2015. Vol. 93. P. 21–26. URL: <https://doi.org/10.1016/j.buildenv.2015.06.007>.
11. Децентралізовані реверсивні системи вентиляції з рекуперацією тепла Blauberg. Технічний паспорт приладу моделі Expert A100-1 S10 W V.2. URL: <https://vents-shop.com.ua/provitryuvach-blauberg-vento-expert-a100-1-s10-w-v2-uk/>.
12. Децентралізовані реверсивні системи вентиляції з рекуперацією тепла Aspira. Технічний паспорт приладу Ecocomfort 160 RF. URL: https://gree-climat.com.ua/pdf/ins_Ecocomfort_RF_ua.pdf.
13. Децентралізовані припливно-витяжні системи вентиляції з рекуперацією тепла «Прана»: Технічний паспорт приладу моделей Prana -150, Prana -200G, Prana-200C. URL: <https://prana.ua/products-cat/recuperators/>.

14. Децентралізовані припливно-витяжні системи вентиляції з рекуперацією тепла «Клімтек»: Технічний паспорт приладу моделей РД-150 та РДЦ-150. URL: <https://climtec.ua/product/rekuperator-climtec-rd-150-standard/>.
15. ДСТУ EN 13141-8:2019. ДСТУ EN 13141-8:2019 Вентиляція в будівлях. Випробування експлуатаційних характеристик компонентів/виробів для вентиляції житлових приміщень. Частина 8. Випробування експлуатаційних характеристик неканальних установок припливно-витяжної вентиляції (охоплюючи регенерацію тепла) для систем вентиляції з механічною спонукою, призначених для окремої кімнати (EN 13141-8:2014, IDT). Чинний від 2020-01-01.

ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА, БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ MILITARY AND DEFENCE

Задорожний К.А.,

старший викладач кафедри вогневої підготовки факультету службово-бойової діяльності Київського інституту Національної гвардії України, підполковник, м. Київ

Лосюк Т.Т.,

командир 3 відділення 112 навчальної групи факультету забезпечення державної безпеки Київський інститут Національної гвардії України, молодший сержант, м. Київ

ВОГНЕВА ПІДГОТОВКА ОСОБОВОГО СКЛАДУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Вогнева підготовка особового складу НГУ під час війни – це нагальна потреба. Як влучно зазначають В. Поливанюк і Д. Бодирев, в умовах жорсткої агресії з боку РФ, вогнева підготовка постає як пріоритетний напрямок у системі підготовки кадрів для сектору безпеки та оборони України. Ці кадри несуть на своїх плечах відповідальність за забезпечення національної безпеки, збереження територіальної цілісності держави та її захист у разі воєнних загроз [6, с. 34]. М. Владимиров переконаний, що вогнева підготовка правоохоронців повинна бути набагато кращою під час воєнного стану, якщо порівнювати з мирним часом [1, с. 174].

Вогнева підготовка передбачає вивчення матеріальної частини зброї, основ і правил стрільби, дій при озброєнні (прийомів стрільби); прийомів і правил метання ручних гранат; способів розвідки цілей і визначення дальностей до них, а також управління вогнем і проведення стрільби [2].

Заслуговує на увагу праця М. Зюбана, О. Муленка та С. Бондаренка під назвою «Підготовка військовослужбовців з вогневої підготовки в сучасних умовах», в якій автори пропонують ряд конструктивних пропозицій щодо вдосконалення системи вогневої підготовки військовослужбовців в Україні. Впровадження цих рекомендацій допоможе підвищити рівень вогневої підготовки українських військовослужбовців, що, в свою чергу, сприятиме їхній боєздатності та ефективності в бойових діях. Характер бойових дій змінився, а солдатам необхідно вміти влучно

вражати цілі в різноманітних ситуаціях. Перш за все, безперечно, необхідно збільшити час, відведений на вогневу підготовку та зосередити увагу на тих ситуаціях, з якими військовослужбовці ймовірно зіткнуться в бою, тобто використовувати більш реалістичні сценарії тренувань [3]. Також, хочемо зауважити, що вогнева підготовка має бути безперервним процесом будь-якого військовослужбовця протягом його кар'єри.

Важливо підкреслити, що при роботі зі зброєю найголовніше – це безпека, як власна, так і оточуючих. Це те, що кожен військовослужбовець повинен чітко усвідомлювати й неухильно дотримуватися, незалежно від його рангу, посади чи досвіду.

У будь-якій книзі, що навчає сучасній вогневій підготовці, без сумнівів знайдемо наступні правила поведіння зі зброєю, або схожі до них:

1. Вважаємо, що вся зброя завжди заряджена.
2. Завжди спрямовуйте зброю у безпечному напрямку.
3. Палець має бути поза гачком, доки ви не спрямували зброю на мішень.
4. Будьте впевнені у тому, що знаходиться перед ціллю та поза нею» [8, с. 15].

Правила безпеки не вигадані, а випливають із численних трагічних подій, що ставалися внаслідок недбалого поведіння зі зброєю. Дотримання цих правил є життєвою необхідністю, адже зброя несе в собі смертельну небезпеку, про що варто завжди пам'ятати. Автори посібника «Основи вогневої підготовки» наголошують на тому, що «більшість нещасних випадків відбувається тоді, коли стріляє «впевнений», що зброя не заряджена» [5, с. 24].

Стаття 18 Закону «Про Національну гвардію України» містить детальний перелік обставин, в яких допускається застосування вогнепальної зброї військовослужбовцями НГУ [7].

НГУ, як і інші силові структури та ЗСУ зіткнулася з противником, який має багаторічний досвід ведення війн [4, с. 54]. В цей момент вогнева підготовка вступила в період інтенсивної трансформації.

Однією з найсуттєвіших змін став стиснутий графік навчання. Резервістів, багато з яких мали обмежений військовий досвід, інтегрували в інтенсивні навчальні курси, зосереджені на базових солдатських навичках. Вогнева підготовка стала найважливішим елементом підготовки. Інструктори надають пріоритет основам стрільби, правильному поведінню зі зброєю і безпечному та ефективному використанню нової зброї (напр. гвинтівки стандарту НАТО чи інші). Сьогодні навчальна програма стала стислою та інтенсивною, розрахованою на підготовку компетентних стрільців за короткий проміжок часу. Адже немає часу зволікати, необхідно діяти.

Важливо також зазначити й те, що НГУ, як і інші військові формування, адаптувала свої навчальні майданчики до сьогоднішніх реалій поля бою. Статичні тири – це тепер не єдине місце для навчання. Інструктори акцентують свою увагу на імпровізації на полі бою, ефективному використанні укриття під вогнем і тактиці дій вогневих груп, необхідних для протидії російським механізованим атакам. Такі сценарії не тільки допомагають відточувати бойові навички, але й сприяють згуртованості підрозділу. Навчання закордоном дозволяє військовослужбовцям переймати досвід у бойових побратимів, які неодноразово брали участь у сучасних військових діях чи операціях.

Вплив такої оновленої вогневої підготовки вже є очевидним. Підрозділи НГУ відіграють важливу роль у захисті міст, здійснюють результативні засідки проти ворожої техніки та живої сили противника, і найголовніше – надають значну підтримку регулярній армії.

Але необхідно розуміти й те, що величезна кількість новобранців потребує постійних навчальних зусиль, щоб забезпечити стабільний потік компетентного особового складу НГУ для участі в бойових діях.

Отже, вогнева підготовка особового складу НГУ зазнала значної трансформації в умовах воєнних дій. Від зосередження на внутрішній безпеці до опанування складнощів сучасного бою, НГУ адаптувалася з неймовірною швидкістю.

Список використаних джерел

1. Владимиров М. В. Вогнева підготовка: проблематика та шляхи вирішення під час дистанційного навчання в умовах воєнного стану. *Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану* : Зб. наук. пр., м. Харків. Харків, 2022. С. 174–175.
2. Захист України – Вогнева підготовка. URL: <https://sites.google.com/site/zahist56/vogneva-pidgotovka> (дата звернення: 16.06.2024).
3. Зюбан М., Муленко О., Бондаренко С. Підготовка військовослужбовців з вогневої підготовки в сучасних умовах. *Молодий вчений*. 2022. № 1 (100). С. 124–127. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-1-101-26> (дата звернення: 16.06.2024).
4. Навч.-метод. Посіб. / С. П. Максимов, О. В. Запорожанов, О. Г. Шкапа та ін. К.: Київський нац. Ун-т внутр. Справ. 2018. 108 с.
5. Основи вогневої підготовки : навч. посіб. Харків : НУЦЗ, 2020. 149 с. URL: https://pdf.lib.vntu.edu.ua/books/2022/Udianskii_2020_147.pdf (дата звернення: 15.06.2024).
6. Поливанюк В., Бодирев Д. Використання сучасних технологій вогневої підготовки поліцейських в умовах війни: переваги та недоліки. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 2. С. 34–38. URL: https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2023/08/2/NV_2-2023-34-38.pdf (дата звернення: 15.06.2024).

7. Про Національну гвардію України : Закон України від 13.03.2014 р. № 876-VII : станом на 19 трав. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text> (дата звернення: 17.06.2024).
8. Сучасна вогнева підготовка. Київ : Центр учб. літ., 2023. 126 с.

Поляков О.М.,

начальник відділу Українського науково-дослідного інституту
спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ СТАНУ КІБЕРСТІЙКОСТІ: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ

Кіберзагрози постійно та динамічно зростають, а їх ціллю може стати інформаційно-комунікаційні системи та ресурси будь-якої організації у будь-якій країні світу. Саме завдяки наявності кіберстійкості стає можливим заздалегідь підготуватися до кібератаки, спрацювати на упередження, забезпечити ефективну діяльність і протидію під час самої атаки, а також знизити потенційні та реальні негативні наслідки. На цьому фоні ризики кібератак ще більше посилюються високою залежністю критичної інфраструктури, фінансової системи, державних інформаційних ресурсів та ІКТ-систем від цифрових технологій, наявними труднощами захисту від кіберзагроз, що динамічно змінюються. Тому важливо, щоб уповноважені структури (банки, фінансові установи, об'єкти критичної інфраструктури) мали достатній рівень кіберстійкості задля забезпечення як свого власного захисту, так і захисту усієї екосистеми кібербезпеки.

Саме тому кіберстійкість охоплює широкий набір проактивних стратегій, практик і технологій кібербезпеки, спрямованих на локалізацію або мінімізацію впливу несприятливих кіберподій і забезпечення безперервності її функціональності, навіть в умовах масштабних програмних збоїв та нештатних ситуацій. Кіберстійкість може стосуватися як зовнішніх загроз, таких як хакери, кібершпигуни, програми-вимагачі, так і внутрішніх загроз, таких як ризик випадкового видалення або знищення інформації як наслідок помилки «людського фактору». Набувають актуальності питання проведення оцінки стану кіберстійкості на підставі розроблених світовою спільнотою критеріїв, з урахуванням сучасних тенденцій та кращих практик міжнародного досвіду.

Проблематика кіберстійкості та її забезпечення набуває актуальності у світових масштабах та глобальних вимірах. Оскільки кіберстійкість розглядається переважно як здатність інформаційних систем здійснювати штатне функціонування в умовах зовнішнього впливу комп'ютерних атак у кіберпросторі, то на цьому фоні ризики кібератак постійно зростають: 80% організацій по всьому світу вважають, що можуть зіткнутися із масштабним витоком даних клієнтів або службової інформації. Управління

кіберстійкістю повністю базується на процесах управління ризиками та прив'язана до загальної стратегії розвитку кіберіндустрії. Ця категорія включає: управління кіберризиками, аудит кіберзахищеності, розробку стратегій кібербезпеки тощо. Враховуючи зазначене, саме оцінка кіберстійкості являє собою важливий компонент здатності підтримувати важливі функції інформаційних систем під час кібератаки. Цей процес включає огляд безпекової політики, процедур та практик кібербезпеки з метою виявлення потенційних уразливостей та ризиків. Це допомагає виявляти проблеми у системах забезпечення кібербезпеки, вживати активні заходи з метою недопущення збоїв у штатній роботі інформаційно-комунікаційних систем та інформаційних ресурсів.

Процес оцінки кіберстійкості включає виявлення критичних активів, таких як облікові та персональні дані, системи, мережі, моніторинг заходів, які діють з метою захисту активів. Ця оцінка включає аналіз контролю доступу, брандмауери, системи виявлення та попередження вторгнень, плани оперативного реагування на кіберінциденти тощо. Процес оцінювання передбачає використання нормативних вимог та галузевих стандартів у цій сфері. Щоб захистити важливо критичні активи даних від цифрових загроз та уразливостей, необхідно забезпечити кіберстійкість, яка має бути невід'ємною частиною не тільки технічних систем, але й архітектури кібербезпеки, кіберкоманд, організаційної субкультури.

Розуміючи масштаби актуалізації питань необхідності посилення кібербезпеки, світова спільнота, останнім часом, переймається питаннями розробки методології критеріїв оцінки стану кіберстійкості, хоча на міжнародно-правовому рівні ще й досі це питання залишається неурегульованим. Життєво важливою складовою підвищення кіберстійкості є визначення способу її вимірювання. Таким чином, цей процес передбачає визначення кроків, які потрібно зробити. Оцінка та алгоритми визначення кіберстійкості надають можливість проводити реальну її оцінку, формувати рекомендації щодо найкращих практик, які допомагають відновитися та адаптуватися після кібератак, виявляти проблеми у системах кібербезпеки та схвалювати проактивні заходи для їх вирішення.

В сучасній міжнародній практиці існують різні методики оцінки кіберстійкості, однією з яких є Огляд стану кіберстійкості (Cyber Resilience Review (CRR)) [1] — сучасна розробка, методологічна документація, видавництва Міністерства внутрішньої безпеки США. Ця оцінка призначена для вимірювання стану кіберстійкості будь-якої структури або організації, а також для проведення аналізу недоліків з метою покращення її стану. Огляд стану кіберстійкості – це комплексна оцінка здатності організації протистояти будь-якому кіберінциденту та максимально швидко відновлюватися після нього. Перевірки стану кіберстійкості допомагають

організаціям самостійно визначати уразливі та слабкі місця в своїх системах і розробляти плани їх усунення та мінімізації. Завдяки алгоритму CRR здійснюється оцінка корпоративних програм та практик у таких сферах, як: управління активами; управління засобами контролю; управління конфігурацією та змінами; управління уразливістю; управління інцидентами; управління ризиками; управління залежностями; управління зовнішніми уразливостями; навчання та усвідомлюваність; ситуаційна обізнаність. За наслідками проведення Огляду стає можливим: – поліпшення обізнаності всієї організації щодо необхідності ефективного управління кібербезпекою; – відбувається перевірка успішності організації менеджменту кібербезпеки; – формується комплексний підсумковий звіт, який відображає зрілість процесів організаційної кіберстійкості тощо. Оцінка призначена для вимірювання існуючої організаційної стійкості, а також з метою аналізу виявлених прогалин з метою розробки моделей її покращення.

У сучасному світі кіберстійкість визначено як невід’ємну частину не лише технічних систем, але й важливою складовою для людського фактору – команд CERT, організаційної субкультури та щоденних операцій у кіберпросторі. У січні 2022 року за результатами проведення Всесвітнього економічного форуму у Давосі було опубліковано доповідь «Перспективи глобальної кібербезпеки», у якій акцентовано увагу на глибокому і зростаючому розриві у сприйнятті бізнесом і кіберлідерами щодо стійкості до кібербезпеки у світових масштабах, необхідності управління ризиками кібервразливості. При цьому, за матеріалами Всесвітнього економічного форуму визначається два базових компоненти оцінки кіберстійкості: Індекс кіберстійкості «The Cyber Resilience Framework» (CRF) та Індекс кіберризиків «Cyber Risk Index» (CRI) [2].

Індекс кіберстійкості «The Cyber Resilience Framework» (CRF) пропонує чітко визначену основу для встановлення певного рівня надійності кіберстійкості в рамках певних операцій. Це сприятиме поширенню кращих практик кіберстійкості в різних галузях. CRF також допомагає визначити та оцінювати ризики й вразливості кібербезпеки, впроваджувати ефективні заходи для їх усунення. Також у 2022 році було розроблено та схвалено світовою спільнотою показник – «Індекс кіберризиків» (CRI), який має на меті стати еталонною одиницею для оцінки дотримання розроблених критеріїв з метою забезпечення практик кіберстійкості в різних галузях.

Індекс кіберризиків (Cyber Risk Index, CRI) – методика оцінки стану захищеності, яка допомагає здійснювати моніторинг кіберсистем. Цей індекс визначає показник здатності будь-якого державного органу або приватної організації долати будь-які ризики, загрози, посягання, програмні збої, небезпеки та виклики для своїх кіберресурсів всередині організації та її екосистеми, архітектури кібербезпеки з метою

налагодження безперебійної роботи та гарантування належного рівня кіберзахисту. Індекс CRI залишається корисним інструментом, щоб допомогти державному сектору та приватним компаніям краще зрозуміти свої кіберризики. Таким чином, кіберстійкість є важливою складовою екосистеми кібербезпеки, що означає управління кіберризиками та впровадження дієвих заходів системного кіберзахисту. Для світової ІТ-спільноти революційним здобутком стала поява індексів вимірювання стану кіберстійкості, які надають змогу на підставі об'єктивних критеріїв проводити її оцінку. Для України, в умовах війни, одним із найважливіших завдань державної безпекової політики є забезпечення кіберстійкості об'єктів критичної інформаційної інфраструктури, національних інформаційних ресурсів, комунікаційних та технологічних систем. Активне використання в Україні сучасної методології та світових індексів для проведення оцінки стану кіберстійкості надасть змогу значно посилити стан забезпечення кібербезпеки на державному рівні, визначити уразливості ІТ-систем та інформаційних ресурсів за наслідками кібератак, які здійснює держава-агресор, а також мотивовані Кремлем хакери та кіберзлочинці.

Список використаних джерел

1. Cyber Resilience Review (CRR). URL: <https://www.cisa.gov/resources-tools/services/cyber-resilience-review-crr>
2. The Cyber Resilience Framework and Index: A Blueprint to Improve the Organization's Cyber Attack Defendability. URL: <https://www.nopsec.com/resources/whitepapers-ebooks/the-cyber-resilience-framework-and-index-a-blueprint-to-improve-the-organizations-cyber-attack-defendability>

Розділ 10

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ PUBLIC MANAGEMENT AND ADMINISTRATION

Колосов О.О.,

здобувач освітньо-наукового рівня вищої освіти «доктор філософії»,
Державного податкового університету

науковий керівник: **Грабовенко Н.В.,**

доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри менеджменту та публічного управління факультету соціально-гуманітарних технологій, спорту та реабілітації Державного податкового університету

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТЕХНОПАРКІВ В УКРАЇНІ

В епоху стрімкого технологічного прогресу роль технологічних парків (далі також – технопарки) є провідною у сприянні інноваційному розвитку держави. Технопарки слугують майданчиком для взаємодії між науковцями, представниками влади та бізнесу з метою здійснення наукоємних інноваційних проектів та комерціалізації технологій. За умов жорсткої конкуренції на світовому ринку передові місця займають виключно ті держави та підприємства, які здатні здійснювати ефективне управління в інноваційній та науково-технологічній сфері. Роль держави у даному відношенні полягає у максимальному полегшенні та покращенні регулювання діяльності таких інноваційних структур, оскільки наявність адміністративних складнощів може завадити їх гнучкості та ефективності.

В Україні діяльність технопарків врегульована Законом України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» від 16 липня 1999 року № 991-XIV (далі – Закон про технопарки), яким визначено правові та економічні засади запровадження і функціонування спеціального режиму інноваційної діяльності таких технопарків: «Напівпровідникові технології і матеріали, оптоелектроніка та сенсорна техніка», «Інститут електрозварювання імені Є.О. Патона», «Інститут монокристалів», «Вуглемаш», «Інститут технічної теплофізики», «Київська політехніка», «Інтелектуальні інформаційні технології», «Укрінфотех», «Агротехнопарк», «Еко-Україна», «Наукові і навчальні прилади», «Текстиль», «Ресурси

Донбасу», «Український мікробіологічний центр синтезу та новітніх технологій» (УМБІЦЕНТ), «Яворів», «Машинобудівні технології».

Згідно статті 4 Закону про технопарки державна реєстрація технопарку здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності, і, відповідно, технопарку видається свідоцтво про державну реєстрацію встановленого зразка. Процедура реєстрації технопарків встановлено в Порядку державної реєстрації технологічних парків, що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2006 року № 1657 (далі – Порядок).

Законопроектом «Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності технологічних парків» від 01 липня 2015 року № 2216а (далі – Законопроект № 2216а) пропонувалося спрощення порядку реєстрації технопарків. Відповідно до тексту законопроекту, підготовленого до другого читання, передбачалося, що у разі прийняття позитивного рішення про державну реєстрацію технологічного парку за результатами розгляду поданих технологічним парком документів центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, трансферу технологій (далі – центральний орган виконавчої влади), у строк, що не перевищує 45 календарних днів з дня подання в установленому порядку документів, видає технологічному парку свідоцтво про державну реєстрацію. Варто підкреслити доцільність запропонованих змін щодо спрощення реєстрації технопарків. Проте Законопроект № 2216а не було прийнято. Відповідно до інформації, зазначеної на офіційному веб-порталі Верховної Ради України, документ перебуває у статусі очікування на друге читання.

Для порівняння, згідно Порядку, станом на сьогоднішній день передбачено наступний порядок реєстрації технопарків:

- 1) подання технопарком, визначених у Порядку, документів до МОН;
- 2) МОН реєструє подані заявником документи; після перевірки документів відповідності вимогам, встановлених Порядком, протягом п'яти робочих днів з моменту реєстрації МОН передає документи на розгляд Мінекономіки, Мінфіну, ДФС та у разі потреби інших центральних органів виконавчої влади;
- 3) у випадку невідповідності документів вимогам Порядку, МОН протягом п'яти робочих днів з моменту реєстрації повертає документи технопарку;
- 4) центральні органи виконавчої влади розглядають документи і не пізніше ніж через 15 днів з моменту їх надходження подають МОН висновки щодо реєстрації технопарку;

5) на підставі позитивних висновків МОН протягом 10 робочих днів з моменту їх надходження приймає рішення про державну реєстрацію технопарку;

6) у разі коли центральні органи виконавчої влади висловили зауваження до проекту, МОН повертає документи технопарку у триденний строк з моменту їх надходження;

7) технопарк усуває недоліки та надсилає МОН доопрацьовані документи;

8) МОН реєструє документи згідно Порядку і надсилає їх на повторний розгляд центральних органів виконавчої влади, які висловили зауваження;

9) у разі повторного надходження зауважень від центральних органів виконавчої влади МОН може внести у п'ятиденний строк подані технопарком документи на розгляд Комісії з організації діяльності технологічних парків та інноваційних структур інших типів (далі – Комісія);

10) Комісія за участю представників центральних органів виконавчої влади, що висловили зауваження, розглядає подані МОН документи у 30-денний строк з моменту їх надходження та надає МОН рекомендації щодо врегулювання розбіжностей стосовно доцільності державної реєстрації технопарку;

11) з урахуванням рекомендацій Комісії МОН приймає у триденний строк рішення щодо державної реєстрації технопарку або повертає йому документи для внесення відповідних змін;

12) повторний розгляд документів після доопрацювання технопарком проводиться згідно Порядку.

Таким чином, вищенаведений порядок реєстрації технопарків є доволі громіздким та бюрократичним. Спрощення процесу реєстрації технопарків є ключовою складовою оптимізації державного регулювання цих інноваційних структур. Така позиція обумовлена наступними факторами:

1) Ефективність: спрощена процедура реєстрації скорочує час та ресурси, необхідні для створення технопарку;

2) Доступність: покращення розуміння в учасників технопарку вимог щодо реєстрації або відмови у реєстрації;

3) Зменшення бюрократичної складової: скорочення адміністративного навантаження як на державу, так і учасників технопарку.

4) Сприяння інноваціям: спрощений процес реєстрації технопарків забезпечить в державі більш сприятливе середовище для інновацій і науково-технологічного розвитку. Учасники технопарку зможуть мати більшу зосередженість на своїх дослідженнях і розробках, а не бюрократичних процесах;

5) Привабливість: більш прості умови створення технопарків сприятимуть підвищенню привабливості того чи іншого регіону для потенційних інвесторів.

Отже, спрощення процесу реєстрації технопарків має важливе значення для оптимізації державного регулювання у даній сфері. Такий підхід дозволить створити більш динамічне та сприятливе середовище для науково-технологічного прогресу та розвитку інновацій.

Список використаних джерел

1. Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків: Закон України від 16 липня 1999 року № 991-XIV / Верховна Рада України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/991-14#Text>
2. Порядок державної реєстрації технологічних парків. Постанова Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2006 року № 1657. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1657-2006-%D0%BF#Text>
3. Проект Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності технологічних парків» від 01 липня 2015 року № 2216а / Верховна Рада України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55805

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ
МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ.
МІЖНАРОДНЕ ПРАВО
INTER-DISCIPLINARY PROGRAMMES AND
QUALIFICATIONS INVOLVING SOCIAL SCIENCES,
JOURNALISM AND INFORMATION.
ECONOMICS. POLITICAL SCIENCES AND CIVICS. LAW

Kutovyi O.V.,

PhD student at the Department of Constitutional,
International Law and Public Law Disciplines
Kyiv University of Intellectual Property and Law
National University «Odesa Law Academy»

**ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND
INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS LAW**

Artificial intelligence is systematically being integrated into all areas of our lives, enhancing efficiency and expanding possibilities. However, the peculiarities of legal regulation of artificial intelligence in international law, particularly in the field of human rights, encompass the impressive pace of dissemination of new technologies and legal aspects, including issues of ethics, morality, responsibility, and human rights protection.

Today, artificial intelligence systems and tools cross state borders and require harmonized international standards that consider the diverse features of national legal systems. This opens discussions about creating new legislative and regulatory frameworks and international standards for regulating artificial intelligence systems and tools in the context of globalization.

As noted by K. S. Tokarieva, in the scientific community, the prevailing opinion remains the extraordinary efficiency of artificial intelligence, where the digital environment will soon radically change intellectual property law. Overall, artificial intelligence has led to the emergence of new objects and subjects of law, new legal relations, and a new field of law application in the legislation of developed countries.

Speaking of artificial intelligence systems in international law, the following questions arise: Can artificial intelligence systems be useful in peaceful means of resolving international disputes, such as negotiations and mediation? Can artificial intelligence systems that can understand and speak various world languages offer new constructive solutions for resolving international conflicts and global human problems?

International human rights law constitutes a substantial system of legal norms aimed at guaranteeing and protecting human rights at all levels, affecting the lives of billions of people in some way. It is important to note that technologies and artificial intelligence systems currently used in various fields, including the legal field, may prove beneficial in the context of international human rights law.

The individual, along with their interests, rights, and freedoms, is the primary value of society. Human and citizen rights and freedoms are universal in nature and are key objects of study in modern international law. It is hard to argue that issues of human and citizen rights violations are relevant on a global level.

Let us try to imagine how artificial intelligence systems can help eliminate human rights violations using a four-stage system.

First, it should be noted that under the influence of technological development and globalization, the Internet and the most popular social networks can cause significant human rights violations in the virtual environment in various forms. Many people today record human rights violations they witness or participate in on their smartphones, tablets, and laptops, and share these images or recordings on social networks both to prove legal violations and to hold individual offenders accountable.

Currently, artificial intelligence systems could identify potential areas of human rights violations by analyzing data collected from popular social networks and other internet sources. This data can include images, videos, and text. By analyzing this data, artificial intelligence systems can detect specific keywords or images related to human rights violations. Additionally, artificial intelligence systems can compare and collate data. For example, they can record and classify human rights violations occurring in a particular area or region, systematize the types of these violations, track these violations, and ensure their detection and prevention. In this respect, artificial intelligence systems can make a significant contribution to human rights protection at all levels.

Second, individuals, organizations, or states may face human rights violations at the regional level. The most successful international judicial institution at the regional level of human rights protection is the European Court of Human Rights. The European Court of Human Rights operates in various contexts of human rights protection, aiming to implement the concept of human rights and fundamental freedoms. Regarding the use of artificial intelligence at this level,

given the constant expansion of the field of artificial intelligence use, the option of using artificial intelligence systems in analyzing human rights violations in the space of the member countries of the European Convention on Human Rights could be beneficial.

For example, the amount of data on human rights violations and applications to the European Court of Human Rights is constantly increasing. Data obtained from various sources, such as statements, complaints, analytical reports, testimonies, social media publications, news, images, and videos, create large datasets. Due to the volume of such data, manual analysis can be complicated, and extracting important information can be a labor-intensive and complex process. Artificial intelligence systems can make a significant contribution to the analysis of large datasets.

Artificial intelligence system algorithms can automatically scan large datasets, analyze data, and find important information. In this process, artificial intelligence systems use methods such as pattern recognition, data mining, machine learning, and natural language processing. Artificial intelligence systems can also reduce the risk of human error or bias in the data analysis process. Sometimes a person may miss important information or be influenced by their biases when analyzing large datasets. Artificial intelligence systems ensure more objective results by impartially analyzing the data.

Using artificial intelligence systems as auxiliary participants in human rights violation cases can also be useful in the decision-making process. Cases can reach resolution stages much faster thanks to artificial intelligence systems, which can provide quick and rational results based on the datasets loaded into them. Moreover, the ability of artificial intelligence systems to compare and correlate similar precedents and events from the past during case analysis can make a significant contribution to the development of international human rights law.

Third, artificial intelligence systems can create reports that capture the state of affairs in human rights protection and verify the accuracy and completeness of these reports. In regions where human rights violations occur, it is crucial to report these violations and carefully analyze such reports. International law experts can use artificial intelligence systems not only to identify these violations; with their help, they can also assess the accuracy and shortcomings of existing reports, analyze and verify them using artificial intelligence systems.

An additional advantage is that artificial intelligence systems can analyze and understand legal texts using natural language processing (NLP) algorithms. Thus, they can create reports related to specific legal issues. Artificial intelligence systems can also create such reports more accurately using legal terminology. Artificial intelligence-based software can customize reports and adapt them to user needs. Thus, specialists can significantly save time in preparing reports, and processes will occur much faster.

Fourth, in modern conditions, artificial intelligence has begun to take on data analysis work previously done by thousands of different specialists. The best example of such projects is the artificial intelligence system EMBERS by the Sanghani Center for Artificial Intelligence and Data Analytics (USA). This system, designed to predict social events, has produced quite amazing and promising results, predicting social events in studied countries before they happened, using social media, restaurant and hotel reservations, as well as certain economic data, with about 85% accuracy. Moreover, the system predicted protests in the country and correctly forecast whether they would be violent or not, and the extent of the demonstrations, including the protests following the impeachment of the President of Paraguay (2012), the 2013 Brazilian protests (2013), Hantavirus Outbreaks in Southern Argentina and Chile (2013), The Student Movements (Movimiento Estudiantil) in Venezuela (2014) and in Colombia (2014).

Such analysis technologies can predict events before they happen and prevent mass human rights violations. Artificial intelligence systems can identify shortcomings or violations in the implementation of a particular legislative act and provide suggestions for better implementation.

In summary, it can be argued that artificial intelligence systems that emulate the functions of the human brain represent an impressive and at the same time the most complex challenge of modern times. Such systems can be used to identify human rights violations, analyze the state of affairs in ensuring and protecting human rights, prepare reports on possible human rights violations, make forecasts and recommendations regarding future human rights violations. Moreover, they can facilitate the work of lawyers specializing in this area.

References

1. Токарева К. С. Особливості правового регулювання штучного інтелекту в Україні. Юридичний вісник. 2021. № 3 (60). URL: http://www.law.nau.edu.ua/images/Наука/Naukovij_jurnal/2021/3-60/23.pdf (дата звернення: 10.11.2023).
2. EMBERS. URL: <https://dac.cs.vt.edu/research-project/embers/> (дата звернення: 10.11.2023).

Кутовий О.В.,

Штучний інтелект та міжнародне право прав людини.

Анотація. Штучний інтелект (ШІ) все більше інтегрується в різні аспекти життя. У цій публікації досліджуються унікальні проблеми регулювання ШІ в рамках міжнародного права прав людини. Технології ШІ потребують узгоджених міжнародних стандартів, які враховують різноманітні національні правові системи. Розглядається необхідність нових законодавчих рамок і міжнародних стандартів для управління глобальним впливом ШІ. Висвітлюється потенціал ШІ у вирішенні міжнародних спорів, захисті прав людини та запобіганні порушенням за допомогою вдосконаленого аналізу даних і звітності.

Ключові слова: штучний інтелект, міжнародне право, права людини, етика, глобалізація, законодавча база, інтелектуальна власність, вирішення спорів, аналіз даних, EMBERS, прогнозна аналітика, етика ШІ, ШІ в праві.

Поплавський П.Г.,

старший викладач кафедри міжнародних відносин і політичного менеджменту
Державного університету «Житомирська політехніка»

науковий керівник: **Грицишен Д.О.,**

доктор економічних наук, доктор наук з державного управління,
професор, проректор з науково-педагогічної роботи та інноваційного розвитку
Державного університету «Житомирська політехніка»

ГРАНТОВА ПІДТРИМКА ПРОГРАМ МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ, ТРАНСКОРДОННОЇ ТА ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ СПІВПРАЦІ ЄС, ДОСТУПНИХ ДЛЯ УКРАЇНИ

Стратегічне партнерство, задеклароване в Угоді між Україною та ЄС у 2014 р., є каталізатором грантової підтримки України. Через ці програми ЄС надає значну фінансову та технічну допомогу Україні, сприяючи проведенню реформ, просуванню сталого розвитку та підвищенню стійкості. З початком війни солідарність Європейського Союзу проявилася в отриманні Україною статусу кандидата на членство в ЄС в червні 2022 р. та поширенні на низки європейських грантових програм [1].

Грантова підтримка ЄС охоплює широкий спектр секторів та пріоритетів, спрямованих на задоволення нагальних потреб та досягнення довгострокових цілей розвитку. З 2007 р. ЄС підтримує програми транскордонної співпраці, що охоплюють країни, які межують з країнами-членами ЄС, незалежно від їхнього статусу кандидатів. На період 2021-2027 рр. діє програма Interreg, яка включає програми ЄС, спрямовані на згуртованість, з двома спеціальними цілями:

- краща співпраця для Європи та її сусідів;
- безпечніша та надійніша Європа та її сусіди.

Україна бере участь у таких програмах Interreg, як Програми транскордонної співпраці: Польща – Україна [2]; Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна [3]; Румунія – Україна [4]; Програми транснаціональної співпраці: Чорноморська програма [5], Програма Дунайського регіону [6]. Бюджет програм фінансується структурними фондами ЄС, але через співфінансування з країнами-учасниками. Програми поширюються тільки на визначені прикордонні регіони. Основним способом доступу до програм є подання проектних заявок протягом програмного періоду. Аплікантами можуть бути органи влади, громадські організації, освітні та дослідницькі установи, а в деяких випадках – підприємці.

З 2024 р. Україні відкрито доступ до програми Interreg Europe [7]. На відміну від вищезазначених програм, її дія поширюється на всі регіони України, а партнерами можуть бути регіони всіх країн Європейського Союзу, а також Норвегії та Швейцарії. Учасниками програми можуть бути:

- національні, регіональні, місцеві органи державної влади, інші відповідні органи, відповідальні за розробку та/або реалізацію політики регіонального розвитку;

- організації, що мають відношення до політики регіонального розвитку (агенції розвитку, інноваційні агенції, торгові палати, кластери; екологічні агенції, енергетичні агенції, неурядові організації; університети, дослідницькі центри тощо).

Крім програми Interreg Europe з 2024 р. для України відкрито доступ до програми URBACT. Вона була започаткована в 2002 р. для сприяння обміну ідеями між містами в рамках тематичних мереж, розвитку навичок місцевих стейкхолдерів у розробці та впровадженні інтегрованої та партисипативної політики, а також обміну знаннями та кращими міськими практиками.

Результати аналізу вищезазначених програм викладено в таблиці 1.

Таблиця 1.

Аналіз основних програм міжрегіональної, транскордонної та транснаціональної співпраці ЄС на 2021–2027 рр., доступних для України

Назва програми	Країни/Регіони	Бюджет, млн євро	Пріоритети
Польща – Україна	Волинська, Львівська, Закарпатська, Рівненська, Тернопільська та Івано-Франківська області (Україна); Підляське, Мазовецьке, Люблінське і Підкарпатське воєводства (Польща)	187,4	довкілля, здоров'я, туризм, співпраця, кордони
Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна	Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька області (Україна); Боршод-Абауй-Земплен, Саболч-Сатмар-Берег (Угорщина); Кошицький, Прешовський край (Словаччина); Марамуреш, Сату-Маре, Сучава (Румунія)	69,5	стійкий «зелений» регіон, здоровий привабливий регіон, взаємодіючий регіон
Румунія – Україна	Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька, Одеська області (Україна); Сату-Маре, Марамуреш, Сучава, Ботошань, Тулча (Румунія)	60,0	екологія, соціальний розвиток, прикордонне співробітництво

Чорноморська програма	Донецька, Запорізька, Миколаївська, Одеська, Херсонська області (Україна); Болгарія, Греція, Грузія, Молдова, Румунія, Туреччина	72,3	блакитний і розумний регіон, чистий і зелений регіон
Програма Дунайського регіону	Чернівецька, Івано-Франківська, Закарпатська, Одеська області (Україна); Австрія, Боснія і Герцеговина, Молдова, Німеччина, Румунія, Сербія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Хорватія, Чехія	215,0	розумніший Дунайський регіон, зелений низьковуглецевий регіон, більш соціальний регіон, краще управління співпрацею
Interreg Europe	27 держав-членів ЄС, Норвегія, Швейцарія, з 2024 р. – Україна і Молдова	379,0	посилення інституційної спроможності для ефективної політики регіонального розвитку
URBACT	27 країн-членів ЄС, 5 країн-кандидатів, з 2024 р. – Україна і Молдова	86,6	підвищення інституційної спроможності міст для впровадження інтегрованих територіальних стратегій

Джерело: [2–8].

Отже, проведений аналіз ключових програм у сфері міжрегіональної, транскордонної та транснаціональної співпраці ЄС дозволив систематизувати бюджети програм та пріоритети для країн-учасниць. Встановлено, що найбільший бюджет участі має програма Interreg Europe, яка спрямована на реалізацію таких головних пріоритетів, як посилення інституційної спроможності для ефективної політики регіонального розвитку. Для України ця програма відкриває можливість до залучення додаткових фінансових ресурсів для регіонального розвитку та застосування прогресивних європейських практик.

Список використаних джерел

1. European Commission. European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/european-neighbourhood-policy/countries-region/ukraine_en
2. Interreg Cross-Border Cooperation Programme Poland-Belarus-Ukraine 2021-2027. (2021). Warsaw. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pl-ua.eu/files/uploads/DOCUMENTS%20INFO-PROMO/PBU%2021-27%20-%20Programme%20document%20strategic%20part.pdf>
4. HUSKROUA 2021-2027 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://huskroua-cbc.eu/about/huskroua-2021-2027>
5. Romania – Ukraine. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ro-ua.net/ua/2021-2027-ua>
6. Black Sea Cross Border Cooperation. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://blacksea-cbc.net/>
7. Interreg Danube Region. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://interreg-danube.eu/>
8. Interreg Europe. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.interregeurope.eu/>
9. URBACT. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://urbact.eu/>

ЗМІСТ

Розділ 1 ОСВІТА. ПЕДАГОГІКА EDUCATION. PEDAGOGY

<i>Ivanchenko I.A.</i> , APPLICATION OF CLIL AND ESP IN TECHNICAL UNIVERSITIES: PROS AND CONS	3
<i>Марченко Н.О.</i> , ЗНАЧЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ НАДВЕРБАЛЬНИХ КОМУНІКАТИВНИХ КОМПОНЕНТІВ СТУДЕНТАМИ ФАКУЛЬТЕТУ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН ТА ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ В РАМКАХ КУРСУ «ДІЛОВА ІНОЗЕМНА МОВА».....	7
<i>Подольян О.М., Тінькова Д.С., Васюра Л.М.</i> , ДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ЦИФРОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ПЕРШОГО РОКУ НАВЧАННЯ.....	10
<i>Rodikov V.H.</i> , CREATION OF A DIGITAL ENVIRONMENT IN SPECIALISED MILITARY TRAINING CENTRES UNDER MARTIAL LAW AS A FACTOR IN THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE ENGINEERING CORPS SPECIALISTS	12
<i>Родіков В.Г.</i> , НАВЧАЛЬНО-ТРЕНУВАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІНЖЕНЕРНИХ ВІЙСЬК В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	15

Розділ 2 КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО CULTURE AND ARTS

<i>Маслак В.І., Ганоцька О.В.</i> , ВИКОРИСТАННЯ ЕТНОУПАКОВКИ В КРАЇНАХ СХІДНОЇ ЄВРОПИ: ПОЛЬЩА ТА УКРАЇНА.....	18
<i>Масловська М.С., Слівінська А.Ф.</i> , ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ОРНАМЕНТАЛЬНИХ МОТИВІВ В СУЧАСНИЙ WEB-ДИЗАЙН.....	22

Розділ 3
СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ
ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІОЛОГІЯ
SOCIAL AND BEHAVIORAL STUDIES
ECONOMICS. POLITICAL SCIENCE. PSYCHOLOGY. SOCIOLOGY

<i>Богач О.В., Мутуку Н.Л.,</i> МЕНТАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	27
<i>Пилип'юк К.А., Осадца І.С.,</i> ПРОТИДІЯ США ПРОПАГАНДИ ТА ДЕЗІНФОРМАЦІЇ НА ЗАКОНОДАВЧОМУ РІВНІ ПЕРІОДУ ПРЕЗИДЕНТА БАРАКА ОБАМИ	30
<i>Якуб'як А.В.,</i> ТРАДИЦІЙНІ ТА НОВІТНІ ПІДХОДИ У РОЗБУДОВІ КОНЦЕПТІВ ОСМИСЛЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ВЗАЄМОДІЙ: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР	33

Розділ 4
УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ
MANAGEMENT AND ADMINISTRATION

<i>Дубачев Д.А., Корчинська О.О.,</i> ІННОВАЦІЙНА ЕКОСИСТЕМА УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ	37
<i>Корнейко О.М.,</i> ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ЦИФРОВОГО ЛІДЕРСТВА	39

Розділ 5
ПРАВО
LAW

<i>Буряк А.В., Шевяков М.О.,</i> АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ І АДМІНІСТРАТИВНЕ СТЯГНЕННЯ	43
<i>Жеребець О.М.,</i> ЗАГРОЗЛИВІ ТЕНДЕНЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ З МЕТОЮ ВТРУЧАННЯ У ВИБОРЧІ ПРОЦЕСИ	46
<i>Зайцев Є.О.,</i> ДЕЯКІ ПИТАННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИНИ КОНЦЕСІЇ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА НИЗКИ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	50

<i>Зайцев О.О.,</i> СТАН ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ: ЮРИДИЧНИЙ АСПЕКТ.....	52
<i>Козаченко В.В.,</i> ЗАСТОСУВАННЯ «ЗЕЛЕНИХ КІМНАТ» ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДИТИНИ	55
<i>Красніков С.А.,</i> ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ БОРотьБИ З КІБЕРЗЛОЧИННІСТЮ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ.....	62
<i>Яцишин В.В.,</i> ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ КОЛЕКТИВНО-ДОГОВІРНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ЗА ЗАКОНОМ УКРАЇНИ «ПРО КОЛЕКТИВНІ УГОДИ ТА ДОГОВОРИ»	65

Розділ 6
ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ
INFORMATION TECHNOLOGIES

<i>Гетьман О.Л.,</i> АНАЛІЗ КЛЮЧОВИХ АСПЕКТІВ БЕЗПЕКИ АРІ В МОБІЛЬНИХ СЕРЕДОВИЩАХ.....	67
<i>Мриц А.І.,</i> СИНТЕЗ СКЛАДНИХ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ІНТЕРФЕЙСІВ: ВПРОВАДЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЙ ОБРОБКИ ДАНИХ ТА ПІДТРИМКИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ	69

Розділ 7
ЕЛЕКТРОНІКА, АВТОМАТИЗАЦІЯ
ТА ЕЛЕКТРОННІ КОМУНІКАЦІЇ
ELECTRONICS AND AUTOMATION

<i>Новицький В.Я.,</i> РОЗРОБКА ТА ОПТИМІЗАЦІЯ СИСТЕМ АВТОНОМНОГО ПОЛЬОТУ ДЛЯ ДРОНІВ.....	73
---	----

Розділ 8
АРХІТЕКТУРА ТА БУДІВНИЦТВО
ARCHITECTURE AND TOWN PLANNING

<i>Кузь О.Ф., Гулай Б.І.,</i> СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНИХ СИСТЕМ ВЕНТИЛЯЦІЇ	76
--	----

Розділ 9
ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА,
БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ
MILITARY AND DEFENCE

Задорожний К.А., Лосюк Т.Т.,
ВОГНЕВА ПІДГОТОВКА ОСОБОВОГО СКЛАДУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ 89

Поляков О.М.,
КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ СТАНУ КІБЕРСТІЙКОСТІ: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ 92

Розділ 10
ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ
PUBLIC MANAGEMENT AND ADMINISTRATION

Колосов О.О., Грабовенко Н.В.,
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ТЕХНОПАРКІВ В УКРАЇНІ 96

Розділ 11
МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ
МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО
INTER-DISCIPLINARY PROGRAMMES AND QUALIFICATIONS INVOLVING SOCIAL
SCIENCES, JOURNALISM AND INFORMATION. ECONOMICS.
POLITICAL SCIENCES AND CIVICS. LAW

Kutovyi O.V.,
ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS LAW 100

Поплавський П.Г., Грицишен Д.О.,
ГРАНТОВА ПІДТРИМКА ПРОГРАМ МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ, ТРАНСКОРДОННОЇ
ТА ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ СПІВПРАЦІ ЄС, ДОСТУПНИХ ДЛЯ УКРАЇНИ 104

Підписано до друку 05.07.2024. Формат 60x84/16. Папір офсетний білий.
Гарнітура «Charter». Друк цифровий. Ум. друк. арк. 6,51.
Зам. № 109. Тираж 50 прим. Ціна договірна.
Виходить українською та англійською мовою.

Видавництво «АА Тандем»
Адреса: 69006, м. Запоріжжя, вул. В. Лобановського, 27, кв. 69
Свідоцтво про внесення до державного реєстру видавців: Серія ДК №2899

Віддруковано з готового оригінал-макета ФОП Москвін А.А.
Адреса: м. Київ, вул. Кирилівська, 47

Інститут інноваційної освіти. Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України
e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com

**Видання здійснене за експертної підтримки
Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40**